STUDII • OPINII • DOCUMENTAR

SOCIOLOGIA MILITANS

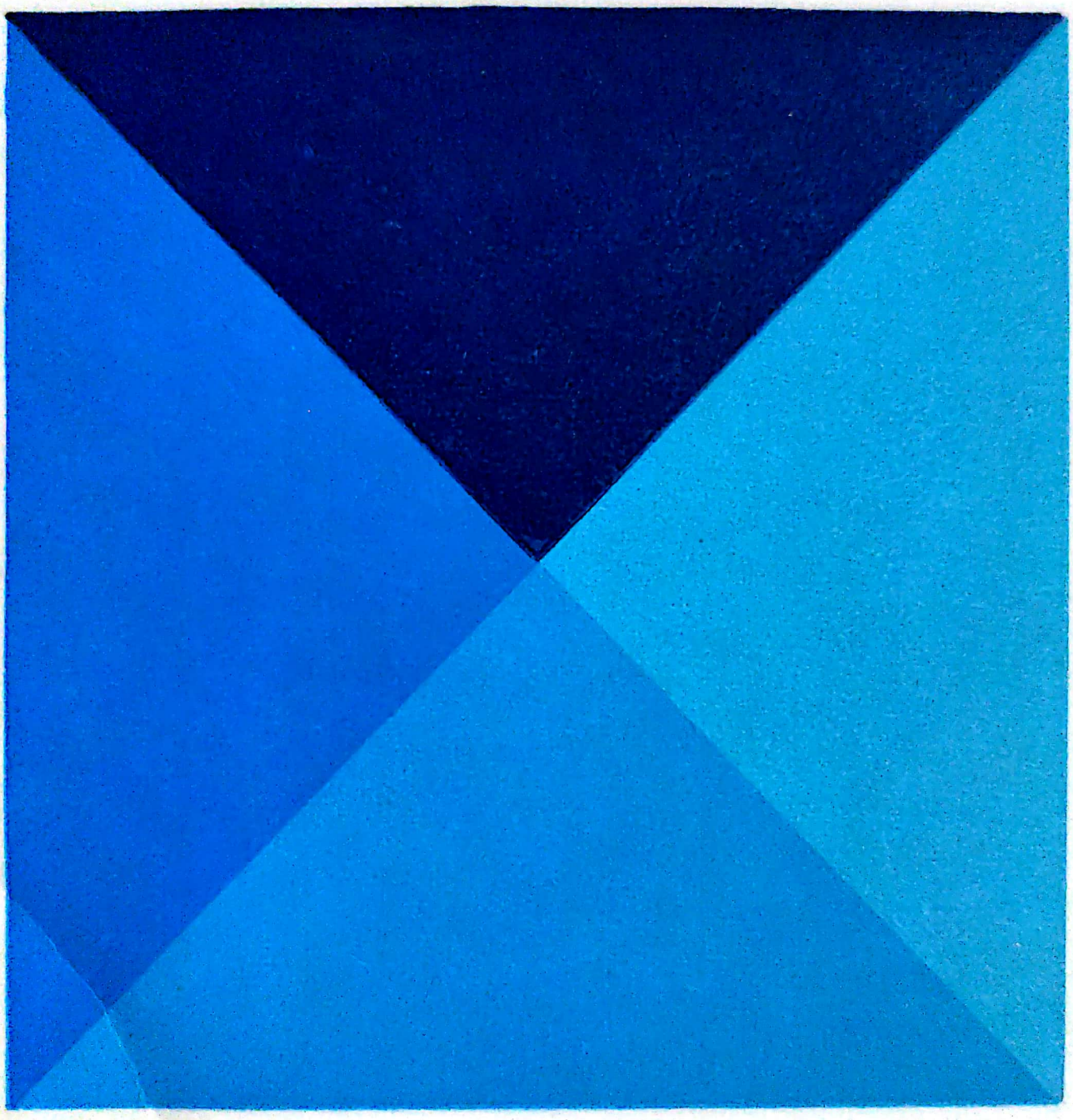

I

OBIECTUL SOCIOLOGIEI

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIA MILITANS

XV VOLUME

I

OBIECTUL SOCIOLOGIEI

II

METODE ŞI TEHNICI SOCIOLOGICE

III — IV

ŞCOALA SOCIOLOGICĂ DE LA BUCUREŞTI

V

SOCIOLOGIA GEOGRAFICĂ

VI

SOCIOLOGIA POPULAŢIILOR UMANE

VII

SOCIOLOGIA PSIHOLOGICĂ

VIII

SOCIOLOGIA ISTORICĂ

IX

SOCIOLOGIA ECONOMICĂ

X

SOCIOLOGIA CULTURII

XI

SOCIOLOGIA POLITICĂ

XII

SOCIOLOGIA INTEGRĂRII ŞI A DEZVOLTĂRII

XIII

SOCIOLOGIA RURALĂ

XIV

SOCIOLOGIA URBANĂ

XV

SOCIOLOGIA SISTEMELOR SOCIALE

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIA MILITANS

XV
VOLUME

HENRI H. STAHL, consultant ştiinţific
TRAIAN HERSENI, consultant ştiinţific
ION DRĂGAN. consultant ştiinţific
IOAN MATEI, consultant ştiinţific
POMPILIU CARAIOAN, redactor responsabil de carte
GHEORGHE POPOVICI, tehnoredactor

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIA MILITANS

I

OBIECTUL SOCIOLOGIEI

BUCUREŞTI ● EDITURA ŞTIINŢIFICĂ ● MCML XVIII

Scanned with OKEN Scanner

Cuprinsul

9 Argumentum

13 **STUDII**

ROMAN MOLDOVAN

15 Sociologia, ştiinţă a prezentului şi a viitorului

TRAIAN HERSENI

23 Despre clasificarea ştiinţelor sociale

HENRI H. STAHL

44 Păreri cu privire la actuala răscruce a sociologiei

LEON ŢOPA

58 Comentarii cu privire la conceptele de «sistem sociologic» şi «structură socială»

ION DRĂGAN

69 Unitate şi diversitate în sociologie

POMPILIU CARAIOAN

106 Sociologia, ştiinţa sistemelor sociale

OVIDIU BĂDINA

127 Cîteva reflecţii în legătură cu obiectul sociologiei

151 **OPINII**

VASILE V. CARAMELEA

153 Obiectul sociologiei faţă de al celorlalte ştiinţe sociale şi ale omului

Scanned with OKEN Scanner

PAUL POPOVICI
158 **Locul materialismului istoric în sistemul ştiinţelor**

O. TRASNEA
171 **Obiectul sociologiei : sociologia — materialismul istoric**

185 **DOCUMENTAR**

187 **Bibliografie sociologică românească 1967**

187 A. Cărţi — *Gh. Fischer*
191 B. Articole din publicaţii periodice — *Gh. Fischer*

202 **Bibliografie sociologică străină**

202 A. Cărţi — *A. Zola*
211 B. Periodice — *Aura Jităraşu*

222 **Şantier editorial sociologic**

222 Editura Politică (*L.R.*)
224 Editura Academiei (*L.R.*)
224 Editura Ştiinţifică (*P.C.*)

Scanned with OKEN Scanner

Table de matiers

9 **Introduction**

13 **ETUDES**

ROMAN MOLDOVAN

15 **La Sociologie, science du présent et de l'avenir**

TRAIAN HERSENI

23 **De la classification des sciences sociales**

HENRI H. STAHL

44 **La Sociologie contemporaine au carrefour — opinions**

LEON ŢOPA

58 **Commentaires concernant les concepts de «système sociologique» et «structure sociale»**

I. DRĂGAN

69 **Unité et diversité en Sociologie**

POMPILIU CARAIOAN

106 **La Sociologie, science des systèmes sociaux**

OVIDIU BĂDINA

127 **Reflexions sur l'objet de la Sociologie**

Scanned with OKEN Scanner

151 **OPINIONS**

VASILE V. CARAMELEA

153 **L'objet de la sociologie par rapport a celui des sciences sociales et humaines**

PAUL POPOVICI

158 **Le matérialisme historique dans la système des sciences**

O. TRĂSNEA

171 **L'objet de la sociologie : sociologie — matérialisme historique**

185 **DOCUMENTAIRE**

187 **Bibliographie sociologique roumaine, 1967**

187 A. Ouvrages parus — *Gh. Fischer*
191 B. Périodiques — *Gh. Fischer*

202 **Bibliographie sociologique étrangère**

202 A. Ouvrages parus — *A. Zola*
211 B. Périodiques — *Aura Jităraşu*

222 **En préparation aux**

222 Editions Politiques (*L.R.*)
224 Editions de l'Académie (*L.R.*)
224 Editions Scientifiques (*P.C.*)

Scanned with OKEN Scanner

Argumentum

Editura consideră că nu-l poate invita pe cititor la lectura paginilor care urmează fără ca în prealabil să-i fi dat unele deslușiri asupra finalității seriei de volume inaugurate cu cel de față.

În toate țările cu înaltă civilizație și chiar în unele în curs de dezvoltare, sociologia — știință «politică» prin excelență — este un mijloc folosit de stat în opera de construcție socială. Firește, scopurile nu sînt pretutindeni aceleași, ele decurgînd din natura orînduirii sociale și particularitățile dintr-o țară sau alta. Gîndul nostru dintîi este acela de a contribui la *antrenarea sociologiei, ca și a altor discipline științifice interferente cu ea, la opera de edificare a socialismului în patria noastră.*

Sociologia românească are o bogată și exemplară tradiție. În ceea ce cuprinde mai valoros sociologia noastră clasică întîmpinăm aspirația unirii «cunoașterii» cu «acțiunea» în slujba națiunii. Nu întîmplător trei dintre principalele opere ale eminentului sociolog român Dimitrie Gusti, creatorul școlii sociologice de la București, care de mult a dobîndit o binemeritată apreciere atît în țară cît și peste hotare, se intitulează *Sociologia militans, Cunoaștere și acțiune* și *Sociologia națiunii ;* iar două dintre publicațiile periodice ale fostului Institut Social Român se numeau «Arhiva pentru știința și reforma socială» și «Sociologie românească». Preluînd această moștenire, noi ne străduim s-o valorificăm critic și s-o dezvoltăm în noile condiții istorice și la nivelul

Scanned with OKEN Scanner

cerințelor actuale, acelea ale revoluționării realității sociale românești, ale făuririi și desăvîrșirii socialismului.

În *Expunerea cu privire la îmbunătățirea organizării și îndrumării activității de cercetare științifică*, ținută cu prilejul înființării Consiliului Național al Cercetării Științifice, secretarul general al C.C. al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, a criticat superficialitatea, îngustimea de vederi și vulgarizarea unor teze teoretice în domeniul științelor sociale, lipsuri care au determinat scăderea nivelului științific al cercetărilor, tratarea neștiințifică atît a unor probleme ale vieții noastre sociale aflate în plin proces de transformare revoluționară, cît și a unor probleme ale dezvoltării societății contemporane. Nu a fost înțeleasă însemnătatea sociologiei ca știință socială, negîndu-se rolul ei în societatea socialistă. Toate acestea au avut drept rezultat frînarea gîndirii științifice și a cercetărilor în domeniile respective, rămînerea în urmă într-o serie de sectoare dintre cele mai importante ale cercetării științifice. După ce a atras atenția asupra necesității de a se asigura o îndrumare atentă a eforturilor desfășurate de cercetătorii care lucrează în aceste specialități, în vederea îmbogățirii continue a patrimoniului nostru de lucrări teoretice, tovarășul Ceaușescu a dat indicații care interesează în chip deosebit pe sociologi : «Acordînd o atenție tot mai mare elaborării teoretice a problemelor dezvoltării societății noastre, studierii legilor obiective care acționează în procesul construcției socialismului, cercetătorii trebuie să asigure îmbinarea strînsă a teoriei cu practica construcției socialiste».

Este de la sine înțeles că vom purta o grijă deosebită pentru conținutul ideologic al lucrărilor de sociologie. În cuvîntarea la încheierea dezbaterilor privind dezvoltarea învățămîntului, purtate în plenara C.C. al P.C.R. din 22—25 aprilie 1968, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că coexistența pașnică între state nu înseamnă coexistența și cu concepțiile burgheziei, că avem sarcina de a promova larg ideologia noastră, care chezășuiește victoria noastră în lupta pentru construcția socialismului și comunismului.

Scanned with OKEN Scanner

Seria de volume intitulată «Sociologia militans» concretizează un aspect al planului, suficient de cuprinzător, de publicații sociologice elaborat de Editura Științifică, cu concursul consilierilor ei sociologi, pe mai mulți ani, în lumina scopului enunțat mai sus și a sarcinilor indicate de partid.

În intenția noastră este ca, paralel cu preocuparea de a pune la îndemîna specialiștilor, dar și a publicului larg, un *nou mijloc de informare asupra celor mai valoroase achiziții ale sociologiei mondiale, să stimulăm și pe această cale creația sociologică originală românească,* în așa fel încît sub ambele aspecte să ne aducem contribuția — după modestele posibilități ce le avem — la abordarea în spirit științific a principalelor probleme sociologice cărora însăși construcția socialistă le cere rezolvarea. Fiecare volum cuprinde materiale care reflectă cu limpezime această îngemînată strădanie.

Pornind de la cerințele actuale față de sociologie, am considerat că în elaborarea și editarea volumelor din seria «Sociologia militans» este indicat să lucrăm pe etape. În cea dintîi, *punem accentul pe abordarea sistematică a domeniului sociologiei — mai bine zis : al științelor sociologice —, în strînsă legătură cu sarcinile construcției socialiste în țara noastră.*

În principiu, fiecare volum din serie este axat pe o anume temă : vol. I, obiectul sociologiei; vol. II, metodele sociologiei ; vol. III—IV, școala sociologică de la București și moștenirea ei ; vol. V, sociologia geografică (geosociologia); vol. VI, sociologia populațiilor umane; vol. VII, sociologia psihologică (psihosociologia); vol. VIII, sociologia istorică (arheologia socială) ; vol. IX, sociologia economică ; vol. X, sociologia culturii ; vol. XI, sociologia politică ; vol. XII, sociologia integrării și a dezvoltării ; vol. XIII, sociologia rurală ; vol. XIV, sociologia urbană; vol. XV, sociologia sistemelor («unităților») sociale. La rîndul său, fiecare volum cuprinde trei rubrici permanente : studii, opinii și documentar, toate legate de tema pusă în discuție. Deocamdată, în primele volume preponderente sînt materia-

lele cu caracter teoretic ; pe măsură ce investigaţiile sociologice pe teren se vor dezvolta în ţara noastră, accentul se va deplasa pe studii elaborate pe baza materialului faptic dat la lumină. Sperăm că, *în acest fel, vom contribui la îmbogăţirea patrimoniului de lucrări teoretice sociologice, la elaborarea teoretică cu finalitate practică a unor probleme sociologice ale dezvoltării societăţii noastre.*

Ca în orice publicaţie serială, am pornit la drum cu un nucleu de colaboratori, între care înşişi consilierii sociologi ai editurii. Considerăm că această harnică şi entuziastă echipă — în cadrul căreia colaborează sociologi mai vîrstnici, de mult cunoscuţi şi apreciaţi în ţară şi în străinătate, cu o bogată experienţă ştiinţifică, alături de sociologi reprezentînd tînăra generaţie, şi unii şi ceilalţi activînd la diverse catedre din învăţămîntul superior, în institute de cercetări ştiinţifice ale Academiei Române, în conducerea unor organe centrale de stat — va asigura volumelor din «Sociologia militans» nivelul ştiinţific corespunzător şi va promova curajos şi avizat noi nume de sociologi. Sîntem convinşi că, pe parcurs, numărul colaboratorilor va creşte mereu.

Noi dorim ca «Sociologia militans» să cuprindă în paginile ei o literatură plină de viaţă, ancorată în actualitate, să fie o tribună a gîndirii şi a experienţei sociologice înaintate, să devină o publicaţie scrisă de înşişi cei ce sînt chemaţi să rezolve «pe viu», prin activitatea lor profesională cotidiană, problemele sociologice ale naţiunii noastre în plin avînt creator.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII

Scanned with OKEN Scanner

Sociologia, știință a prezentului și a viitorului

Prof. dr. docent ROMAN MOLDOVAN

Independent de discuțiile — vechi de cel puțin un secol — relative la definirea obiectului sociologiei, în ceea ce ne privește, în deplin acord cu cele mai prețioase tradiții din evoluția însăși a sociologiei, o definim ca o știință a fenomenelor și proceselor sociale contemporane, înțelegînd deopotrivă în conținutul obiectului său și relațiile sociale privite ca procese.

În cuprinsul lor, cercetările sociologice includ și trecutul imediat — prin «imediat» trebuie înțeles adeseori, după natura fenomenelor, și ceva mai îndepărtat. Din trecut se cuprinde numai atît cît este necesar pentru a putea explica cît mai cuprinzător contemporanul, prezentul, și implicit a prefigura ca o continuitate și parțial, viitorul. Aceasta rezultă dintr-o necesitate absolută, deoarece altfel nu am putea efectua comparațiile, confruntările a ceea ce există și cercetăm sociologic, în strînsa sa legătură, în interdependență, cu ceea ce i-a dat naștere. O atare precizare este necesară pentru a delimita obiectul sociologiei, cu ramurile ei, ca disciplină științifică ancorată puternic în prezent și parțial în viitor, de obiectul de studiu al istoriei, știință a trecutului.

Această accepțiune a obiectului sociologiei poate fi susținută pe baza analizei desfășurării istorice, a felului cum au evoluat în timp însăși investigațiile sociologice. Nu avem oare, tocmai în acest sens, un sentiment de certitudine dacă analizăm conținutul chiar al primelor cercetări cu un pronunțat caracter sociologic — uneori monografic — care s-au efectuat în România, cercetări

Scanned with OKEN Scanner

care — între altele — erau menite să răspundă, prin constatările şi concluziile lor, unor cerinţe ale societăţii de atunci şi implicit problematicii preocupării generaţiilor care au trăit în acea societate? Afirmăm aceasta gîndindu-ne la cunoscutele monografii ale judeţelor Dorohoi, Putna şi Mehedinţi, elaborate de Ion Ionescu de la Brad la sfîrşitul secolului trecut. Cine ar putea nega că sociologul acelor vremi — între altele — nu voia să dezvăluie multe din injustiţiile societăţii timpului, preocupat de a găsi soluţii, a contribui la schimbarea acelor stări de lucruri, la îndreptarea lor? Dacă analizăm procese şi fenomene investigate sociologic în perioade mai recente, găsim elemente şi mai puternice care fundamentează obiectul cercetărilor sociologice — al sociologiei — în sensul conturat mai sus.

Dacă privim felul cum s-au desfăşurat în timp cercetările sociologice din ţara noastră, legat tot de problema obiectului sociologiei, delimitat, conturat, acest obiect în strînsă legătură cu evoluţia însăşi a ştiinţei sociologice, ne este plăcut să amintim că între cele două războaie, prin şcoala sociologică de la Bucureşti, sociologia a făcut un pas înainte, foarte important. Acest pas constă în preocuparea de a crea un model ştiinţific, multilateral, al României, în funcţie de care să susţină în mod deliberat, conştient, diferite măsuri de politică social-economică, a căror aplicare era menită — în buna intenţie şi naiva credinţă a autorilor — să ducă la progresul naţiunii noastre. Ne referim la cuprinzătorul concept de «sociologia naţiunii române», elaborat şi definit de şcoala sociologică de la Bucureşti, sub îndrumarea creatorului şi animatorului ei, eminentul sociolog Prof. Dimitrie Gusti. Fără să judecăm conţinutul însuşi al acestui model sub aspectul valorii sale ca instrument de cunoaştere — ca expresie, ca reflectare a unor realităţi sociale şi ca sursă veridică pentru iniţierea pe baza lui a unor măsuri de politică social-economică, nu putem să nu ne oprim asupra faptului că în însăşi opinia autorilor, elaboratul era îmbrăcat într-un vestmînt şi avea în acelaşi timp un conţinut de

Scanned with OKEN Scanner

«reformă socială», în sensul că se urmărea înfăptuirea unor reforme social-economice, dar în cadrele societății date. Spunînd acestea nu vrem nicidecum să diminuăm valoarea realizărilor obținute, a strădaniilor desfășurate de școala sociologică de la București, dar trebuie să-i vedem odată cu ceea ce are valoros și ceea ce îi lipsește. Aceasta poate fi relevat fără teamă de a-i diminua meritele reale, cu atît mai mult cu cît știm că o trăsătură caracteristică a cercetărilor sociologice din țara românească din trecut în general și acelea ale școlii monografice gustiene în special, este accentul pus pe elementul economic. Aceasta arată că, cu toate limitele social istorice ale problematicii sociologiei noastre din trecut și implicit a soluțiilor, a măsurilor recomandate de autorii investigațiilor, cercetările sociologice erau orientate, cu precădere, spre unii din factorii esențiali ai dezvoltării sociale. Drept consecință rezultatele cercetărilor sociologice, ale eforturilor depuse, asigură condiții, posibilități de a caracteriza relativ realist ansamblul fenomenelor și proceselor supuse cercetării. În sprijinul acestei afirmații și caracterizări a cercetărilor sociologice din țara noastră, pot fi aduse multe exemple, ceea ce neîndoielnic constituie un merit al sociologiei românești. Judecat acest merit din perspectiva prezentului, el reprezintă o tradiție valoroasă — și în același timp o obligație de continuitate pentru cercetarea sociologică actuală. Pe drept cuvînt putem vorbi de o bogată tradiție națională în sociologia economică, în cadrul căreia un loc central l-au ocupat cercetările monografice, cercetări care au avut un caracter multi-disciplinar și concomitent inter-disciplinar. Fundamentat pe aceasta, sociologia a avut create condiții pentru orientarea sa științifică și — lucru deosebit de important — studiile economice au asigurat cunoașterea unor elemente esențiale din realitatea socială, a căror analiză și interpretare fundamentează, pe criterii științifice, elaborarea de concluzii sociologice și propuneri de măsuri.

Este bine cunoscut că numeroase studii publicate în revistele «Arhiva pentru știința și reforma socială» și «Sociologie românească», amplele monografii ca *Nerej*,

Scanned with OKEN Scanner

Drăguș (realizată incomplet), *Clopotiva, Plasa Dîmbovnic, 60 sate românești, Belinț* (Banat) și multe altele, apoi *Enciclopedia României* — ca să menționăm numai aceste titluri — au furnizat un material bogat și prețios, care a mijlocit cunoașterea temeinică a situației țărănimii, a procesului de diferențiere la sate, precum și a altor aspecte ale vieții social-economice din România acelui timp (procese de urbanizare, migrație internă, suprapopulare agrară, munca sezonieră în agricultură, ocupații anexe ale țărănimii sărace, condițiile de locuit și alimentare ale muncitorimii și țărănimii etc). Unii dintre economiștii care participau la cercetările pe teren ale școlii sociologice de la București în calitate de specialiști fie la fostul Institut de Cercetări Agronomice al României, fie la Institutul românesc pentru studiul conjuncturii economice, sau la Institutul Central de Statistică, au ajuns la însemnate și semnificative concluzii științifice prin studiul nemijlocit al bugetelor țărănești.

Spre cinstea sociologiei românești din trecut, foarte mulți dintre oamenii de știință care au reprezentat-o au fost animați de cele mai calde sentimente patriotice. Ei s-au străduit să pună analiza științifică — cercetarea sociologică — la temelia unor cuprinzătoare transformări social-economice, să îmbine teoria cu practica, subordonîndu-le progresului națiunii. Este de la sine înțeles că multe din nobilele lor năzuințe nu puteau fi înfăptuite fără ca întreaga bază economică, întregul eșafodaj al societății timpului să nu fie lovite. Drept urmare, pînă și unele proiecte de reformă a învățămîntului public (așezarea lui pe temeiul cerințelor practicii, ale dezvoltării economiei și culturii naționale) sau unele propuneri referitoare la datoriile agricole au stîrnit violente proteste din partea oficialităților care s-au grăbit să le frîneze și chiar să le înăbușe cît mai repede posibil. Toate acestea confirmă faptul că sociologia — privită ca știință a prezentului — are un rol de seamă în conducerea științifică a construcției sociale. Cu atît mai mare este acest rol, astăzi, în construcția conștientă, în edificarea societății socialiste — și cu atît mai importante sînt sarcinile cercetărilor sociologice decurgînd din aportul

Scanned with OKEN Scanner

ce li se cere în amplul proces istoric de făurire a unei noi societăți.

După 1954, cercetarea sociologică, monografică, efectuată de Direcția Centrală de Statistică, apoi și de Institutul de Cercetări Economice al Academiei, s-a preocupat de problemele construcției socialiste în mediul rural; această investigație a avut ca rezultat elaborarea unor monografii de zone rurale. Concomitent, sub îndrumarea Institutului de Cercetări Economice al Academiei, s-au făcut importante investigații de sociologie industrială (la Reșița, la Cîmpia Turzii), iar sub aceea a Institutului de Psihologie și a Institutului de Filozofie al Academiei s-au efectuat cercetări de sociologie a muncii. Rezultă că, în continuare și în epoca noastră — după 23 August 1944 — sociologia a fost, în România, o știință a realității prezente. Relativ redusă un timp, mai intensă în ultimii doi-trei ani, activitatea sociologică trebuie să aibă și azi un rol cu mult mai mare decît în trecut și desigur considerabil sporit în viitor. Este o sarcină de onoare pe care conducerea Partidului și Statului nostru a încredințat-o sociologilor. Sînt create condițiile și se desfășoară înfăptuirea ei. A fost înființat un Centru de Cercetări Sociologice al Academiei, s-a creat o secție de sociologie la Facultatea de Filozofie a Universității din București (astfel de secții se vor constitui desigur și la alte universități din țară). La Academia Română a luat ființă o secție de științe economice și cercetări sociologice. Continuînd tradiția învățămîntului sociologic din țara noastră, cadrele didactice de la catedrele de sociologie fac ele însele cercetări de teren, asigurînd astfel o mai temeinică pregătire tinerilor care se dedică profesiei de sociolog. Campania sociologică din verile anilor 1967 și 1968, avînd ca temă problema urbanizării în zona orașului Slatina, poate fi dată ca exemplu de rodnică experiență în această direcție. Consiliul Național al Cercetării Științifice s-a preocupat să asigure cuprinderea în Programul de cercetare științifică al unităților de cercetare cu profil sociologic — pentru perioada 1966—1970 — a unei tematici variate ,a unor studii și investigații în domeniul sociologiei,

Scanned with OKEN Scanner

legate de cerințele dezvoltării noastre, precum: perfecționarea metodologiei și a tehnicii de investigație în cercetările sociologice de teren ; anchete selective de opinie în principalele domenii social-culturale ; cercetarea efectelor industrializării socialiste asupra stratificării și mobilității sociale, relevîndu-se totodată unele implicații în procesul de formare și dezvoltare a națiunii socialiste ; modelul populației stabile și staționare folosit în analiza schimbării ritmului evoluției și structurii populației — folosirea acestui model în analiza ritmului de creștere a populației ; modele și metode statistice-matematice pentru calculul populației în perspectivă ; integrarea socială a tineretului din România ; factorii sociali la nivelul familiei și colectivității în orientarea profesională a deficienților ; monografia social-economică a zonei Porțile de Fier ; aspecte sociale în organizarea rețelei de așezări rurale ; integrarea în mediul urban a celor sosiți din mediul rural ; anchete asupra nivelului de trai (venituri și cheltuieli, consum); bugetul de timp al oamenilor muncii ; probleme sociale ale familiilor tinere recent constituite ; factorii care influențează capacitatea de muncă a salariaților vîrstnici în raport cu forma de muncă și problematica socială etc.

După cum se observă, în sociologia românească actuală accentul este pus, pe de o parte, pe stabilirea unei metodologii de cercetare sociologică adecvată, și, pe de altă parte, pe cercetarea unor probleme esențiale ale perioadei de desăvîrșire a construcției socialiste. Cîteva cuvinte despre aceste două aspecte :

Intensificarea activității de cercetare sociologică este susținută și în același timp reclamă folosirea celor mai noi, adecvate metode, pornind de la sondaje de opinie, anchete selective, cercetare directă și ajungînd pînă la prelucrarea materialului cu ajutorul calculatoarelor electronice, care fac posibilă corelarea multiplă și asigură deci unele din condițiile necesare pentru adîncirea analizei. Sociologia românească are o bogată tradiție și experiență și în acest domeniu. Școala noastră monografică a elaborat un vast instrumentar al investigațiilor sociologice, care trebuie perfecționat și mai ales sporit prin contribuția instrumentelor de lucru moderne, cerute de

Scanned with OKEN Scanner

specificitatea fenomenelor, a împrejurărilor cercetate azi de sociologi.

Dacă ne referim la tematica cercetărilor sociologice prezentate, este de relevat orientarea acesteia spre unele din problemele importante ale realității sociale din România socialistă cum sînt : industrializarea cu efectele ei sociale, urbanizarea în sensul larg al procesului, transformările din structura socială, schimbări în structura profesională ca urmare a mecanizării și automatizării, migrația internă cu efectele ei, consolidarea familiei, relațiile sociale noi în societate și în procesul muncii.

Ca urmare a lărgirii ariei de preocupări în condițiile noii societăți în plină transformare și modernizare, sînt impulsionate și se dezvoltă ramuri noi ale sociologiei, care în mod necesar și firesc erau mai puțin reprezentate în trecut : sociologia industrială, sociologia muncii, sociologia urbană și evident sociologia rurală care trebuie să-și aducă aportul la procesul de transformare economică și socială a satului românesc — între altele — în cadrul acțiunii de sistematizare a localităților rurale.

Apreciem eficiența cercetărilor sociologice concomitent sub un dublu aspect și anume acela al lărgirii cunoașterii științifice și acela al contribuției rezultatelor cercetării la soluționarea multiplelor probleme puse de construcția socialistă. De asigurarea acestui obiectiv cu un dublu conținut, de o astfel de orientare a activității sale depinde și viitorul sociologiei, depind locul și rolul sociologiei în viitor. Pentru noi este foarte clar faptul că sociologia nu se poate dezvolta decît ca știință care să asigure cunoașterea veridică a realității — partea din această realitate care formează obiectul său de preocupare — în continua ei mișcare dialectică, ceea ce înseamnă că asigură, o dată cu identificarea prezentului, elemente care să fundamenteze previziuni pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă, să permită prefigurarea modului de desfășurare a fenomenelor și proceselor sociale studiate, furnizînd astfel unele din elementele necesare conducerii planificate a dezvoltării economiei și societății.

Scanned with OKEN Scanner

Sociologia este și trebuie să devină din ce în ce mai mult o știință care să aducă un aport sporit practicii sociale, construcției socialiste, să fie cît mai utilă — sub acest termen, de obicei îngust, noi înțelegînd un loc și rol important în rezolvarea unor probleme ale dezvoltării sociale. Desigur că o condiție pentru aceasta este ca noi înșine să desfășurăm o activitate bogată de cercetare sociologică și de generalizare teoretică. Pentru aceasta sînt create condiții favorabile, una din cele mai importante fiind însuși prestigiul sporit al sociologiei.

Considerăm că în acest context se situiază și inițiativa Editurii Științifice de a publica seria de volume «Sociologia militans». Cînd vom putea avea în bibliotecile noastre, și deci studia, și ultimul, al XV-lea volum din această primă serie de orientare generală, ne vom afla în posesia unor prețioase elemente călăuzitoare necesare cercetării sociologice. Cei care contribuie la elaborarea acestei serii au convingerea că fac și prin aceasta un lucru util nu numai pentru specialiști, ci și pentru un public din ce în ce mai larg, dornic să se afle în strîns contact, viu, cu problemele sociologice a căror soluționare depinde de altfel — în mare măsură — și de competența lui, competență aflată în continuă creștere. Aceasta este urmarea firească a faptului că, în zilele noastre, sociologia este o știință a realității sociale concrete, știință călăuzită de principiile teoretice și metodologice ale materialismului dialectic și istoric și în cuprinsul căreia se înscrie — ca element organic integrat — aportul său la opera de desăvîrșire a construcției socialiste. Ne bucură faptul că sfera celor ce se interesează de cercetările sociologice se lărgește continuu, că numărul, diversitatea și locul ocupat de acestea în societate și profesie sporesc. Este firesc, deoarece masele sînt acelea care — înarmate fiind cu știința despre propria lor existență socială — făuresc lumea nouă, socialistă.

Scanned with OKEN Scanner

Despre clasificarea științelor sociale*

Dr. docent TRAIAN HERSENI

În clasificarea științelor s-au conturat două poziții fundamentale, una *logico-normativă*, alta *logico-istorică*, fără a se exclude una pe alta, întrucît, în ultima analiză, nu sînt antagoniste, ci complimentare.

Poziția normativă consideră științele așa cum ar trebui să fie ele, după o anumită concepție gnoseologică (teoria cunoașterii) sau epistemologică (teoria științei) luată ca bază. Opțiunea filozofică — fie materialistă, fie idealistă, în diferitele lor variante — cu toate consecințele care decurg de aici, este inevitabilă. Problema de căpătîi a acestei poziții este legitimitatea științei, a fiecărei științe în parte, din care cauză în cadrul acestui gen de clasificare dispar uneori științe foarte dezvoltate, pe motivul că nu sînt îndreptățite, și apar altele, inexistente istoric, dar preconizate ca «absolut necesare» după logica internă sau arhitectonica sistemului științelor. Auguste Comte, de exemplu, dădea drept de cetate sociologiei, care pe vremea lui abia dacă se contura ca știință de sine stătătoare, și nega dreptul la existența autonomă psihologiei, știință cultivată încă de Aristotel și care în răstimp trecuse în fază experimentală.

Poziția istorică ia ca punct de plecare științele așa cum se găsesc ele efectiv, la un moment dat, în istorie, pen-

* Comunicare la simpozionul despre clasificarea științelor din 1967, organizat de Academia R. S. România. Textul de față reprezintă versiunea definitivată de autor, în urma discuțiilor purtate la simpozion, a comunicării.

Scanned with OKEN Scanner

tru a stabili în maniera naturaliștilor logica după care s-au constituit și s-au dezvoltat, principiul ordonator intrinsec sau extrinsec care le determină într-un fel sau altul structura și desfășurarea. Trăsătura caracteristică a acestei poziții este înregistrarea sau inventarierea cît mai exact cu putință a tuturor științelor existente, cu eliminarea pseudoștiințelor (de exemplu a teologiei), apoi clasificarea lor după criterii cît mai conforme cu realitatea istorică. Așa a procedat, de pildă, F. Engels, grupînd științele după etapele principale ale evoluției materiei pe care le studiază, în științe : ale naturii, ale vieții, ale societății și ale gîndirii.

Pentru cunoașterea modului în care se dezvoltă științele și a etapei de dezvoltare în care se găsesc, poziția istorică este fără îndoială de utilitate mai mare, pe cînd cea normativă este indispensabilă în toate operațiile de orientare și organizare a științelor, de eliminare a paralelismelor, a confuziilor și a contradicțiilor din cadrul lor.

În cele cîteva considerații privitoare la clasificarea științelor sociale din zilele noastre, noi ne situăm deliberat pe poziția logico-istorică și nu vom recurge la cealaltă decît în măsura strict necesară. Științele sînt și ele opere social-umane, deci nu trebuie să ne surprindă că vom afla totdeauna în structura lor un coeficient oarecare de subiectivitate și arbitrar, care nu poate fi înlăturat decît printr-un control rațional anume conceput și exercitat. *Normativul* este cuprins cu necesitate în toate domeniile activităților *conștiente*.

În definiție pur verbală, de analiză semantică, științele sociale studiază *fenomenele sociale*, iar acestea apar și se dezvoltă în *societate* sau aparțin *societății*, subînțelegîndu-se că e vorba de societățile umane. (În literatura de specialitate sînt consemnate și «societățile animale» și «asociațiile vegetale», care funcționează după mecanisme și cu rezultate altele decît ale celor omenești, de unde termenii de *zoosociologie* sau *sociologie animală* și *fitosociologie* sau *sociologie vegetală*, care aparțin însă științelor biologice, cu excepția unor preocupări comparative care apar și în științele sociale).

Scanned with OKEN Scanner

Dacă urmărim modul în care se înfățișează societățile umane în realitate, deci în forma în care pot fi abordate din punct de vedere științific, constatăm că ele sînt compuse dintr-un număr oarecare de indivizi umani, din populații omenești răspîndite într-un număr foarte mare și în forme variate aproape pe întreaga suprafață locuibilă a pămîntului și că toate, fără excepție, provin sau sînt dezvoltate din alte societăți, care le-au precedat, fără a fi precis cunoscute de către generațiile actuale. Ca realitate vie, prezentă, societățile se prezintă ca forme de convietuire umană, ca forme de asociere a unor oameni de toate vîrstele și de amîndouă sexele, care trăiesc laolaltă și-și cîștigă existența în cadrul unor organizații comune, după anumite reguli ori norme de viață. Ca să-și asigure existența și dezvoltarea, fiecare din societățile omenești desfășoară numeroase activități dintre care cele dintîi și cele mai importante sînt menite să le asigure traiul material (hrana, locuința, îmbrăcămintea, încălzitul, luminatul, transportul etc.), adică activitățile *economice*, obiect al unor ample investigații științifice. Se adaugă un număr mare de alte activități care de asemenea au fost observate și deci studiate cu suficientă rigurozitate. Trecutul poate fi și el reconstituit pînă la un punct după amintirile oamenilor în viață și după diferitele supraviețuiri din perioadele precedente, care capătă astfel valoarea de *document istoric*.

În principiu, toată această realitate social-istorică ar trebui să fie cercetată de o *singură știință*, care ar purta numele de știință a societății, a vieții sociale, a realității sociale. În fapt, nici un om de știință nu a putut sesiza și studia întreaga realitate socială sub toate formele ei spațiale și temporale, mai exact structurale, funcționale și evolutive, încît fiecare dintre ei a abordat problema, în funcție de numeroși factori obiectivi și subiectivi, numai dintr-un anumit punct de vedere, apărut la un moment dat ca fiind cel mai presant sub raport practic, sau cel mai interesant, sub raport teoretic. Cunoașterea științifică s-a constituit încetul cu încetul, în decursul mai multor milenii, în împrejurări social-istorice foarte variate, nu după logica internă a științei care a început

Scanned with OKEN Scanner

să opereze foarte tîrziu și n-a ajuns să opereze niciodată integral ca factor determinant al activității umane cognitive. De aici o anumită lipsă de sistem în așa-zisul «sistem al științelor», pînă în zilele noastre.

Tradițiile privitoare la clasificarea științelor ne-au obișnuit să grupăm științele, în afară de logică și matematică (socotite cu drept cuvînt de acad. Athanasie Joja ca *noologice*), în științe ale naturii și științe sociale *sau* umanistice. În realitate, nici natura, nici societatea și cu atît mai puțin umanitatea — realități care stau la baza acestei clasificări — nu sînt omogene. Din cauza aceasta, științele *biologice* sînt tot atît de distanțate de cele *fizico-chimice,* pe cît sînt cele *sociale sau umanistice*. La rîndul lor, așa-zisele «științe sociale *sau* umanistice» se deosebesc mult unele de altele, după cum pun accentul pe *societate* (organizații, activități colective, structuri, instituții, obiectivări, materializări etc.) sau pe *om* (conștiință, sensibilitate, temperament, caracter, personalitate, aspirații, frămîntări spirituale etc.). În primul caz, ele sînt într-adevăr științe *sociale*, dar în al doilea e mai bine să li se spună științe *umanistice* sau, dacă se cuprind în sînul lor, cum este normal, mai ales de pe poziții științifice materialiste, și *biologia umană*, cu toate ramurile ei (anatomia, fiziologia, neurologia, paleontologia umană, antropologia fizică, genetica umană etc.), este de preferat termenul de *științe antropologice,* situație în care științele umanistice ar constitui o subgrupă a acestora (științe ale vieții psihice social-culturale sau ale vieții spirituale).

Științele sociale, separate metodologic de științele antropologice (inclusiv deci de cele umanistice, în înțelesul arătat), se prezintă și ele foarte variat, încît este tot mai greu să fie clasificate împreună, fără nici o distincție substanțială între ele. Obiectul lor comun de cercetare nu-l constituie *societatea,* ci *fenomenele sociale,* iar acestea sînt prea diferențiate, chiar și în faza lor primitivă (originară), pentru a putea fi tratate global.

Există o seamă de fenomene care sînt numite în mod curent, mai ales de către istorici și etnografi, *sociale*

Scanned with OKEN Scanner

(relaţii interpersonale neinstituţionalizate, reguli curente de convieţuire, cercuri simpatetice, politeţea, moravurile, datinile, obiceiurile, folosirea timpului liber, chiar viaţa spontană de familie şi în general viaţa cotidiană neprofesională şi necetăţenească). Există însă un număr foarte mare de fenomene sociale care au unele trăsături particulare atît de puternice, încît au primit, pentru a fi diferenţiate, nume separate (fără a se contesta prin aceasta caracterul lor general de fenomene *sociale*); aşa sînt fenomenele economice, politice, juridice, morale, religioase, artistice, ştiinţifice, filozofice, lingvistice sau, într-o perspectivă mai cuprinzătoare, fenomenele culturale (materiale şi spirituale), fenomenele ideologice etc. Cercetarea ştiinţifică a unora dintre aceste fenomene sociale este atît de avansată, încît s-a ajuns, pe lîngă o terminologie diferenţiată, la constituirea unor grupe de ştiinţe relativ autonome, cvasiindependente, cum sînt: ştiinţele *economice*, ştiinţele *politice*, ştiinţele *juridice*, ştiinţele *morale*, ştiinţele *pedagogice*, ştiinţele *filozofice* etc., care îşi găsesc tot mai puţin locul în cadrul ştiinţelor sociale propriu-zise (în sensul strict de ştiinţe ale *socialului*). Pe de altă parte, nici în sens larg ştiinţele sociale nu studiază totdeauna *societatea ca atare*, aşa cum este ea cu adevărat, realitate complexă, multilaterală şi multinivelară, deci ca *totalitate* (societatea ca *societate*). Sarcina aceasta revine *sociologiei*, care a purtat un timp şi numele de *ştiinţă socială*, unica ştiinţă socială, spre deosebire de cea economică, juridică, politică, morală etc. Sociologia se deosebeşte deci de ştiinţele sociale *particulare* prin faptul că studiază societatea ca *întreg*, nu numai una dintre *părţile integrante* ale ei (economia, politica, dreptul, morala, arta, religia, filozofia, ştiinţa). Sociologia se înfăţişează ca singura ştiinţă care are ca obiect de cercetare *societatea ca atare*, în toată complexitatea şi generalitatea ei.

Nu poate fi trecut cu vederea nici procesul de dezvoltare şi diviziune internă a sociologiei — care are azi foarte multe ramuri, cum sînt sociologia generală, geografică, demografică, etnografică, istorică, rurală, urbană, economică (agrară, industrială, comercială, financiară

Scanned with OKEN Scanner

etc.), politică, juridică, morală, sociologia antei, a literaturii, a cunoașterii, a educației, a culturii de masă ș.a.m.d. — ceea ce ne obligă să constatăm că ea formează o grupă proprie de științe sociale; acestea ar trebuie să primească numele adecvat de *științe sociologice* sau *științe societale* (științe ale societății), spre a fi deosebite cu claritate de celelalte științe care cercetează diferitele *fenomene sociale*, nu însă *societatea* propriu-zisă, deci *științe ale socialului* (nu științe ale societății).

Am amintit, însă, că există unele fenomene sociale în sens restrîns, ca parte, nu ca întreg, deci nesocietale, alături de cele economice, politice, juridice, morale etc. Situația acestor fenomene sociale nediferențiate nu este lămurită încă din punct de vedere științific, din care cauză cercetarea lor este de-a dreptul confuză. Ele sînt atribuite uneori sociologiei, mai ales atunci cînd se neagă existența totului ca un plus față de părți (societatea fiind definită atomist sau nominalist ca simpla sumă aritmetică a părților și, în ultimă analiză, a indivizilor componenți, fără nici un plus, fără o realitate proprie). De cele mai multe ori, aceste fenomene rămîn necercetate sau sînt cercetate la întîmplare, cînd de etnografie (ca viață socială populară, concretizată în datini, obiceiuri, moravuri, uzanțe, alături de cultura populară materială și spirituală), cînd de etică, în sens de știință a moravurilor (care a fost denumită de unii cercetători și sociologie morală), cînd din nou de sociologie, dar de astă dată în sens de știință societală, în capitolele privitoare la relațiile interpersonale (viața socială spontană și difuză, tradiții și obiceiuri, dar mai ales ca «psihologie socială» în sens de fenomen). După opinia noastră, acest gen de fenomene revine spre cercetare, în afară de istorie și etnografie, care le studiază din punctul lor specific de vedere, *psihologiei sociale* (ca știință), concepută ca o știință *multidisciplinară*, de colaborare între psihologie, sociologie, etnologie, antropologie socială și culturală, precum și alte științe sociale și umanistice, în funcție de implicațiile fenomenelor *psihosociale*.

Dacă dezvoltăm analizele mai departe, constatăm că în științele sociale contemporane acționează numeroase

Scanned with OKEN Scanner

tendințe bipolare, fiecare deci cu cîte două mișcări de sens contrar, dar complimentare, reciproc întregitoare, care explică într-o măsură impresia de fluiditate și mobilitate din ouprinsul lor, mai ales că nici între tendințele la care ne referim nu există și nu pot exista limite rigide, prezentînd între ele numeroase interferențe. Astfel de tendințe bipolare se desfășoară între descriere și explicație, între calitate și cantitate, între individual și general, între analiză și sinteză, între personalitate și colectivitate, între constatare și apreciere, între teorie și practică și altele asupra cărora nu putem stărui.

A existat o perioadă în care științele se puteau diferenția după *metode*, unele erau preponderent *descriptive*, altele preponderent *explicative ;* azi mai toate științele sociale dezvoltă concomitent diviziuni sau ramuri descriptive și explicative. Etnografia și folcloristica, de exemplu, au început prin a fi științe descriptive, asumîndu-și sarcina să culeagă cît mai multe fapte, lăsînd în seama altor științe grija de a le compara și a le explica. Azi ele dezvoltă capitole comparative și explicative tot mai bogate și mai profunde. Ramurile noi tind însă uneori să-și atribuie denumiri proprii, fie pe cel de *etnologie*, care păstrează încă unitatea științei, fie altele, de orientare diferită, uneori foarte complexă, ca acelea de culturologie, antropologie culturală, sociologie primitivă, psihologia popoarelor etc., care lărgesc în chip considerabil punctele de vedere inițiale, iar uneori, fiind făcute de pe poziții idealiste, le diformează sau le răstălmăcesc. Dimpotrivă, sociologia — ca să dăm un exemplu de la capătul celălalt al seriei — a debutat în cea mai mare parte a ei ca știință explicativă, cu pretenția de a teoretiza datele altor științe, mai ales pe cele etnografice, istorice și de statistică socială. Azi sociologia tinde să cunoască realitățile sociale și prin mijloace proprii, prin cercetări directe, de teren, denumite impropriu «sociologie concretă» (ceea ce constituie o contradicție în termeni), iar în chip adecvat, *sociografie*. Neajunsul acestor tendințe plenitudinare, care se dovedesc însă ca foarte fructuoase ori de cîte ori sînt orientate

Scanned with OKEN Scanner

materialist istoric, constă în faptul că la nivel descriptiv încă negeneralizat, neteoretizat după punctele de vedere ale uneia sau celeilalte dintre științele sociale, deosebirea clară și precisă a diferitelor ramuri științifice este foarte greu de făcut. Problema este și mai greu de rezolvat în cazurile în care cercetătorii de teren — ceea ce se întîmplă destul de des — nu depășesc în lucrările lor treapta descriptivă, încît nu se clasează singuri, prin opere teoretice, într-un anumit domeniu al științei. Ne referim, de exemplu, la numeroasele *monografii* sătești, orășenești și regionale de la noi, care pot fi clasificate tot atît de ușor la etnografie, la geografia economică, geografia umană, la științele social-agrare, la științele istorice și la sociologie, constituind de fapt o bază empirică de dezvoltare pentru toate. Se cer deci, în multe din aceste cazuri, examinări foarte atente pentru o repartizare justă a lor la una sau alta dintre științele existente, în ipoteza că nu le considerăm ca simple lucrări pregătitoare, de natură documentară, fără un contur științific bine determinat.

Se ivește o problemă similară în cazul celeilalte tendințe a științelor sociale contemporane, dintre cele amintite, a încercării lor de a dezvolta concomitent direcții *calitative* și *cantitative* de cunoaștere atît la nivelul *descrierii* (descriere cantitativă și calitativă), cît și la nivelul *explicației* (explicație cauzală și funcțională) etc. Ne referim la utilizarea *metodelor matematice* (dintre care, azi, unele sînt *calitative),* în primul rînd la *metodele statistice* utilizate deopotrivă de demografi, economiști, juriști, sociologi, psihologi, lingviști, pedagogi etc. La nivel teoretic, confuzia nu este posibilă, dar la nivel de evidență, prelucrare și documentare statistică, numeroasele lucrări pot fi clasificate la mai multe științe. În orice caz, *statistica* se dezvoltă azi ca o știință cvasiindependentă, nu din cauza obiectului ei, care aparține altor științe, ci a *metodelor matematice,* care cer o pregătire specială. Ea are numeroase ramuri sociale și nesociale, unele de tip complex și deci de interes pentru mai multe discipline științifice, încît din nou apare nevoia unor operații de triere și clasificare foarte atentă. Atragem

Scanned with OKEN Scanner

atenția în special asupra statisticii demografice, pe larg utilizată de antropologi, medici, economiști, sociologi, pedagogi, care totuși nu aparține nici uneia dintre științele reprezentate de aceștia, întrucît *demografia* este o știință de sine stătătoare, situată la granița dintre științele biologice (prin aspectele vitale) și științele sociale (prin aspectele ei sociale). După opinia noastră, *statistica*, fiind structurată pe o *metodă* (metoda statistică), utilizabilă în orice gen de cercetare cantificabilă, aparține *de drept* științelor care o folosesc (sociologiei, economiei politice, etc.) ; dezideratul acesta nu modifică însă situația *de fapt*.

Probleme importante pentru clasificarea științelor sociale ridică și celelalte tendințe amintite, fără a-și fi găsit pînă acum rezolvări pe deplin satisfăcătoare, multe dintre ele fiind încă în fază de discuție.

Toate științele sociale studiază din diferite puncte de vedere același obiect : *societatea* ; aceasta nu se prezintă însă — după cum am mai amintit — nici ca o realitate *singulară*, nici ca o realitate *omogenă*, nici ca o realitate *statornică*, ci, așa cum a făcut dovada materialismul istoric, care orientează din punct de vedere filozofic (teoretic și metodologic) toate științele sociale, ca o realitate *multiplă, variată, complexă, în veșnică schimbare și dezvoltare*. Concret, se găsesc sute și mii de colectivități umane care continuă viața altor colectivități umane din vremuri foarte îndepărtate, aflate într-o legătură mai mult sau mai puțin precisă unele cu altele, pînă la o totală independență și ignorare reciprocă. Fața social-umană a pămîntului — *antroposfera* sau *sociosfera* — a fost odinioară alta decît cea de azi și, fără îndoială, în viitor va fi de asemenea diferită în comparație cu perioadele anterioare, după cum a existat o lungă perioadă în trecutul planetei noastre în care n-au existat oameni și alta și mai veche, în care n-au existat nici un fel de viețuitoare. Schimbările reprezintă deci, în concepție materialist-dialectică, și o seamă de «geneze» și un «progres», o trecere de la forme *inferioare* de mișcare a materiei la forme *superioare*. În orice caz, s-ar fi putut imagina,

Scanned with OKEN Scanner

fără greutate, pe această bază (soluție care a fost propusă de diferiți sistematicieni), o știință a societății care să se ocupe de ceea ce *a fost*, și alta de ceea ce *este* în prezent, o știință de reconstituire și explicare a trecutului, alta de cercetare directă, pe viu, a realității sociale în curs de desfășurare, urmînd ca împreună să ofere materialul necesar stabilirii legilor de dezvoltare a societății, operă cu numeroase implicații *filozofice*, pînă la nivelul *filozofiei istoriei*, în cazul marxismului, pînă la nivelul *materialismului istoric*. Fiecare din cele două categorii de științe s-ar fi putut divide în mai multe compartimente specializate, după diferitele laturi ale vieții sociale, dedicate, de exemplu, economiei din trecut și celei din prezent, formelor politice și juridice sau formelor de conștiință socială din trecut și din prezent. Am fi avut, deci, două mari categorii de științe sociale, unele cu caracter *istoric* în sens restrîns, *științele istorice*, altele cu *caracter sistematic*, *științele sociale*, — deci științe ale *trecutului* și științe ale *prezentului*, divizate fiecare în atîtea ramuri cîte sectoare fundamentale are realitatea socială însăși. Lucrurile nu s-au întîmplat însă în forma aceasta *pură*, întrucît istoria operează după metode și concepții proprii și asupra *prezentului*, cu toate că obiectul ei principal îl formează *reconstituirea trecutului*, — iar științele sociale în sens restrîns (sociologia, economia politică, științele politice, științele juridice, etc.) operează asupra tuturor etapelor de dezvoltare a societății, *trecute și prezente*. De aici una dintre problemele cele mai acute ale clasificării științelor sociale : distincția între *științele istorice* în sens restrîns și celelalte *științe sociale* (istorice și ele, ca toate științele, dar numai în sens larg, altfel zis : *sistematice*, *generalizatoare*), pe principiul marxist al deosebirii dintre *metoda istorică* și *metoda logică*. Reținem, dintre multele soluții oferite de literatura de specialitate, pe cea care ni se pare cea mai apropiată de modul în care procedează în realitate cele două categorii de științe, deosebindu-se unele de altele după accentul pe care îl pun în studiul fenomenelor sociale *concrete*, fie pe *individual*, fie pe *general*. Științele istorice ar fi *individualizante*,

Scanned with OKEN Scanner

ele ar studia societăţile umane în toată complexitatea lor reală, cu toate particularităţile lor, inclusiv cele întîmplătoare, pe cînd ştiinţele sociale propriu-zise, numite din această cauză şi *teoretice,* sînt totdeauna *generalizante,* ele urmăresc trăsăturile *comune* ale unor categorii mari de fenomene sociale, cu accentul pe structura *legică, esenţială* a lor, sau cel puţin pe structura lor *tipologică.* Lucrul acesta nu înseamnă că ştiinţele istorice ar fi ştiinţe pur descriptive, pentru că şi individualul poate şi trebuie explicat, dar procedeele lor ştiinţifice se concentrează asupra unor societăţi precis delimitate în *timp* (dintr-o anumită epocă, cu tendinţa de a fi precis datată) şi într-un anumit *spaţiu* (dintr-o anumită ţară sau zonă geografică). Distincţia aceasta este azi în mare parte depăşită, pentru că trecerea *istoriei* de la *istoriografie* la *ştiinţa istoriei* impune istoricilor elaborarea unei *teorii a istoriei,* ca şi a unei metodologii proprii, pe lîngă numeroase studii *comparative,* care marchează şi ele diferite trepte de generalizare sau teoretizare. Totuşi, operaţiile principale ale ştiinţelor istorice, care le aparţin exclusiv lor şi formează deci diferenţa lor specifică, constau în *reconstituirea realităţilor din trecut,* care nu mai pot fi deci studiate *direct,* cum procedăm în studiul realităţilor *prezente.* Ele sînt de fapt, în esenţa lor, *ştiinţe reconstitutive* şi în această calitate nu sînt nici individualizante, nici generalizante, ci mai devreme *concretizante,* întrucît sarcina lor e să reconstituie, în lumina anumitor criterii selective, realitatea concretă de altădată.

Celelalte ştiinţe sociale, numite pentru simplificare *teoretice,* nu mai sînt preocupate de individual sub nici o formă, dar pornesc de la realitatea socială concretă, fie în formele reconstituite de ştiinţele istorice, fie în formele vii, oferite de realitatea prezentă, pentru a se situa, prin operaţiile lor specifice, pe diferite trepte de *generalitate,* fie după orînduirile sociale, clasele sociale, perioadele de dezvoltare, fie după comunităţi, organizaţii şi instituţii sociale, în ceea ce au ele *comun,* prin însăşi *structura* sau *legile lor obiective de dezvoltare.*

Scanned with OKEN Scanner

În ultimă analiză, deci, științele istorice reconstituie, cu o vastă aparatură gnoseologică și metodologică, realitatea socială din trecut, pe cînd științele sociale teoretice urmăresc stabilirea legilor potrivit cărora se structurează, funcționează și se dezvoltă diferitele forme de realitate socială din trecut și din prezent, pînă la nivelul unor previziuni științifice.

În fapt, deosebirile dintre științele sociale *istorice* și științele sociale *teoretice* sînt mai puțin categorice. Istoricii recurg în mod curent la teorie pentru reconstituirea, înțelegerea și explicarea trecutului, iar științele sociale manifestă tendința firească de a incorpora în sistemul lor părți importante din istoria obiectului care le preocupă. *Istoria socială*, de exemplu, este dezvoltată deopotrivă de *istorici* și *sociologi*. Același lucru se întîmplă cu *istoria economiei*, *istoria dreptului*, *istoria artei*, *istoria științei*, *istoria filozofiei* etc. În orice caz, cunoașterea științifică a realității sociale a profitat de pe urma tendințelor *teoretizante* ale istoriei, cît și de pe urma tendințelor *istorizante* ale celorlalte științe sociale. În linii mari, există însă *științe reconstitutive*, care sînt *științele istorice*, și *științe teoretice*, denumite în mod curent științe sociale, cu toate că, așa cum am văzut, și unele și altele sînt în același timp *istorice* și *sociale*.

Dacă societatea sau mai exact societățile ar fi realități simple, omogene, nediferențiate în interior, n-ar exista decît o singură *știință istorică* și o singură *știință socială*, așa cum erau văzute lucrurile la începutul cercetărilor științifice. Societățile umane sînt însă realități foarte complexe, cu o structură și suprastructură foarte complicate, încît o cercetare istorico-socială de o anumită adîncime cere un grad crescînd de *specializare*, care ne pune în fața alteia din tendințele specifice ale științelor contemporane, tendința de a constitui tot mai multe *ramuri de cercetare*, dublată de tendința contrară, de a-și păstra unitatea și viziunea de ansamblu, care alimentează mai ales preocupările *filozofice*.

Știința din zilele noastre este în același timp *analitică*, *divizionară*, și *sintetică*, *totalizantă*. Aceste două tendințe au dus la constituirea unor grupe distincte de și-

Scanned with OKEN Scanner

inţe, atît în cadrul ştiinţelor sociale istorice, cît şi în cadrul ştiinţelor sociale teoretice, unele orientate spre cercetarea *părţilor*, altele spre cercetarea *întregurilor*.

Ştiinţele istorice se divid în : *istoria universală*, care se ocupă de dezvoltarea concretă a omenirii în totalitatea ei, *istorii naţional-geografice*, pe popoare şi ţări, tratate tot ca întreguri (istoria României, istoria Greciei antice, istoria Imperiului roman), *istorii specializate* în anumite orînduiri sau epoci istorice (istoria comunei primitive, medievistica, istoria contemporaneităţii), apoi numeroase *istorii de ramură*, fie pe plan mondial, fie pe plan naţional, după diferitele sectoare de activitate socială (istoria economiei, istoria tehnicii, istoria ştiinţei, istoria medicinei, istoria religiei, istoria artei, istoria literaturii etc.). Din cauza deosebirilor de metodă, unele ramuri ale istoriei s-au constituit în ştiinţe independente ; aşa sînt de exemplu *arheologia, etnografia, filologia* etc. În acelaşi timp se conturează tendinţa, uneori pe deplin realizată, de a grupa toate preocupările privitoare la acelaşi obiect într-o ştiinţă comună; cazul *ştiinţelor lingvistice* cu numeroasele lor ramuri istorice şi sistematice (lingvistica generală, istoria limbii, romanistica, germanistica, grecistica, orientalistica, slavistica, dialectologia, psiholingvistica, sociolingvistica, semantica, fonetica etc.).

Ştiinţele sociale teoretice se divid, la rîndul lor, în : o *ştiinţă a societăţii* de ansamblu, ca întreg, inclusiv a *conexiunilor* dintre părţile componente, care, cum am arătat chiar de la început, este *sociologia*, şi *ştiinţele sociale particulare*, cum sînt ştiinţele economice, politice, juridice, morale, estetice etc., care se ocupă de anumite *sectoare* ale societăţii, fie de baza economică, fie de suprastructură, fie de una dintre formele conştiinţei sociale (morala, arta, religia, filozofia), fie, în sfîrşit, de fenomenele sociale exterioare bazei şi suprastructurii, cum sînt limba, tehnica, ştiinţele naturii. Unele dintre ştiinţele sociale teoretice se subdivid, la rîndul lor, în numeroase ramuri cu pretenţii şi posibilităţi efective de independenţă. Pe lîngă diviziunile sociologiei, care formează azi o adevărată grupă de *ştiinţe societale* sau

Scanned with OKEN Scanner

științe sociologice, științele *economice* se subîmpart în: științe *agrare*, *industriale*, *comerciale*, *financiare*; științele *politice* în: politica *generală*, politica *socială*, *economică*, *școlară*, *a culturii*, *externă* etc.; științele *juridice* în: dreptul *constituțional*, *civil*, *penal*, *comercial*, *maritim*, *internațional* etc.; științele *morale* în: etica *socială*, etica *profesională*, etica *individuală*. Din cauza acestei tendințe de *diviziune a muncii științifice*, în fiecare sector de științe sociale apar și tendințe contrare, de *sinteză*, de *unificare*, care poartă de obicei numele de *«teorie»* (teoria economiei, teoria statului, a dreptului, a artei, a științei etc.) sau atributul de *«generală»* (sociologia generală, politica generală, etnologia generală, lingvistica generală ș.a.m.d.), — la care se adaugă diferitele ramuri ale *filozofiei sociale* (filozofia culturii, filozofia artei, filozofia dreptului, filozofia morală, filozofia politică etc.).

În realitate, este tot mai greu să se cuprindă sub numele de *«științe sociale»* toate cercetările științifice privitoare la *om și societate*, încît, în afară de științele istorice și cele lingvistice, considerate mai demult ca grupuri aparte, se fac mereu încercări de desprindere și autonomizare, fie sub forma științelor economice, politice, juridice, morale, estetice etc., fie sub forma științelor antropologice, umanistice, filozofice, dintre care unele au un caracter mult mai complex, depășind cadrul științelor sociale propriu-zise. Dacă primele încercări nu indică decît grupe foarte dezvoltate de științe sociale, acestea din urmă se înscriu, conștient și organizat, pe linia eforturilor de a reface *unitatea științei* cu ajutorul unor cercetări *interdisciplinare* sau *multidisciplinare* (pentru studiul *omului total*, al *societății globale*, al *realității integrale* etc.), o altă trăsătură caracteristică a științelor contemporane. Științele *antropologice*, de exemplu, încearcă să asigure cunoașterea omului sub toate aspectele lui fundamentale, de la cele *biologice* și *psihologice*, la cele *sociale* și *culturale*, de unde o antropologie fizică, una psihică, una socială, una culturală, una educațională etc., la care se adaugă efortul fecund al filozofilor de a elabora o *antropologie filozofică*. La

Scanned with OKEN Scanner

rîndul lor, alte *discipline filozofice* — cum sînt *logica, etica, estetica* — cercetează fenomene care nu se ivesc decît *în societate*, dar care transcend într-o măsură oarecare societatea, aflîndu-şi temeiul ultim în *dialectica obiectivă a lucrurilor*, după formula lapidară a acad. Athanasie Joja: «*mediante civitate principia fundantur in re*». Problema depăşeşte obiectul însemnărilor de faţă: reţinem numai faptul că ştiinţele antropologice, împreună cu demografia, leagă ştiinţele sociale de *biologie*, după cum geografia umană le leagă de *ştiinţele naturii*, iar ştiinţele filozofice speciale le leagă de *filozofie*, ceea ce constituie o nouă dovadă materialist-dialectică a unităţii lumii şi, pe această bază, a unităţii ştiinţei. Cele două grupe de ştiinţe învecinate au însă şi alte semnificaţii pentru ştiinţele sociale, încît va trebui să ne oprim puţin şi asupra acestora.

Ştiinţele antropologice pun accentul deopotrivă pe colectivitate şi produsele ei culturale, pe *societate şi cultură*, cît şi pe *individul uman* ca reprezentant al speciei umane şi ca fiinţă ireductibilă la alţi indivizi. La fel procedează şi *ştiinţele psihologice* care şi ele sînt ştiinţe de legătură între ştiinţele biologice şi cele sociale. Amîndouă aceste grupe de ştiinţe atrag atenţia asupra faptului banal, dar nu întotdeauna suficient luat în seamă, că orice societate se compune din *indivizi*, pe lîngă faptul, tot atît de adevărat, că nu există *individ uman* în afară de *societate*. De aici tendinţa bipolară amintită a ştiinţelor sociale contemporane, de a oscila între *personalitate* şi *colectivitate*, de a-şi concentra cercetările nu numai asupra *organizaţiilor sociale*, asupra instituţiilor, acţiunilor şi operelor sociale, ci şi asupra *indivizilor*, asupra modului în care aceştia se integrează în societate, asupra modului în care se socializează, se culturalizează şi, deci, se formează ca *oameni*. Întreaga *biologie umană* şi întreaga *psihologie umană* capătă, mai ales în concepţia marxistă, o puternică orientare *socială*; ele devin în diferite proporţii (biologia mai puţin, psihologia mai mult) *ştiinţe sociale*, mai exact *ştiinţe de graniţă* între ştiinţele *biologice* şi ştiinţele *sociale*. După

Scanned with OKEN Scanner

unii autori — bunăoară B. M. Kedrov, cu care sîntem de acord — într-o situație similară se găsesc și științele tehnice, întrucît ele «studiază modalitățile folosirii practice, în interesul producției social-istorice, a legilor pe care le descoperă și le studiază științele naturii». O mașină, de exemplu, funcționează pe baza *legilor naturii*, dar ea este construită după necesitățile producției economice, nu este un produs al naturii, ci un produs *social-uman*. Cu atît mai mult se aplică acest adevăr ramurilor direct *sociale* ale diferitelor științe naturale, biologice și psihologice, cum sînt științele medicale, igiena, psihologia muncii, psihologia pedagogică, psihologia socială etc.

Științele filozofice dau uneori științelor sociale o orientare *axiologică*, ajutîndu-le să treacă de la simpla constatare și explicare la *aprecierea* fenomenelor sociale și la operații *normative*, în funcție de criteriile de *valoare* (adevăr, bine, frumos, dreptate etc.). Logica, etica și estetica sînt *științe filozofice speciale*, dar ele au numeroase laturi *sociale* și pătrund în multe dintre științele sociale, cum sînt cele politice, juridice, ideologice, pedagogice etc., în ciuda tendinței științei moderne de a elimina orice criteriu de valoare din domeniul ei. De altfel, filozofia își păstrează pînă în zilele noastre sensul ei străvechi de *concepție despre lume și viață*, adică, în fond, de mod personal, cu accente *subiective* conștient implicate și acceptate de a *concepe lumea și viața*, cu efecte inevitabile asupra *trăirii*, asupra *existenței*. În acest sens, sociologia este dublată de o *filozofie socială*, etica de o *filozofie morală*, politica de o *filozofie politică*, estetica de o *filozofie estetică* ș.a.m.d., care nu sînt totdeauna precis separate de *știință*, în detrimentul dezvoltării acesteia.

Polaritatea dintre *teorie* și *practică* este altă tendință a științelor sociale contemporane, aproape fiecare dintre ele dezvoltîndu-și ramuri tehnice, aplicative, pe lîngă cele fundamentale: sociologia, ramuri *sociotehnice*, — psihologia, ramuri *psihotehnice*, — etica, ramuri *etotehnice*, — politologia sau știința politică, ramuri *politoteh-*

Scanned with OKEN Scanner

nice etc. — după denumirea lor recentă —, care se găsesc azi în plină dezvoltare, chiar dacă terminologia utilizată diferă de la o țară la alta.

În grupul de *științe sociale aplicative,* cel mai important și mai bine dezvoltat din zilele noastre îl formează *științele pedagogice,* care studiază, cu metode proprii, modalitățile folosirii practice în procesele instructiv-educative a legilor pe care le descoperă biologia, psihologia, sociologia și a normelor pe care le elaborează politica și etica, ajungînd deseori la stabilirea unor *legi specifice,* caracteristice ca atare, legi ale învățămîntului, ale educației, ale culturii de masă etc. Evident, științele sociale aplicative sînt tot *științe,* încît ele trebuie să-și găsească un loc precis în sistemul științelor sociale.

Dacă sintetizăm cele înfățișate, constatăm în zilele noastre existența a *trei grupe mari de științe ale societății,* fiecare cu numeroase subdiviziuni și chiar interferente : *științele sociale istorice, științele sociale teoretice* și *științele sociale aplicative.* Științele *istorice* se subîmpart în : istoria universală, istoriile naționale, istoriile de epocă și istoriile de ramură, iar, ca grupe cvasiindependente, țin de domeniul lor : arheologia, etnografia, istoria limbii etc. Științele sociale *teoretice* se subîmpart în : științele societale sau sociologice (pe scurt, sociologice) și științele sociale particulare, dintre care unele și-au dobîndit un statut cvasiindependent, cum sînt : științele economice, cele politice, cele juridice, cele lingvistice etc. Științele sociale *aplicative* se subîmpart în : științele sociotehnice, politotehnice, psihotehnice, pedagogice etc.

Cu *științele naturii,* științele sociale se leagă, prin geografia economică și geografia umană, prin științele tehnice, științele medicale, biologia umană, psihologia umană etc., iar cu *filozofia* prin științele filozofice speciale, cum sînt logica, etica, estetica, precum și prin fundamentarea lor teoretică și metodologică, de la o anumită etapă de dezvoltare încoace, de către *materialismul dialectic și istoric,* care a revoluționat toate științele, marcînd o nouă eră în istoria gîndirii.

Scanned with OKEN Scanner

O trăsătură *nouă*, dar care şi-a dovedit pe deplin *fecunditatea*, a ştiinţelor sociale este cercetarea *interdisciplinară* şi *multidisciplinară* care îmbină un număr tot mai mare de ştiinţe în studiul complex, cît mai complet cu putinţă, al aceleiaşi realităţi. Vechile bariere dintre ştiinţe, construcţii artificiale, fără o fundamentare ontologică, sînt azi înlăturate una după alta.

În aceeaşi direcţie, de *unificare a ştiinţelor sociale*, acţionează şi tendinţa lor de a se ocupa, pe lîngă cercetarea trecutului, şi, în general, a realităţilor sociale *încheiate*, de realităţile sociale în plină desfăşurare, aflate în marş, deci de *prezentul* întemeiat pe *trecut*, dar orientat cu toate forţele spre *viitor*. În cadrul acesta al *acţiunii sociale*, care depăşeşte vechea concepţie a *realităţii sociale*, deci în cadrul edificării conştiente, organizate, planificate a societăţii — cazul tipic al socialismului şi comunismului —, ştiinţele sociale se concentrează în mod special asupra colectivităţilor umane chemate să înfăptuiască această operă istorică. Descoperirea legilor şi, pe această bază, conştientizarea şi planificarea progresului istoric, transformă structural toate ştiinţele sociale pentru a le orienta nu numai spre *problemele sociale* ale oamenilor, ci spre toate *problemele oamenilor*, în măsura în care rezolvarea lor depinde de societate. În această perspectivă impusă de dezvoltarea omenirii, raporturile tradiţionale dintre ştiinţe, bazate pe «frontiere» şi «autonomie», cu rivalităţi care ni se par azi ridicole, sînt înlocuite cu raporturi de colaborare, de completare una prin alta, pe principiul «vaselor comunicante», al «combinatelor multidisciplinare», de tip *«orchestral»*. Ştiinţele societale, sociale, economice, politice, juridice, morale, ştiinţele antropologice în general formează din ce în ce mai mult o singură preocupare, articulată, ramificată, faţetată, dar *fără frontiere şi bariere artificiale*, obiectul lor de cercetare fiind de fapt unul şi acelaşi *proces social-istoric de dezvoltare a umanităţii*, în diferitele lui momente sau etape, dintre care totdeauna cea de pe urmă, adică cea *vie*, actuală, este cea mai *importantă*, deoarece în desfăşurarea ei se poate interveni în mod efectiv cu sprijinul cercetării ştiinţi-

Scanned with OKEN Scanner

fice. Este evident, însă, că în această viziune *unitară* fiecare din științele sociale poate contribui într-o măsură foarte largă și foarte elastică la formularea și rezolvarea problemelor care revin, după tradiții, «principial» celorlalte. Principiul *nou* este acela al colaborării, al subordonării științelor operei de realizare conștientă a progresului istoric. Științele sociale din zilele noastre tind să formeze împreună: *știința acțiunii* sau *știința construcției sociale*.

BIBLIOGRAFIE

A. M. Ampère: *Essai sur la philosophie des sciences, ou Exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaines*, 1836.

Hans Albert (red.): *Theorie und Realität. Ausgewählte Aufsätze zur Wissenschaftslehre der Sozialwissenschaften.* Tübingen, 1964.

Charles A. Beard: *The Nature of the Social Sciences.* New York, 1934.

E. Becher: *Geisteswissenschaften und Naturwissenschaften* (Untersuchungen zur Theorie und Einteilung der Realwissenschaften). München—Leipzig, 1921.

E. v. Beckerath (red.): *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften.* 12 vol., Tübingen—Göttingen (începînd din 1956).

Rober G. Colody: *Frontiers in Science and History.* Pittsburgh, 1962.

A. Comte: *Cours de philosophie positive.* 6 vol., Paris, 1839—1842.

Werner Conze: *Die Stellung der Sozialgeschichte in Forschung und Unterricht.* Geschichte in Wissenschaft und Unterricht. Köln-Oppladen, 1952.

W. Dilthey: *Einleitung in die Geisteswissenschaften* (Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte). Leipzig—Berlin, 1922.

E. Durkheim: *Sociologie et sciences sociales.* În «De la méthode dans les sciences», vol. I, Paris, 1909.

F. Engels: *Dialectica naturii.* Trad. rom., București, Editura Politică, 1959.

Scanned with OKEN Scanner

R. Flint: *Philosophy as Scientia Scientiarum and a History of the Classification of the Sciences*. London, 1904.
Quentin Gibson: *The Logic of Social Enquiry*, London, 1960.
J. Gillin (red): *For a Science of Social Man: Convergences in Antropology, Psychology and Sociology*. New York, 1954.
E. Goblot: *Essai sur la classification des sciences*. 1898.
E. Goblot: *Le système des sciences*. Paris, 1922.
D. Gusti: *Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Etnik in ihrem einheitlichen Zusammenhang*. În «Zeitschrift für Politik», III. Band. 1909—1910 (extras).
D. Gusti: *La science de la réalité sociale*. Paris, 1941.
D. Gusti și Traian Herseni: *Elemente de sociologie*. Ed. a III-a, București, 1938, cap. I: Sociologia în clasificația științelor.
Henri Hauser: *L'Enseignement des sciences sociales*. Paris, 1903.
Traian Herseni: *Problema sociologiei*. Extras din «Revista de filozofie», vol. XIX, nr. 1, 1934.
Traian Herseni: *Originile sociologiei*. În «Tomis», nr. 5, 1966.
Traian Herseni: *Sociologia și sistemul științelor*. În «Viața economică», an. IV, nr. 52 (176), 1966.
B. F. Hoselitz: *A Reader's Guide to Social Sciences*. Glencoe (Ill.) 1959.
Ath. Joja: *Studii de logică*. 2 vol., București, Editura Academiei, 1963 și 1966.
Felix Kaufmann: *Methodology of the Social Sciences*. New York, 1944.
B. M. Kedrov: *Despre clasificarea științelor*. Trad. rom. în vol. «Dialectica marxistă și științele naturii», București, Editura Politică, 1959.
B. M. Kedrov: *Cu privire la clasificarea științelor sociale*. Trad. rom., în «Revista de filozofie», nr. 5, 1965.
V. J. Kelle și M. I. Kovalson: *Cu privire la clasificarea științelor sociale*. În «Voprosî filosofii», nr. 11, 1964 (în lb. rusă).
P. Lacombe: *De l'histoire considérée comme science*, Nouvelle Édition, 1930.

Scanned with OKEN Scanner

Păreri cu privire la actuala răscruce a sociologiei

HENRI H. STAHL

În zilele noastre asistăm la desfăşurarea unei controverse între două mari curente sociologice ; unul tradiţional, european, şi altul, recent apărut, american.

Un excelent cunoscător al problemei [1] caracterizează astfel aceste două curente : «sociologia tradiţională este simultan sintetică (sau globală), istorică şi deterministă. Comparată cu ştiinţele sociale particulare, ea se caracterizează printr-o concepţie totalizantă, îmbrăţişînd ansamblul, sau întregul, fiecărei societăţi, surprinsă în mişcarea sa», drept exemplu al acestui curent sociologic fiind considerat «marxismul».

«Dimpotrivă, astăzi majoritatea sociologilor occidentali şi, printre ei, în rîndul întîi, sociologii americani... ignoră legile societăţii şi ale istoriei, legile macro-sociologiei, în dublul înţeles pe care cuvîntul *ignoră* îl poate avea în această frază : nu le cunosc şi le sînt indiferente. Ei nu cred în adevărul acestor legi, nu cred că sociologia ştiinţifică ar fi în stare să le formuleze şi să le dovedească şi nici măcar că ar avea interes a le căuta».

Fără a avea nici o intenţie, nici posibilitatea de a face, în aceste cîteva pagini, o istorie a conflictului dintre sociologia teoretică şi cea empirică, vom trasa în linii mari ceea ce ni se pare esenţial pentru a ne putea ghida pe drumul nostru propriu.

[1] Raymond Aron: *Les étapes de la pensée sociologique*. Paris, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

Curentele europene ale sociologiei concepută ca filozofie a istoriei

Sociologia, ca preocupare ştiinţifică conştientă de sine, s-a născut în Europa, o dată cu societatea capitalistă şi s-a dezvoltat apoi, pas cu pas, o dată cu dezvoltarea însăşi a acestui tip de orînduire socială.

În linii mari, fenomenul social dominant al veacului trecut a fost cel al procesului istoric de trecere revoluţionară a vieţii sociale de la «feudalism» la «capitalism». Nimic mai firesc, deci, decît ca părtaşii acestui proces de naştere a unei societăţi noi, care se vădea, încă, de la început, a fi tot atît de plină de speranţe pe cît de grea de păcate, să încerce a-şi da seama de ceea ce se întîmplă, în căutare fiind de argumente, ca să-şi apere poziţiile, optimiste sau pesimiste, progresiste sau reacţionare. Era cert, pentru toţi, că această nouă societate, «industrială» cum a numit-o Auguste Comte, se născuse ca rezultat al unei «revoluţii industriale» de caracter tehnic ; că scosese la iveală o clasă nouă, proletariatul ; că pusese pe tapet problemele grave ale pauperismului, ale suprapopulaţiei, ale «democraţiei» şi «socialismului» şi că agravase, în forme noi, cearta mai veche dintre «religie» şi «ştiinţă».

Pentru a înţelege însă astfel de probleme, ar fi fost nevoie de o sociologie, adică de o teorie explicatoare, care să demonstreze dacă şi în ce măsură procesul revoluţionar de trecere de la o societate veche la una nouă era efectul unor legi obiective, adică un fenomen normal şi inevitabil, sau dimpotrivă un simplu accident aberant şi regretabil. Cum însă pentru o asemenea cercetare critică a realităţilor sociale nu existau informaţiile necesare şi nici măcar metodele şi tehnicile de a le culege, doctrinele sociologice ale vremii n-au putut avea decît un caracter «filozofic», raţionamentele cercetătorilor pornind nu atît inductiv de la fapte, cît deductiv de la cîteva idei generale, în majoritate continuare a teoriilor elaborate în cadrul societăţii feudale, adaptate noilor problematici capitaliste, aşa cum puteau ele să fie cunoscute prin experienţă spontană, directă.

Scanned with OKEN Scanner

De altfel, fundatorii sociologiei nici nu simţeau prea mult necesitatea unei documentări într-adevăr temeinice. N-am vrea să exagerăm, totuşi ni se pare simbolică atitudinea adoptată în această privinţă de către Auguste Comte, cel care a dat numele de «sociologie» încercărilor lui de a înţelege legile dezvoltării sociale: ca să-şi asigure liniştea necesară meditaţiei, Comte îşi fixase o «igienă mintală» constînd în refuzul de a citi şi de a lua contact cu oamenii. Închis în odăile lui, din vestita casă din Rue Monsieur le Prince, azi Muzeu, Comte eşafodase, de unul singur, un vast «sistem social», cuprinzînd o istorie a mersului paralel dintre gîndirea umană şi formele vieţii sociale, dublată de o legiferare a unei utopice societăţi perfecte, bazată «pozitivist» pe o «religie a umanităţii» al cărei profet şi preot era el însuşi.

Desigur Comte nu a avut imitatori în ceea ce priveşte această ciudată metodă de documentare prin refuzul oricărei documentări, conform regulelor unei igiene mintale menite să lase activitatea cerebrală să se desfăşoare în voie, din sine şi prin sine. Ceea ce nu înseamnă totuşi că ceilalţi mari creatori ai sociologiei veacului trecut ar fi dispus de o informaţie cu mult mai bună. Nici Spencer, nici Tocqueville, nici Durkheim sau Max Weber n-au făcut vreodată cercetări directe de sociologie concretă, mărginindu-se doar la ceea ce puteau afla din experienţa lor personală (Saint Simon teoretizînd chiar valoarea decisivă a unor asemenea «trăiri»), uneori mai bogată pentru cei care erau şi călători, alteori de tot săracă pentru sedentarii catedrelor universitare. În plus, consultau bibliotecile, studiind istoria şi legislaţia popoarelor, descrierile de călătorii, culegerile de folclor, folosind statisticile, trudindu-se în continuare să înţeleagă «spiritul legilor», «Volksgeist»-urile diferitelor popoare, în căutarea aceloraşi legi ale «grandoarei şi decăderii imperiilor» care formaseră şi temele premergătorilor.

Dar pentru toţi aceşti teoreticieni, problema de bază rămînea, în esenţă, aceeaşi: studiul legilor generale potrivit cărora se desfăşoară istoria omenirii, prea puţin

Scanned with OKEN Scanner

deosebindu-se deci lucrările lor de ceea ce erau și continuau să fie mai vechile preocupări de filozofie a istoriei.

Pe drept cuvînt, noua știință a sociologiei nu s-a bucurat, de aceea, în veacul trecut, de un prea mare prestigiu științific, mai ales date fiind exagerările de care s-au făcut vinovați urmașii și adepții mai puțin dotați ai marilor sociologi, de îndată ce au început a da la iveală o lungă serie de teorii fanteziste, de o regretabilă superficialitate, atît de variate și contrazicătoare între ele încît s-a putut spune că existau tot atîtea «sociologii» cîți erau și «sociologii».

Istoria doctrinelor sociologice ne arată așadar o serie, plictisitor de lungă, de «sisteme» sociologice, care, în ciuda unei lipse cvasitotale de informație, sau mai curînd datorită tocmai acestei lipse, s-au dezvoltat pe baza unui meșteșug de filozofare în vid, de construire a unor schelării de abstracții pe temelia altor abstracții, vorbind despre o «realitate» căreia de fapt îi întorceau sistematic spatele. Se părea că, puse unele lîngă altele, cărțile de sociologie dădeau naștere altor cărți de sociologie, știința transformîndu-se astfel într-o sterilă convorbire purtată în cercul închis al unor erudiți, lucrînd unii pentru alții și unii despre alții. Sociologia se redusese astfel, în bună parte, la o studiere a teoriilor despre societate, în loc să fie o studiere a societății.

Caracterul «istoric» rămînea totuși dominant, în sensul că gîndul de fond al tuturora era totuși de a înțelege societatea capitalistă în opoziție cu cea feudală, paradoxal chiar la acei sociologi care, în dorința de a putea totuși deosebi sociologia de filozofia istoriei, au crezut de cuviință să adopte un punct de vedere «anistoric», opunîndu-i o concepție «fixistă» de «sociologie pură», potrivit căreia nu dezvoltarea, adică schimbarea, ci dimpotrivă aspectele «constante» ale vieții sociale ar fi fost esențiale («esențiale» în sens scolastic medieval, adică «ceea ce face ca ceva să fie ceea ce este»), dînd seama, cu alte cuvinte, de ceea ce face ca orice societate istorică să fie «Societate», indiferent de timp și spațiu. Căci în-

Scanned with OKEN Scanner

tr-adevăr, chiar la aceştia, punctul de vedere anistoric apare, nemărturisit, prin dorinţa subjacentă de a opune «tipologic» două tipuri de societate, una veche, alta nouă. La Spencer, în loc de «feudalism» şi «capitalism», termeni cu iz istoric prea pronunţat, apar categoriile de societăţi «militare» şi societăţi «industriale», la Tönnies, cele de «Gemeinschaft» şi «Gesellschaft», la Durkheim cele de «solidaritate organică» şi «solidaritate mecanică».

Pînă şi la sociologii adepţi ai unei sociologii pur «formale», precum Pareto, Simmel şi chiar von Wiese, controversa istorică continuă a rămîne prezentă, deşi opoziţia tipologică începe a se centra din ce în ce mai puternic pe tema «capitalism» şi «socialism», în directă sau indirectă controversă cu marxismul.

Dar, filozofii ale istoriei, sau filozofii fixiste, teoriile sociologice continuă a fi «filozofii», suferind toate de o egală lipsă de preocupare faţă de necesitatea unei documentări directe, mulţumindu-se cu un material informativ de a doua mînă, prelucrat uneori cu o subtilitate care impune respectul, cum e de pildă cazul cu Max Weber, dar alteori cu o lipsă de simţ critic care face inutilizabil maldărul de fişe extrase de-a valma din lucrări disparate, cum e cazul de pildă cu Westermarck.

Există însă şi o altă ramură a sociologiei europene, născută în cadrul disciplinelor sociale particulare, avînd un caracter pragmatic mai accentuat.

Ştiinţele sociale particulare şi sociologia concepută ca sinteză a lor

Societatea capitalistă, cu gravele sale probleme interne şi coloniale, a impus cercetătorilor să dezvolte anume ramuri de ştiinţe sociale particulare. S-au constituit astfel disciplinele economiei politice, demografia, geografia umană şi economică, ştiinţa dreptului şi moravurilor, ştiinţele aşa-numite «camerale», privitoare la tehnicile acţiunilor de stat, antropologia, etnologia şi folclorul,

Scanned with OKEN Scanner

psihologia socială etc., toate dispunînd nu numai de o informaţie obţinută pe căile organelor de stat, ci şi de o informaţie strînsă prin cercetări directe, fiind dată astfel putinţa nu numai a unei comparări între trecut şi prezent, ci şi între diversele societăţi existînd simultan pe întreg globul cuprins în vastul ansamblu al lumii capitaliste. Şi — fapt deosebit de important — toate aceste ştiinţe sociale particulare dovedeau a avea, din ce în ce mai mult, o capacitate de realizare practică, putînd dirigui o intervenţie deliberată în mersul societăţii, dînd adică naştere unei «politici sociale», adică posibilităţii verificării experimentale a «teoriilor».

Nu e locul să arătăm aci felul în care marxismul reprezintă cea mai perfectă sinteză a tuturor cunoştinţelor strînse de aceste discipline particulare, constituind astfel temelia unei sociologii ştiinţifice, unificatoare a filozofiei istoriei cu cercetarea contemporană, sub dublul ei aspect de analiză teoretică şi de politică activă. Să ne oprim mai curînd la următoarea constatare : specialiştii unei anume ramuri a ştiinţelor sociale, chiar dacă nu erau marxişti, au trebuit totuşi să-şi dea seama că obiectul disciplinei lor particulare nu avea înţeles deplin decît considerat în contextul său social, nerupt de ansamblul vieţii sociale, într-o unitate dialectică, organică, adică indisolubilă. Economistul a aflat astfel că nu poate face abstracţie de fenomenele demografice, de legislaţie, de psihologia socială, de axiologie, de moravuri şi tradiţii, adică de întregul fenomen social din care «economicul» nu e decît un fragment. Acelaşi lucru au trebuit să-l înţeleagă deopotrivă toţi cei care atacau problema ansamblului vieţii sociale din punctul de vedere sectar al disciplinei lor particulare, oricare ar fi fost ea.

Se poate spune, în acest sens, că sociologia s-a născut de tot atîtea ori cîte erau disciplinele sociale particulare. Dar fiecare din aceşti specialişti s-a simţit îndemnat să acorde valoare de factor cauzal exclusiv acelui fenomen social care constituia specialitatea sa. S-a ivit astfel o lungă serie de sisteme de sociologii parţiale, toate avînd la bază o teorie a «factorilor» sociali şi o teorie a

Scanned with OKEN Scanner

«esenței» sau «naturii» vieții sociale, de asemenea părtinitoare față de cîte un punct de vedere sectar profesional.

Față de multiplicitatea acestei noi serii de teorii sociologice, s-a făcut și tentativa de a se proceda la o sinteză generală a tuturor sociologiilor parțiale, fie concepîndu-le în spiritul unei noi «filozofii a istoriei» (precum a încercat a face Paul Barth, cu a sa *Philosophie der Geschichte als Soziologie*), fie dimpotrivă concepînd sociologia ca o știință de sine stătătoare, anistorică, «filozofie generală a științelor sociale particulare», cum face de pildă De Greef.

Ambele direcții sînt însă greșite, una prin faptul că ține seama numai de trecut, alta dimpotrivă numai de prezent, îndepărtîndu-se astfel de punctul de vedere marxist care operase totuși sinteza dintre cercetarea istorică a trecutului întreg al omenirii și cercetarea actuală și directă a tuturor formelor de societate cunoscute în contemporaneitate.

Poziția școlii românești de sociologie

Școala românească de sociologie a profesorului D. Gusti s-a încadrat la răscrucea exact a acestor problematici, printr-o încercare de a îmbina teoria cu practica, în speță supunînd unei experimentări concrete seria teoriilor existente la acea vreme.

Formulam deci, în 1934, în volumul meu despre *Tehnica monografiei sociologice*, următoarea poziție :

«Dacă sociologia este uneori socotită a nu face altceva decît să dubleze științe mai vechi și mai bine constituite, dacă sociologii au proasta reputație de a nu se ocupa decît cu filozofarea pe un material pe care de fapt nu-l cunosc decît superficial, aceasta se datorește în bună parte și unei vini a sociologilor de pînă acum, explicabilă de altfel prin împrejurări istorice. Sociologii s-au mărginit numai la studiul teoretic al rezultatelor obținute de diversele științe sociale parțiale și s-ar părea că ei tindeau la elaborarea unei scheme generale

Scanned with OKEN Scanner

de închegare a tuturor acestor rezultate în vederea unei «metafizici a societăţii». Dar munca aceasta, făcută prin carambolaj, prin deducere de concluzii proprii din concluziile altora, de plămădire de cărţi noi din cărţi vechi, trebueşte cît de curînd părăsită. Căci dacă există în adevăr legi sociale, atunci de ce să ne mărginim a le dovedi prin constatarea potrivirilor dintre rezultatele diverselor ştiinţe particulare ? Căci pe acestea le putem bănui întîmplătoare atîta timp cît nu au la bază un studiu coordonat făcut special în vederea dezlegării acestei ipoteze. De ce nu am căuta să surprindem noi înşine legile de închegare ale societăţii, mecanismul socializării ? E timpul ca sociologul să înceapă o muncă nouă, pe seamă proprie, strîngînd el însuşi materialul de care are nevoie pentru lămurirea obiectului ştiinţei sale. Sociologul va face deci monografii sociologice. Va părăsi biroul său de lucru şi avînd în faţă obiectul ştiinţei sale, societatea ca întreg, va căuta să o studieze direct. Faţă în faţă îşi vor sta : sociologul şi societatea. Şi dacă nici astfel sociologia nu se va naşte ca ştiinţă, atunci, dacă nu va fi vina sociologului, va fi vina sociologiei».

Reiese deci destul de limpede că îndemnul la «empirie», pe care îl făcea şcoala românească de sociologie, avea drept scop o elaborare teoretică. În acest sens trebuie înţeleasă lozinca formulată de profesorul G u s t i «sociologia va fi monografică ori nu va fi».

Teoria sociologică era deci socotită ca formînd baza legitimă a oricărei cercetări concrete, fără a i se acorda totuşi calitatea de scop în sine, ci doar pe aceea de a forma un punct de plecare spre cercetarea directă a realităţii sociale, care la rîndul ei avea menirea să favorizeze o necontenită dezvoltare a teoriei. Se preconiza deci o îmbinare a teoriei cu practica (aceasta înţeleasă atît ca «raţionament experimental», cît şi ca «acţiune socială») ceea ce de fapt corespunde corect unuia din principiile de bază ale marxismului, principiu la care nu este de loc cazul a renunţa, nici în favoarea unei metafizici sociale, nici a unei empirii brute.

Pentru a menaja posibilitatea unei asemenea îmbinări a teoriei cu practica, şcoala românească de socio-

Scanned with OKEN Scanner

logie a elaborat un întreg arsenal de «tehnici», pe care de asemenea nu avem motiv a-l ignora sau părăsi, ci mai de grabă sîntem datori a-l întemeia din ce în ce mai adînc marxist, şi pe de altă parte, adăugîndu-i toată seria de procedee între timp create, dintre care unele şi-au şi făcut dovada eficienţii, altele neputînd fi primite decît sub beneficiu de inventar.

Ar fi desigur de discutat în ce măsură sociologia concepută astfel ca o ştiinţă doar a realităţii contemporane, cunoscută direct prin investigaţie, poate fi considerată drept o «sociologie», de vreme ce renunţă la întreg aportul informativ pe care îl aduce cu sine istoria omenirii. De asemenea, în ce măsură nu stă aci eroarea de a concepe drept «paralele» diferitele laturi constitutive ale societăţii şi deci de necunoaştere a legii fundamentale, elaborată pe baza totalităţii informaţiilor de care dispunem, atît cele privind istoria omenirii de-a lungul tuturor fazelor ei de dezvoltare, cît şi cele cunoscute prin studiul societăţii contemporane. Dar aceasta e o problemă care ar merita o analiză mai amplă, care nu şi-ar găsi locul potrivit aci.

Curentele europene ale cercetării sociale directe

În privinţa necesităţii de a cerceta direct societatea, şcoala românească nu constituia un fenomen singuratec. Plecînd de la alte consideraţii decît cele teoretice care formaseră punctul de plecare al sociologiei româneşti, alte curente sociologice afirmaseră şi ele necesitatea cercetărilor «empirice», cu scopuri imediat practice.

Cercetarea empirică sociologică este de fapt o creaţie tot a sociologiei europene. Pornită iniţial ca o «sociografie», adică simplă descriere a unor stări de fapt, ea şi-a pus curînd şi probleme de practică socială, dublînd astfel sociologia filozofică cu o sociologie empirică.

Sociologii occidentali au conceput astfel posibilitatea existenţei mai multor sociologii. T ö n n i e s, de pildă, vedea posibilă coexistenţa unei «sociologii pure», teore-

Scanned with OKEN Scanner

tice, cu o «sociologie aplicată», echivalentă cu fosta filozofie a istoriei şi cu o «sociologie empirică», adică cu o sociografie putînd merge pînă la acţiune.

Sociologia aceasta «empirică» are, de altfel, o lungă tradiţie, începutul ei datînd încă din prima jumătate a veacului trecut, punctul ei de pornire fiind studierea problemei pauperismului proletar (Fr. Engels, Villermé, Buret etc.). A fost apoi formulată ca «monografie a familiilor muncitoreşti» de către Fr. Le Play şi a trecut apoi la ceea ce sociologii englezi au numit «social survey», cuprinzînd cercetarea unor oraşe şi regiuni. Patrick Geddes este cel dintîi care a alcătuit astfel de monografii, cu lozinca «survey before action», terminînd printre altele cu planurile de urbanizare a unor oraşe din India şi Palestina. Tot englez este şi Booth, cu studiile sale asupra Londrei, urmat de şcoala sa care a dat naştere întregii serii de cercetări americane de gen «social survey». Tot astfel şi tehnica anchetelor sociale matematizabile, prin statistică efectuată pe «eşantioane», este o creaţie tot a unui englez, A. L. Bowley.

În concluzie, sociologia europeană ajunsese să se constituie mai întîi în sînul marxismului, dar chiar şi în afara lui, ca o ştiinţă pozitivă, capabilă să-şi strîngă singură informaţiile de care avea nevoie, atît prin studiul fenomenelor «microsociale», cît şi al celor privind mari ansambluri, pentru a putea trece la o acţiune socială.

Sociologia empirică americană

Preluînd de la sociologii europeni învăţămintele tehnicilor de «social survey» şi de «matematizare socială» a unui material empiric, sociologii americani le-au adaptat propriilor lor probleme sociale.

America este o ţară fără «istorie», în sensul că ea nu a trecut prin fazele sociale ale istoriei europene : n-a cunoscut orînduirea sclavagistă şi nici pe cea feudală. Problemele europene ale trecerii de la feudalism la

Scanned with OKEN Scanner

capitalism îi sînt complet străine ; ca atare, preocupările de «filozofie a istoriei» nu corespund, în America, nici unui interes stringent şi imediat.

America este, pe de altă parte, o ţară de populaţie imigrată într-un continent imens, rămas «gol» prin distrugerea populaţiei autohtone, în care s-a putut crea, din nimic, o societate «nouă». Problema socială care i se punea era în primul rînd aceea a integrării valurilor de imigranţi care soseau necontenit din Europa, deosebiţi între ei prin limbă, tradiţii şi moravuri, formînd un mozaic bizar de grupe sociale mărunte, trăind în state care, deşi confederate, aveau particularităţi locale foarte marcate.

În locul unor preocupări de «filozofie a istoriei» sau de «sociologie generală», americanii au avut deci de rezolvat probleme imediat practice ; anume de a studia aceste grupuri în aşa fel încît să poată găsi cele mai bune modalităţi de accelerare a procesului de asimilare în viaţa americană a populaţiei prin adaptarea grupelor sociale la nevoile muncii industriale, la nivelul unei tehnici avansate şi la stilul de viaţă ale marilor oraşe. Organizarea grupelor a dat naştere deci unei concepţii «microsociologice», iar organizarea generală a societăţii unei concepţii de «social survey», amîndouă avînd drept justificare eficacitatea practică.

Porniţi pe această cale, sociologii americani au creat o serie de sociologii de ramură, toate văzute meşteşugăreşte, adică pragmatic şi fără preocupări teoretice. Sociologii americani profesează deci o «sociologie a acţiunii» (T a l c o t t P a r s o n s), consideră că sociologia nu are nevoie (sau în tot cazul nu poate încă) să formuleze legi generale, «teoria» fiind pentru ei doar rezultatul final al unor cercetări empirice, fiind valabilă doar în cadrul mărginit al fiecărei colecţii de fapte studiate, nefiind astfel decît o «teorie de gradul doi», «intermediară» între empirie şi teoria propriu zisă (R. M e r t o n).

Fiind admirabil dotaţi ca tehnică de prelucrare a datelor strînse prin anchetă şi de asemenea ca organizare a unei imense armate de anchetatori sociali, al

Scanned with OKEN Scanner

căror rol e doar să completeze «formulare», ramurile specializate ale sociologiilor industriale, urbane, comunicații de masă, opinie publică, management etc. au ajuns azi la un nivel atît de ridicat, încît sociologii din întreaga lume sînt cuprinși de o adevărată febră de americanizare prin imitație. În special posibilitatea de a strînge rapid o imensă cantitate de informații prin lansarea de chestionare, pe care apoi «computerii» electronici o prelucrează matematic, la un ritm uluitor, constituie o ispită pentru toți sociologii grăbiți, care, mergînd pe linia celei mai mici rezistențe, văd cu putință o sociologie în care sociologul nu ar mai avea de făcut decît să elaboreze chestionare, strîngerea și prelucrarea datelor fiind asigurată, industrial, prin anchetatori nesociologi și laboratorii mecanografice. Ceea ce, desigur, e mai ușor decît să pornești pe calea lungă a cercetării personale directe și apoi a analizelor necesare studiului comparativ al trecutului cu prezentul și al multiplelor ansambluri sociale contemporane, în căutarea unor legi ale vieții sociale.

Concluzii

Este o întrebare însă în ce măsură o asemenea sociologie de tip american, care, în loc să ne înfățișeze teorii generale despre mersul istoric al omenirii de la ziua de ieri spre cea de mîine, ne dă doar o analiză a zilei de astăzi, considerată în perspectivă statică, fără trecut și fără viitor, poate mulțumi pe acel sociolog care trăiește și lucrează într-o societate dominată de problemele trecerii de la capitalism la socialism.

Ni se pun, desigur, și nouă probleme de caracter urgent și imediat. Procesul de industralizare la nivelul științei actuale, atins în urma celei de „a doua revoluții industriale", cum i se spune, are unele aspecte tehnice identice în oricare țară de pe glob în care se desfășoară. Experiența țărilor care au apucat mai de vreme decît noi pe acest drum, ne poate fi de mare folos și ar fi

Scanned with OKEN Scanner

o greşeală să nu dăm suficientă atenţie tehnicilor de „management", de „raţionalizare a producţiei", de creare a „serviciilor sociale de întreprindere" şi de „asistenţă socială a salariaţilor", sau celor privind „urbanismul", „mînuirea opiniei publice", „organizarea învăţămîntului profesional", tehnicilor de „mass-media" etc., etc. Dar ar fi tot o greşeală dacă ne-am mărgini doar la atîta, uitînd că toate aceste procese sociale legate de industrializare şi urbanizare au loc într-o ţară ca a noastră, cu caracteristicile sale locale, izvorînd din poziţia sa pe glob, din tradiţia sa istorică, din nivelul pînă acum atins al psihologiei maselor şi al gradului de învăţămînt şi în special într-o ţară, care, în primul rînd, are de rezolvat un anume ideal de etică socială, altul decît cel din occident. Pentru a rezolva *aceste* probleme, specifice nouă, experienţa americană nu ne poate fi de folos.

Aşadar, să recapitulăm experienţa noastră proprie, cea a şcolii româneşti de sociologie ; dacă acum 30 de ani, aveam datoria de a respinge tendinţa de filozofare în vid, pledînd în favoarea cercetărilor concrete, iată că acuma sîntem obligaţi a răsturna poziţia noastră, în sensul că nu mai avem de luptat împotriva unei filozofii sociale care se dorea, abuziv, „sociologie", ci împotriva unui empirism, care, tot atît de abuziv, se doreşte a fi „sociologie".

Reducerea investigaţiilor sociale la o cvantificare pe bază de formulare de anchetă, nu este numai rodul unei „quantofrenii", cum o califică S o r o k i n, ci o renunţare la gîndirea umană în favoarea acelui „imbecil de geniu", cum i se spune calculatorului electronic, renunţarea la o viziune teoretică generală, renunţarea la filozofie, care singură poate să formeze matca acelor ipoteze de lucru fecunde în dezlegarea problemelor pe care ni le pune societatea concretă, în mersul ei evolutiv. A porni exclusiv pe linia empiriei pure ar fi să reducem sociologia la un meşteşug mediocru, nedemn de numele de ştiinţă cunoscătoare a legilor fundamentale ale dezvoltării sociale şi incapabilă să ne lumineze calea spre ziua de mîine.

Pentru a vedea clar înaintea noastră, nu trebuie să

Scanned with OKEN Scanner

privim miop la micile probleme concrete, „microsociologice", ci să le încadrăm în viziunea complexă şi de largi orizonturi pe care ne-o asigură sociologia marxistă. Prezentul, pe care îl cercetăm prin tehnicile investigaţiei sociologice, în primul rînd interdisciplinar, prin echipe complexe, nu trebuie să uităm că nu este decît un moment de trecere de la trecut spre viitor.

Să studiem deci acest prezent în aşa fel încît să facem cu putinţă ca ştiinţa sociologiei să progreseze pe căile ei clasice, ajutînd în felul acesta ca ţara ea însăşi să progreseze, diriguită ştiinţific, spre un ideal care este al nostru şi nu al altora.

Scanned with OKEN Scanner

privim miop la micile probleme concrete, „microsociologice", ci să le încadrăm în viziunea complexă şi de largi orizonturi pe care ne-o asigură sociologia marxistă. Prezentul, pe care îl cercetăm prin tehnicile investigaţiei sociologice, în primul rînd interdisciplinar, prin echipe complexe, nu trebuie să uităm că nu este decît un moment de trecere de la trecut spre viitor.

Să studiem deci acest prezent în aşa fel încît să facem cu putinţă ca ştiinţa sociologiei să progreseze pe căile ei clasice, ajutînd în felul acesta ca ţara ea însăşi să progreseze, diriguită ştiinţific, spre un ideal care este al nostru şi nu al altora.

Scanned with OKEN Scanner

Comentarii cu privire la conceptele de «sistem sociologic» și «structură socială»

LEON ȚOPA

1. Dintre variatele probleme asupra cărora se poartă discuțiile actuale în sociologie sînt de reținut: confruntarea rezultatelor obținute prin științele sociale particulare și integrarea acestor rezultate în unitatea sociologică; studiul structurilor sociale, al elementelor constitutive ale societăților și funcțiile lor; cercetarea corespondențelor între structurile material-sociale și structurile mentale ale oamenilor; cercetarea determinismului schimbărilor sociale, a dialecticii sociologic-istorice. Comentariile succinte, care urmează, cu privire la conceptele sociologice de *sistem* și *structură,* tind să se înscrie în actualitatea discuțiilor sus amintite.

P. A. Sorokin afirmă despre sociologii din S.U.A. că au adunat atîtea date și fapte încît nu mai știu ce să înceapă cu ele, iar analiza tehnicilor de cercetare a devenit la fel de pedantă ca și știința despre îngeri a scolasticilor medievali. Aceeași orientare a sociologiei americane, o observă Sorokin: «În revolta ei împotriva marilor sisteme sociologice, ea a neglijat tot mai mult studierea problemelor fundamentale ale sociologiei și și-a irosit energia creatoare în cercetarea unor probleme relativ banale și fără importanță cognitivă... » [1]

«Revenirea» la studiul problemelor sociologice de bază, într-adevăr, este o necesitate, de totdeauna, nu numai în zilele noastre, atunci cînd se respectă principiul cla-

[1] *Sociologia contemporană. Al VI-lea Congres mondial de sociologie — Evian,* Editura Politică, București, 1967, p. 76.

Scanned with OKEN Scanner

sic al relației dintre cunoaștere științifică și acțiune socială. O cercetare concretă, empirică, dacă este lipsită — din interior — de orientare teoretică, de perspectivă fundamentală, nu poate duce decît la rutină și în cele din urmă la stagnare.

De aceea abordarea unor probleme cu caracter de sinteză, discutarea conceptelor principale ale teoriilor sociologice: obiectul, metoda, relațiile cu alte științe, legile, structura, funcțiunea socială etc. este obligatorie în pregătirea și în realizarea eficientă a oricăror lucrări sociologice.

De la Paul Barth (1922), J. Baxa (1927), P. A. Sorokin (1928), T. Parsons, E. Shiles, K. D. Neagle (1962) și pînă la recenta lucrare a lui Raymond Aron (*Etapele istorice ale gîndirii sociologice*, 1967), studiul teoriilor sociologice n-a putut evita discuția cu privire la sistematizarea problemelor, aportul sociologiei în ansamblul dezvoltării științelor, sensul și valoarea noțiunilor de bază etc. și, ca atare, după părerea noastră, nici sociologul cercetător nu poate ignora această discuție. Și mai mult. Avalanșa publicațiilor de specialitate, în vremea noastră, a dat naștere științei documentaristice și a impus înființarea centrelor de documentare. Cît de prețioasă — din punct de vedere teoretic — poate fi o lucrare de bibliografie, ne dovedesc exemplele de la noi, ca de pildă *Filozofia culturii — indicații bibliografice* de Tudor Vianu.[2]

Necesitatea de a dezvolta, potrivit îndrumării Partidului Comunist Român, cercetări sociologice corespunzătoare perioadei de desăvîrșire a construcției socialiste în țara noastră, cu scopul de a releva legitățile vieții sociale noi, de a le modela și de a le conduce, trebuie să se concretizeze pe laturi variate, de la bibliografie și pînă la sintezele cu caracter teoretic. Ponderea principală și hotărîtoare revine cercetărilor de teren, desfășurate în lumina teoriei și metodei sociale cele mai avansate, marxist-leniniste.

[2] Cuprinsă în volumul *Politica culturii* (1928) editat de Dimitrie Gusti în cadrul publicațiilor Institutului Social Român.

Scanned with OKEN Scanner

2. Sociologii se disting după «sistemul» lor de interpretare a societății ca realitate, după metoda lor de a cerceta societatea, după modul în care îmbină sau despart teoria de metodă și mai ales după modul în care privesc relația dintre cunoaștere și acțiune, dintre «interpretare» și «transformare».

Conceptul sociologic de «sistem» se conturează în perioada istorică a zămislirii sociologiei (1836—1848), fiind adînc înrădăcinat în curentele filozofice, economice, ale științelor naturii, din care ia naștere sociologia.

Treptat, concepțiile sociologice și-au săpat o albie a răspunsurilor la o serie de probleme ale socialului. Mai mult sau mai puțin conturate, mai mult sau mai puțin organice, rigide sau «deschise», univoce sau plurivoce, moniste sau eclectice, sistemele sociologice își pun, mai întîi, întrebarea «Care este natura societății?» Și, în cursul vremii, răspunsurile au putut fi clasate: a) există o natură *sui generis*, «ireductibilă», a societății, deosebită de orice alt domeniu al vieții; b) nu există o natură proprie a societății, sînt doar *indivizi umani*, în societate avem de-a face cu omul; c) existența socială are o natură *mixtă*. Comportamentul uman, ideile și sentimentele oamenilor se substanțializează, se obiectivează, primind o durată și o materialitate distinctă, dar aceste materializări nu sînt viabile decît prin purtătorii lor, indivizii umani.

Sistemele sociologice care au dat primul fel de răspuns cu privire la natura societății sînt cunoscute sub numele de realiste; cele din categoria a doua sînt etichetate nominaliste, iar cele din categoria a treia poartă numele de sisteme mixte, putînd fi și eclectice, atunci cînd unitatea lor nu este organică, ci declarativă, formală, alcătuită din elemente disparate.

Conceptul de «sistem sociologic» privește obiectul sociologiei: ca realitate ontică sau ca realitate metodologică. Denumiri ca sociologie mecanicistă, matematică, statistică, monografică, cibernetică, dialectică, istorică, sociometrică etc. apar în funcție de calea preferată spre realitatea socială. Instrumentul, nu rareori, se substituie realității, o subjugă, o deformează, o selecționează. Pe

Scanned with OKEN Scanner

cît de fin și de pătrunzător e acest instrument, pe atît de ușor poate genera optici unilaterale, excesive, debordante. Discuțiile asupra obiectului sociologiei focalizează poziția sociologului.

Unele tratate recente de sociologie generală (Georges Gurvitch, Armand Cuvillier) anunță o tratare unitară (în titlul capitolului) a obiectului și metodei în sociologie ; totuși discuțiile rămîn compartimentate : obiectul «*și*» *metoda*.

Este suficient să ne referim la discuțiile sociologilor din țările socialiste și capitaliste cu privire la relația dintre teoria sociologică și cercetarea concretă, pentru a vedea consecințele modului de a aborda, în sistem, problema obiectului și metodei în sociologie.

Adeseori tema metodei sociologice este restrînsă la discuții asupra tehnicii de investigare, ceea ce, desigur, este foarte util și a dus la adevărate descoperiri noi, de o eficiență remarcabilă, în cadrul cercetărilor limitate la microcosmosul social. Totuși această eficiență, în ultimă instanță, nu poate fi măsurată decît prin prisma eficienței pe sectoare de ansamblu și pe total.

Curentele sociologice pot fi clasificate ca sisteme : a) individualiste (mecanicismul, contractualismul, psihologismul, raționalismul) ; b) integraliste (naturalismul, curentul geografic, istorismul, sociologismul, universalismul) ; c) și ca sisteme aflate dincolo sau dincoace de individualism și integralism (noologismul, fenomenologismul și altele) [3]. Aci însă, așa cum s-a arătat, criteriile sistemului sociologic etichetat drept mecanicism de pildă, privesc deopotrivă modul de a concepe realitatea ontică și metodologică a vieții sociale. Spiru Haret și alții, din punct de vedere metodologic, sînt «mecaniciști», fizico-matematicieni, în ceea ce privește accesul spre cunoașterea realității sociale, dar din punctul de vedere al naturii societății, ei sînt individualiști. V. Pareto este matematician în metodă, însă psihologist

[3] Tr. Herseni : *Sociologia contemporană*. În „Arhiva pentru Știința și Reforma socială", An. XII (1934), nr. 1—3, p. 96—127.

Scanned with OKEN Scanner

în explicarea naturii (anistorice) a vieții sociale. Sau, considerînd contractualismul lui J. J. Rousseau, nu putem să interpretăm numai «rațiunea contractuală» ca principiu al sistemului său social, pentru că, în același timp, rousseauismul este filozofia socială a ireductibilității vieții individuale, a libertății omului ca ființă concretă, bucurîndu-se de rațiune proprie.

Gîndirea sociologică psihologistă a devenit unul din modurile universale de a răspunde la problema naturii vieții sociale. Sistemele psihologiste au inventat tot felul de instincte (gregare, paternale, de teamă, de curiozitate, de proprietate, instinctul politic, de construcție etc.), mînuindu-le ca pe niște substanțe și categorii eterne, pe cînd, de fapt, o gîndire sociologică desfășurată sistematic integrează viața psihică, analizînd-o în determinarea ei socială, istorică și în efectele ei asupra vieții sociale. [4]

În primul rînd filozof social și numai în al doilea rînd om de știință socială, sugestiv, inspirat și interesant, Gabriel Tarde susține teza că fenomenele sociale sînt de natură psihică. E un nominalist pur, pentru care nu există «suflet colectiv» și nici «gîndire socială». Obiectul sociologiei, după Tarde, n-ar fi faptele transsubiective, legile vieții sociale în unitatea și diversitatea ei structurală, ci dinamismul ideilor, dorințelor, credințelor. «Sistemul» sociologic tardian pare a se dizolva în fenomene de interacțiuni mintale sau intercerebrale, supuse unor procese ce se desfășoară în trei forme principale : repetarea sau imitarea, opoziția și adaptarea sau invenția. Și totuși această gîndire despre viața psihică în contextul ei social se supune unei sistematizări, care este obligată să răspundă la procesualitatea faptelor mintale, să găsească o explicare a determinismului vieții sociale, să arate în ce constă dinamica societății. Se poate spune că însăși complexitatea fenomenelor sociale, amploarea lor ca durată, axiologia lor, impun ori-

[4] Literatura noastră sociologică dintre cele două războaie nu este săracă în prezentarea și interpretarea curentelor gîndirii sociologice psihologiste. Amintim aci lucrarea lui Eugen Speranța, *Introducere în sociologie*, vol. I-II, 1938 (vol. I : «Istoria concepțiilor sociologice»). Ed. II, 1944, Casa Școalelor.

Scanned with OKEN Scanner

cărui gînditor prevenit, înarmat cu elemente teoretice şi critice, să-şi desfăşoare gîndirea sociologică într-o ordine, unitate şi organicitate, care să asigure cuprinderea «logică» a complexului de fapte şi regularităţi sociale. Dacă «marile» sisteme sociologice (Aug. Comte, H. Spencer, Lester Ward, F. Tönnies, L. von Wiese, T. Parsons etc.) se depărtează de atîtea ori de realitate şi rămîn la mari distanţe în urma cursului însuşi al istoriei sociale, nu e mai puţin adevărat că prin efortul constituirii edificiului lor, ele au cuprins, nu rareori, fapte, observaţii şi legităţi demne de toată atenţia unei ştiinţe sociologice ştiinţifice pentru care progresul înseamnă încorporarea critică, valorificată, a tuturor elementelor pozitive ale trecutului şi prezentului.

Evident, conceptul de «sistem sociologic» îşi are viabilitatea sa istorică. El este expresia ideologică a unei situaţii sociale în raport de lupta dintre clasele sociale. De aceea, o istorie a teoriilor sociologice nu poate fi decît o neîncetată confruntare a rădăcinilor sociale ale acestor teorii. O asemenea metodă a urmat-o H. H. Stahl în cursul de *Istoria teoriilor sociologice,* ţinut la catedra de sociologie din Bucureşti [5]. Cursul a tratat istoria doctrinelor sociale şi a concepţiilor sociologice din antichitate şi pînă la 1848. O cercetare privind dezvoltarea gîndirii sociologice pînă în zilele noastre ne lipseşte. Ea ar trebui să aducă, îndeosebi, o perspectivă contemporană asupra originii gîndirii sociale, a naşterii concepţiilor sociologice, dar şi a filiaţiunii lor, în timp, de la o formaţiune social-economică la alta ; să precizeze limitele sistemelor sociologice, ca şi logica lor în istoria ştiinţelor sociale. Probleme sociale ca familia, profesia, munca, educaţia etc. au o durată cu mult mai amplă decît ar părea să arate profundele schimbări prin care trece o societate în transformare accelerată. Conceptul de «sistem sociologic» trebuie înţeles în semnificaţia sa istorică, dar şi în aspectele sale logice, ca ex-

[5] Universitatea Bucureşti, Facultatea de litere şi filozofie, Bucureşti, 1948 (Curs litografiat).

Scanned with OKEN Scanner

presie a unei foarte complexe structuri şi a unei dinamici specifice, social-umane.

Clar apare, în zilele noastre, faptul că relaţia societate-natură nu poate fi cuprinsă decît într-o gîndire creatoare, vie, dar nu lipsită de organicitate.

3. Însă problematica sistemului sociologic se leagă foarte mult şi de un alt concept mult discutat, cel de «structură socială».

Se ştie că mulţi sociologi burghezi absolutizează o anumită structură socială, considerînd-o eternă şi imuabilă. Totodată, este de observat că multă vreme unii autori marxişti au subapreciat importanţa ştiinţifică a noţiunilor de *structură* şi *lege a structurii,*[6] deşi noţiuni ca *orînduire socială, clasă socială, mod de producţie, relaţii de producţie, structură socială* (bază) *suprastructură* sînt esenţiale în sociologia şi în economia politică marxistă. Spre exemplificare vom reda un pasaj în care Marx arată constituirea structurii sociale: «Aşa-numita privire din punctul de vedere al societăţii nu înseamnă nimic altceva decît de a trece peste deosebirile care exprimă tocmai relaţiile sociale (referitor la societatea burgheză). Societatea nu este formată din indivizi, ci ea exprimă totalitatea relaţiilor, împrejurărilor, prin care aceşti indivizi se află împreună. Ar fi ca şi cum cineva ar vrea să spună: din punctul de vedere al societăţii nu există sclav şi „citizen" (cetăţean), amîndoi sînt oameni. Cu mult mai mult sînt ei aceasta (oameni) în afara societăţii. A fi sclav şi a fi cetăţean sînt determinări sociale, relaţii ale omului A şi B. Omul A, ca atare nu este un sclav. Sclav este el în şi prin societate».[7]

Talcott Parsons este unul dintre sociologii americani reprezentativi, bucurîndu-se de un prestigiu poate mai mare decît al cunoscuţilor sociologi R. K. Merton, Paul Lazarsfeld şi C. Wright Mills, ultimul un gînditor progresist interesant. Pozi-

[6] P. Bollhagen: *Soziologie und Geschichte.* D. f. W., Berlin, 1966, p. 25.

[7] K. Marx: *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie.* Berlin, 1953, p. 176.

Scanned with OKEN Scanner

ția sociologică a lui T. Parsons se caracterizează prin critică față de fărîmițarea sociologiei americane și prin elaborarea teoriei «structuralismului—funcționalist». Această sociologie încorporează o serie de categorii generale din științele naturii, inclusiv analiza matematică, teoria informației, teorii din fizică etc. și constituie fără îndoială un sistem [8], care operează o nouă sinteză față de vechile sisteme sociologice.

Integrarea individului în sistemul social se întemeiază pe teoria «acțiunii sociale» care trebuie înțeleasă ca element funcțional-structural de bază, în această concepție. Prin acceptarea normelor sociale, oamenii se încadrează într-o acțiune. Acțiunea socială are un caracter formativ și coercitiv, ca factor care se impune. Acțiunea socială, ca nucleu social, se compune din trei elemente : persoane care acționează ; situația în care se produce acțiunea ; orientarea acțiunii în raport cu normele sociale, cu exercitarea rolului. Potrivit acestei concepții, structura socială este structura rolurilor pe care le au indivizii în societate sau reprezentările «actorilor» sociali (indivizilor) despre rolurile (sarcinile) care le revin. Între scopul urmărit de individ și atitudinile celor din jurul lui, de aprobare, de simpatie, sau premiale etc., se desfășoară o relație psihologică și morală. În esență, sistemul structualist-funcționalist al lui Parsons este psihologist, voluntarist.

Sociologia lui Parsons inspiră azi pe numeroși sociologi burghezi, în primul rînd americani, care acceptă, în diferite variante, sistemul structuralist-funcționalist al acesteia. Și astfel apar în subsidiar elementele trinității sociale, cele trei componente structurale : indivizii cu intențiile, valorile, normele și simbolurile lor ; mediul (biopsihic) [9] social în care indivizii își obiecti-

[8] *The Social System.* Glencoe, The Free Press, 1951.

[9] Paul Kellermann: *Organizistische Vorstellungen in soziologischen Konzeptionen bei Comte, Spencer und Parsons,* Inaug. Dissert., München 1961. O prezentare sugestivă în limba română: Stela Cernea: *Talcott Parsons și coordonatele structuralismului funcționalist.* În „Teorie și metodă în științele sociale", vol. III, Editura Politică, București, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

vează tendințele, valorile sau le schimbă — și mediul cultural. Aceste trei momente ale societății pot fi cercetate în ordinea preferată — cultură-societate-individ sau și invers etc. Sociologul cercetător n-are decît să-și aleagă unul din elementele «sistemului deschis» sau să le îmbine după o anumită strategie a cercetării.

Sistemul lui T. Parsons, creat în opoziție cu vechile sisteme — speculative —, se caracterizează și el în primul rînd prin încercarea de a da o logică unitară diversității de elemente ale vieții sociale, de a le cuprinde printr-o reducție «structuralist-funcționalistă».

Logica nouă a sistemului parsonsian constă într-o viziune mai adecvată a mobilității societăților moderne, care se «destructurează și se restructurează», după expresia lui G. Gurvitch, în secvențe de scurtă durată, dar ea nu reușește totuși să depășească vechile sisteme menite să asigure «stabilitatea socială», echilibrul elementelor sociale. Structuralismul-funcționalist e o formulă care permite interpretarea schimbării, în cuprinsul vechiului echilibru ; el nu oferă răspuns marilor prefaceri ale istoriei, conflictelor acute, schimbărilor radicale revoluționare. Parsons a reușit să depășească empirismul, să infirme încă o dată teoriile factorilor «cauzatori», să releve noi aspecte ale vieții sociale reale, mai ales în ceea ce privește relația individ-societate, dar el n-a putut opera o ieșire din însăși condiția socială în care a creat concepția sa sociologică.

Pentru poziția critică a lui Sorokin[10], un sistem sociologic «veritabil» este încă o chestiune de viitor, pentru că el reclamă o sinteză «ale cărei pietre de hotar abia au început să fie așezate...»

4. Tendințele actuale ale sociologilor burghezi de a reveni la «elaborarea» de sisteme sociologice s-au născut din nevoia de a reface slăbitul prestigiu al științei sociale burgheze, de a opri simultan «refugiul» în cercetări mărunte, care nu angajează luări de poziție în problemele istorice cardinale.

[10] *Op. cit.*, p. 65—70 (lucrările Congresului de la Evian).

Scanned with OKEN Scanner

Orientarea sociologiei burgheze actuale spre teorii întemeiate pe conceptul de *sistem sociologic* se asociază cu promovarea noțiunii de *structură socială* drept noțiune cheie a analizei sociale. Sensul conceptului de *structură socială* este, în acest caz, pur operațional. Potrivit unei asemenea concepții, pledante pentru o viziune sociologică opusă oricărui «empirism cras», definiția structurii, după Fürstenberg,[11] sună: «Interdependența socială, relativ continuă și cognoscibilă, dintr-o societate dată, formează structura sa socială». Fiecare societate istoric-concretă are o structură fundamentală, explicabilă prin una sau mai multe variabile independente. După Fürstenberg, în prezent, sociologiile sînt dominate de modele cu două categorii (Dahrendorf) sau de modele integrative (T. Parsons — «sistemul social»). La rîndul său, autorul face propuneri de analiză a structurii sociale menită să asigure o cercetare pluridimensională, construind un nou model de analiză: cuprinderea realității sociale în «cîmpuri de acțiune»; cercetarea legăturilor dintre cîmpurile de acțiune; analiza modalității de acționare a «cîmpurilor» sociale cu o importanță socială. În felul acesta, Fürstenberg încearcă să depășească... diferitele antinomii tradiționale ale sistemelor sociologice: static-dinamic, instituțional-interacțional, micro- și macro-social etc.

Sociologi din țările socialiste cît și din cele capitaliste atrag atenția asupra dificultăților care se prezintă azi sociologiei în găsirea «justei cumpene» între cercetarea concretă și teoria sociologică. Pe de o parte, se prezintă problema noianului de fapte adunate prin investigații de teren și eforturile încorporării lor în «sisteme», — în această tendință, au apărut modele integrative interesante, demne de toată atenția, pe de altă parte, problema constă în integrarea celor mai noi și mai eficiente tehnici de investigație a realității concrete, în cadrul teoriei și metodei sociologice marxiste, integrare realizată din interior, în cuprinsul instrumentelor de cercetare.

[11] H. Fürstenberg: *Sozialstruktur als Schlüsselbegriff der Gesellschaftsanalyse.* În: „Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie", 18, nr. 3, oct., 1966.

Scanned with OKEN Scanner

Sistemele sociologice contemporane burgheze se caracterizează prin lipsa viziunii dinamice, istorice a societății omenești, în ansamblul ei și în raporturile ei cu natura, cu orice alte sisteme ale existenței materiale și spirituale. Logica lor este, de aceea, mai ales o logică internă, de alcătuiri izolate, al cărei principiu este «stabilitatea». De aceea ele nu reușesc să întemeieze științific, să explice, latura diacronică, evolutivă a vieții sociale.

Marx descrie viața socială în *Capitalul* în termeni de structuri. Dar Marx a descoperit mecanismul transformării structurilor, dialectica schimbării acestora în ansamblul lor. Aci intervine «praxisul», acțiunea socială. Problema filozofiei, ca și a sociologiei, constă, în consecință, în stabilirea rolului structurii și a rolului praxisului, pentru fiecare situație concret-istorică. În acest sens cercetarea structurilor sociale se îmbină în mod organic cu filozofia umanistă care conduce cercetarea în vederea transformării acestor structuri.

Una dintre problemele de mare și acută actualitate, referindu-ne la conceptul sociologic de «structură», este relația dintre macro- și micro-social. Se știe că legile macrostructurii sociale sînt primordiale, de bază, pentru cunoașterea și acțiunea socială, într-o perioadă dată a istoriei. Dar cunoașterea microcosmosului social, în mobilitatea sa de fiecare zi, în finețea și în persistența sa, în influența pe care o exercită asupra macrocosmosului social, nu se poate realiza printr-o simplă și nemijlocită deducție din legile care comandă dezvoltarea generală, pe lungă durată de timp, a întregii societăți. Cercetarea poliedrică și profundă a microcosmosului social (cum se desfășoară viața socială în unitățile de producție, în fiecare instituție de învățămînt, în familie, în cooperativele agricole, la țară, la oraș), aduce hrană nelipsită, în condițiile societății contemporane, unei cunoașteri științifice, cuprinse organic și unitar, în măsură să asigure eficiența optimală a activităților economice, culturale, spirituale.

Scanned with OKEN Scanner

Unitate și dviersitate în sociologie

Conf. univ. I. DRĂGAN

SOCIOLOGIA a devenit, în prezent, obiect de interes general. Ea se află în situația privilegiată — dar nu lipsită de anumite riscuri — a unei științe care polarizează, în jurul eforturilor și preocupărilor propriilor ei profesioniști, atenția specialiștilor din numeroase discipline științifice, sociale sau tehnice, a factorilor «de decizie» din societatea contemporană, ca și a celor mai variate straturi ale opiniei publice. După o perioadă de subestimare și relativă stagnare, s-a produs și la noi în țară o adevărată «relansare» a cercetării sociologice.

Cauzele așa-numitei «explozii» sociologice sînt multiple, printre cele determinante fiind, desigur, cerințele tot mai complexe pe care însăși practica socială le ridică în fața științelor sociale, chemate să contribuie prin cercetarea nemijlocită a fenomenelor și proceselor actuale la fundamentarea prognozelor economico-sociale, a programelor și măsurilor luate de state, diferite societăți și organisme publice sau private, instituții politice, culturale etc. Rapida ascensiune a sociologiei este prezidată de o dublă necesitae care impulsionează cercetările : o necesitate intrinsec-științifică, legată de o mai profundă și exactă cunoaștere a vieții *sociale actuale*, în *procesualitatea ei imediată*, și o necesitate practică, impusă de rezolvarea numeroaselor probleme ale dezvoltării sociale. A devenit evident că, în condițiile contemporane, rezultatele științelor sociale particulare tradiționale — economice, demografice, juridice etc. — nu mai sînt suficiente pentru fundamentarea științifică a diferitelor

Scanned with OKEN Scanner

programe de acțiune socială; că orice asemenea program trebuie să ia în considerare nu factori economici, demografici, antropologici, culturali, psihologici — luați izolat —, ci trebuie să pornească de la conexiunea și interdependența acestora. Întrucît sociologia s-a dezvoltat ca știință integratoare a diversității socialului, este explicabil pentru ce guvernele, partidele politice, instituțiile, întreprinderile îi solicită tot mai intens potențele aplicative, de «inginerie socială», de care dispune.

Cercetarea sociologică capătă o deosebită însemnătate practică și teoretică în condițiile societății socialiste. Într-un stat socialist, conducerea planificată a întregii dezvoltări sociale are drept bază teoretică nu numai o cunoaștere a acțiunii legilor generale ale dezvoltării sociale în aceste condiții, ci și o explorare nemijlocită, cu mijloacele moderne ale sociologiei, a realităților sociale în continuă prefacere, în interinfluențarea și dinamica lor concretă. În articolul *Rolul conducător al partidului în etapa desăvîrșirii construcției socialiste,* tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că studierea realității sociale, în întreaga ei complexitate, are o însemnătate decisivă pentru conducerea științifică a practicii desăvîrșirii construcției socialiste : «Într-adevăr, eficiența oricărui act de conducere este determinată de măsura în care el răspunde unor necesități reale, oferă soluții cerute stringent de viață, acționează asupra factorilor care condiționează mersul înainte... Viața trebuie cunoscută în toată complexitatea ei, uneori contradictorie, pentru a avea o imagine științifică asupra fenomenelor și tendințelor ce caracterizează stadiul în care se găsește la un moment dat dezvoltarea societății, pentru a fixa etapa respectivă și modul corespunzător de acționare». Sociologia își aduce astfel contribuția la generalizarea teoretică a proceselor evolutive și a transformărilor sociale caracteristice societății socialiste. Concomitent cu multiplicarea anchetelor sociale, a cercetărilor de teren, se dezbat problemele teoretice actuale ale sociologiei generale și ale sociologiilor de ramură. În toată această activitate, sociologii noștri au în vedere considerarea critică a experienței mondiale acumulate de sociologie —

Scanned with OKEN Scanner

confruntarea teoretică cu şcolile şi curentele occidentale luînd tot mai mult caracterul unui dialog ştiinţific —; reconsiderarea bogatelor noastre tradiţii de investigaţie a realităţii sociale, cu deosebire cele ale «şcolii monografice» de la Bucureşti. Prin numeroase luări de atitudine, sociologii români se înscriu în sfera unor dezbateri teoretice ce au loc pe plan mondial cu privire la obiectul şi menirea sociologiei contemporane, raportul dintre sociologia generală şi sociologia concretă, dintre teoria sociologică şi cercetarea empirică, relevîndu-se astfel aspecte teoretice, metodologice şi epistemologice fundamentale ale sociologiei marxiste. Un loc preponderent ocupă în aceste dezbateri tema tradiţională a raportului dintre filozofie şi sociologie, transpusă însă în termenii mai particulari ai raportului dintre *materialismul istoric* şi *sociologia generală* (nu *întreaga sociologie*, cum formulează unii preopinenţi).

■

Unii ditnre participanţii la discutarea problemelor din această sferă îşi exprimă scepticismul în legătură cu finalitatea ei (anulîndu-şi astfel propriul lor act de participare), iar alţii, în mod justificat, îşi exprimă nemulţumirea faţă de modul în care sînt abordate problemele dezbătute, cel puţin în unele intervenţii, ca şi faţă de faptul că polemica, deşi interesantă şi valoroasă, a produs prea puţine clarificări teoretice în raport cu ceea ce se ştia mai înainte şi cu energia cheltuită în aceste controverse. De aceea, sînt, cred, îndreptăţite şi reproşurile şi sugestiile pe care le face P e t r e B e r a r cu privire la «metodologia discuţiei» despre obiectul sociologiei : ...«privind retrospectiv unele din aceste articole, observi cu uşurinţă cîte false probleme şi cîte aparente obstacole au fost create de unii, mai ales din cauza discutării *în general* a marilor probleme de sociologie, şi nu determinate judicios, în spiritul semnificaţiilor cercetării ştiinţifice contemporane» («Revista de filozofie», tomul 14, nr. 1/1967, p. 64).

Scanned with OKEN Scanner

Discuţia mi se pare că se justifică de la sine în condiţiile actualului avînt al cercetării sociologice, de natură să producă adevărate mutaţii în statutul de ştiinţă şi rolul sociologiei. Reflexia asupra obiectului şi «vocaţiei sociologiei actuale» — ca să reiau formula lui G. Gurvitch — are îndatorirea să clarifice orientarea, liniile şi perspectivele dezvoltării cercetării concrete, să-i determine valoarea cognitivă prin adîncirea aspectelor ei teoretico-metodologice, să învingă piedici şi să impulsioneze dezvoltarea cercetării, să avertizeze asupra unor maladii ale «copilăriei» sociologiei concrete, ca acelea diagnosticate de P. Sorokin în *Tendinţele şi deceptiile sociologiei americane* — «anchetomanie» «metromanie», «testomanie» (epidemie de teste), «quantofrenie» (maniaci ai cuantificării), operaţionalism etc. Dar, totodată să cureţe şi reziduurile deductivismului speculativ, al cărui corolar firesc este «ilustrativismul» — selectarea arbitrară a faptelor pentru a «dovedi» teze ridicate apriori la rangul de adevăr sau, ceea ce este acelaşi lucru, să «dovedească» teze bine stabilite şi cunoscute şi care nu mai au nevoie de noi confirmări.

Este evident că pentru a face din această discuţie o confruntare creatoare şi fertilă, sînt necesare cîteva «precauţii metodologice».

1. În primul rînd, cred că s-ar proceda la o întreprindere fără perspectivă dacă am purta discuţia într-o *manieră normativă,* începînd cu răspunsul la întrebarea *«ce trebuie să fie sociologia»,* înainte de-a fi constatat, într-un mod cît se poate de obiectiv, ce a devenit, în fapt, sociologia contemporană. Numai o prealabilă examinare a mişcării reale a sociologiei ne poate facilita degajarea tendinţelor dezvoltării ei viitoare, ne poate oferi o bază pentru a răspunde la întrebări fundamentale ca aceea a obiectului sociologiei marxiste: este materialismul istoric sociologia generală a marxismului sau această ştiinţă urmează a fi dezvoltată pornind de la el considerat ca un fundament filozofico-istoric? Fără o cunoaştere cît mai aprofundată a realităţii mişcării sociologice pe plan mondial, a tendinţelor acesteia, a achiziţiilor şi eşecurilor ei, a diverselor concepţii care în-

Scanned with OKEN Scanner

cearcă să definească graniţele şi specificitatea sociologiei, nu s-ar putea da o soluţie corespunzătoare acestor probleme.

2. În al doilea rînd, se pare că în discuţia asupra conţinutului şi destinelor sociologiei, asupra poziţiei ei în textura ştiinţelor sociale şi filozofice, accentul se deplasează de la stabilirea unei *definiţii precise a obiectului* sociologiei spre adîncirea aspectelor *teoretico-metodologice ale cercetării sociologice empirice*, acesta fiind fenomenul fundamental de la care trebuie să se pornească. Tendinţă pozitivă, cu condiţia să nu se ajungă la dizolvarea sociologiei într-o reflexie metodologică şi epistemologică, căci aceasta ar echivala cu desfiinţarea ei ca ştiinţă. Combătînd o astfel de reducţie, Georges Gurvitch scrie: «A reduce sociologia la o confruntare a metodelor altor ştiinţe sociale înseamnă, mai întîi, a o împinge în domeniul epistemologiei, adică a-i refuza statutul ei de ştiinţă».

Prof. Jan Szczepanski, actualul preşedinte al Asociaţiei internaţionale de sociologie, apreciază că problema definiţiei sociologiei nu mai prezintă importanţa ce i se acorda altădată. În secolul al XIX-lea, cînd această ştiinţă abia se forma şi începea să se diferenţieze de alte discipline sociale şi filozofice, definirea exactă a obiectului, a domeniului ei de cercetare şi a metodelor specifice constituia condiţia fundamentală a existenţei şi justificării ei ca disciplină independentă. Or, astăzi, există nu una ci o pluralitate de sociologii, iar pe de altă parte constatăm că prevalează, mai degrabă, tendinţa de integrare a ştiinţelor sociale, de apropiere între ele, decît de separare. Se impune tot mai mult necesitatea cercetării complexe, multilaterale a fenomenelor şi proceselor vieţii colective a oamenilor, prin conjugarea eforturilor de cercetare ale mai multor discipline sociale. Firește, tendinţele de integrare nu anulează faptul că fiecare ştiinţă are obiectul său propriu de cercetare şi modul său particular de a-l studia, care o deosebeşte de alte ştiinţe.

Pe de altă parte, definiţia nu hotărăşte prin ea însăşi, anticipat, asupra ştiinţei, deoarece nici o disciplină şti-

Scanned with OKEN Scanner

inţifică nu se află într-o formă definitiv formată, închisă şi imuabilă, care să permită a fi cuprinsă într-o definiţie precisă, ci este, totdeauna, un sistem de concepţii în transformare, teorii, ipoteze şi concluzii, probleme şi întrebări, nu o dată ştiinţele fiind nevoite să revină asupra celor considerate mult timp drept achiziţii indiscutabile.[1]

Discuţiile în jurul statutului sociologiei s-au schimbat pentru că s-a modificat radical însăşi situaţia ei. Astăzi, sociologii — cum remarca americanul E. Shils la Congresul mondial de sociologie de la Evian — nu se mai preocupă de chestiuni ce privesc legitimitatea intelectuală a activităţii lor, ea fiind deja bine stabilită. Nu se mai agită nici în legătură cu statutul disciplinei lor în lumea academică şi universitară. Nu se mai pune în discuţie nici legitimitatea *aplicativă* a sociologiei, deoarece ea a devenit practic un instrument de evaluare în determinarea deciziilor pe care le iau guvernele, partidele politice, instituţiile administrative, culturale, firmele industriale şi comerciale etc. În condiţiile excesivei diferenţieri a sociologiei şi ale «exploziei» investigaţiilor concrete, problema esenţială este aceea a *unităţi sociologiei ca ştiinţă,* problemă care are cîteva aspecte distinctive dar interdependente: relaţia (unitatea) teoriei şi a cercetării empirice, a sociologiei generale şi a ramurilor specializate ale sociologiei, relaţia dintre diferitele şcoli şi curente sociologice, naţionale sau numai de poziţie.

Metodologia sau «logica procedurii ştiinţifice» — cum o denumeşte R. K. Merton — se bucură de atenţia deosebită a numeroşi sociologi. Explicaţia rezidă în mai multe cauze : creşterea complexităţii problemelor epistemologice ale ştiinţelor sociale datorită procesului concomitent de diferenţiere şi integrare a acestora ; elaborarea şi generalizarea tehnicilor noi, din ce în ce mai riguroase şi a unor instrumente din ce în ce mai eficace de delimitare şi observare a faptelor, de descriere a fenomenelor observate şi de analiză a rezultatelor, toate tre-

[1] A se vedea Jan Szczepanski: *Elementarne projecia socjologii* (Noţiuni elementare de sociologie), Ediţia a III-a, Warszawa, P.W.N., 1966, Introducere.

Scanned with OKEN Scanner

buind să fie discutate sub aspectul validității cuantificării și modelării fenomenelor sociale ; accentuarea studiilor interdisciplinare și a cooperării multidisciplinare, concomitetnt cu accentuarea tendinței spre «microanaliza» fenomenelor sociale.

Aprecierea critică, științifică a tuturor acestor probleme nu se poate limita la propoziții generale, juste desigur, după care concepția sociologică marxistă reprezintă, prin caracterul său dialectic, metoda generală de cunoaștere a tuturor fenomenelor sociale. Capitolul de metodologie al socioloigiei marxiste nu se poate menține la afirmarea unor principii și reguli metodologice cu caracter foarte general (istorism, universalism, integralism) ale cunoașterii socialului ; el trebuie dezvoltat în raport cu materialul științific contemporan și cu tehnicile moderne de investigație, cu exigențele cercetării de astăzi, problema centrală a acestui capitol constituind-o multiplele aspecte ale raportului dintre teoria sociologică și cercetarea empirică.

Într-un studiu intitulat *Teoria și metodica cercetării în științele sociale* (publicat într-o antologie de științe sociale, îngrijită de Angelo Pagani), Barbano Filippo subliniază că sociologia dedică cele mai mari strădanii și cele mai intense preocupări problemelor metodologice în general și mai ales raporturilor dintre teoria și cercetarea socială. Ilustrîndu-și afirmația prin contribuțiile a doi dintre cei mai importanți sociologi americani, T. Parsons și R. Merton, autorul italian consideră că ceea ce e nou în teoria socială constă în : 1. Folosirea tot mai subtilă a instrumentelor și criteriilor metodologice, adică elaborarea unei teorii bazate pe o metodologie științifică ; 2. creșterea nivelului sarcinilor și funcțiilor cercetării sociale față de teorie, ca o consecință a unei apropieri a teoriei însăși de procesul de cercetare ; 3. fundamentarea metodologiei investigației sociale numai și înainte de toate prin metodologia cercetării sociale. F. Barbano opinează că o dată cu T. Parsons «metodologia cercetării sociale ca un criteriu al tratării teoretice (conceptualizare și generalizare a datelor adunate de cercetare) intră din

Scanned with OKEN Scanner

plin în domeniul sociologiei»[2]. Analizînd, apoi teoria lui Merton, Barbano arată că ea are meritul de a face o tratare mai apropiată de cercetare prin atenţia acordată metodologiei cercetării sociale.

Accentuarea preocupărilor *teoretico-metodologice ale cercetări empirice* are o importanţă principială pentru apropierea, necesară, dintre *sociologia teoretică sau generală şi sociologia concretă,* oferind prin ipoteze de importanţă teoretică o modalitate aplicată şi nu abstract formală de orientare a investigaţiei de teren şi de generalizare a datelor furnizate de aceasta.

3. În al treilea rînd, aş constata că la noi în ţară, problema raportului dintre materialismul istoric şi sociologie este discutată într-o modalitate de argumentare deductiv-speculativă, pe alocuri ambiguă, mai ales cînd se afirmă că materialismul istoric este (şi ar trebui să fie), în acelaşi timp, parte a filozofiei marxiste şi teoria sociologică a marxismului. Adepţii punctului de vedere după care materialismul istoric este identic cu sociologia marxistă s-au consumat mai mult în justificarea acestei aserţiuni, decît în a-i da o dezvoltare creatoare. Arătînd că materialismul istoric nu trebuie înţeles numai în structura dogmatică în care s-a încetăţenit în manuale sau în alte lucrări ce l-au redus la o schemă abstractă, aceştia nu s-au preocupat aproape de loc de prezciarea noilor elemente care ar întregi materialismul istoric în direcţia unei sociologii generale, strîns legate de cercetarea empirică. Lipseşte acestui punct de vedere demonstraţia faptului, sau încercarea de a demonstra, că materialismul istoric nu este numai o filozofie socială, ci şi o teorie sociologică organic legată de cercetarea sociologică empirică. De altfel, această poziţie unificînd filozofia şi teoria sociologică într-un acelaşi sistem teoretico-metodologic se loveşte de serioase dificultăţi : pe de o parte, în mod inevitabil, se lasă nerezolvată problema obiectului filozofiei marxiste, în care

[2] Barbano Filippo: *Teoria e metode dell'indagine nelle scienze sociali.* În «Antologia di scienze sociali». A cura di Angelo Pagani, Bologna, Il Mulino, 1960, p. 11.

Scanned with OKEN Scanner

materialismul istoric intră ca o componentă esențială ; pe de altă parte, nu se obține o diferențiere corespunzătoare a planului specific sociologic de cunoaștere și cercetare a vieții sociale de concepția filozofică asupra societății. Nu rezolvă problema nici afirmația că în sociologia marxistă trebuie să coexiste abstracții de maximă generalitate, filozofice, ale socialului (date de materialismul istoric), abstracții de «rază medie» și cercetarea empirică. Cum sublinia tov. prof. univ. Miron Constatinescu într-un articol din «Tribuna» : «Carența de a nu delimita precis problemele, sistemele de referință, domeniile de cercetare ale științelor sociale în raport cu concepția general-filozofică asupra societății îi determină pe unii să substituie anumitor științe istorice sau sociale materialismul istoric. Fiind busola teoretică și metodologică pentru toate științele sociale, acea concepție care ne dă posibilitatea să rezolvăm just, științific problemele din toate aceste domenii, materialismul istoric nu oprește în nici un caz dezvoltarea autonomă și firească a științelor sociale care se diversifică încontinuu».

Este adevărat că în aproape toate științele se regăsesc elemente general-teoretice și că perspectiva filozofică, implicită sau formulată explicit, ocupă un loc din ce în ce mai important într-o serie de științe. O sociologie marxistă fără o temeinică fundamentare filozofică materialist-istorică este de neconceput. Dar, prin conținutul lor esențial, prin sistemul lor conceptual, științele s-au diferențiat tot mai mult de filozofie, sociologia evoluînd și ea în acest sens, mai ales în secolul nostru. Ceea ce trebuie combătut este, cred, empirismul radical postulînd opoziția totală dintre sociologie și filozofie. Sociologul maghiar A. Hegedüs [3], ocupîndu-se cu determinarea locului sociologiei în sistemul științelor sociale marxiste, apreciază că situația actuală — în care materialismul istoric este în parte, o disciplină filozofică, și în parte teoria generală a sociologiei marxiste

[3] *Despre sociologie. Posibilitățile și limitele unei științe.* Budapesta, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

— este un stadiu temporar. El este de părere că, treptat, sociologia marxistă se va desprinde complet de filozofie, constituindu-se într-o știință independentă, care va păstra, însă, totdeauna, legături strînse cu filozofia marxistă.

Adepții punctului de vedere după care sociologia generală (marxistă) urmează să fie elaborată ca o teorie inspirată din materialismul istoric, distinctă însă de acesta, nu au propus nici ei decît idei vagi și prea puține elemente care să configureze «noua teorie sociologică», avînd ca punct de plecare generalizarea rezultatelor cercetării concrete. Nu cunosc a se fi propus o structură și un sistem conceptual care să difere fundamental de diferitele variante în care este înfățișat materialismul istoric în lucrările cu caracter didactic. Dar poate că aceasta este o cerință prematură, dat fiind faptul că cercetarea empirică și diferitele trepte succesive de generalizare a acesteia nu au ajuns încă la acumulările necesare ; deși numeroși specialiști subliniază, pe bună dreptate, că simpla aglomerare de anchete parcelare, de fapte și date colectate sau inventariate prin anchete nu este suficientă și nici măcar calea ce ar duce prin ea însăși la construirea unui edificiu sociologic închegat.

Cred că în rezolvarea problemei raportului dintre materialismul istoric și sociologia marxistă trebuie să se ia în considerare cîteva premise : 1. materialismul istoric este o componentă inalienabilă a filozofiei marxiste, avînd deci caracterul unei filozofii sociale de tip nou, cu un profund caracter științific; 2. între sociologia marxistă ca știință și materialismul istoric există o parțială coincidență pe planul categoriilor și principiilor teoretice ; 3. sociologia marxistă are ca bază teoretico-metodologică materialismului istoric.

Sociologia marxistă, cuprinzînd în structura sa categorială unele noțiuni și principii ale materialismului istoric, se deosebește de acesta în mai multe privințe: 1. cu toate că a fost elaborat de pe o altă bază teoretică și de clasă decît filozofia tradițională a istoriei — normativă și speculativ-idealistă — și a fost fundamentat pe stu-

Scanned with OKEN Scanner

diul concret al societății moderne, materialismul istoric are caracterul unei concepții sociale ale cărei principii sînt aplicabile întregii societăți și întregii istorii a omenirii, el dînd răspuns unor probleme reale pe care le ridică înțelegerea și explicarea evoluției de ansamblu a umanității. Sociologia, care a început să se constituie ca un domeniu aparte de cunoaștere și cercetare a vieții sociale spre jumătatea secolului al XIX-lea, reprezintă o știință a realității contemporane și nu a întregii istorii. Ca atare, sociologia se deosebește de materialismul istoric prin sfera obiectului de studiu și prin extensiunea — mai restrînsă — a teoriilor și concepțiilor sale; 2. sociologia este o știință teoretic-aplicativă, pe cînd materialismul istoric, deși are și el un caracter militant fundamentînd țelurile și idealurile luptei revoluționare a clasei muncitoare, nu oferă soluții concrete privind organizarea și conducerea vieții sociale, problemelor variate ale dezvoltării sociale în toată bogăția și diversitatea ei ; 3. sociologia este o știință a realității sociale în desfășurarea ei concretă reunind într-un singur tot o teorie coerentă a structurii și funcționării societății contemporane și o metodologie de cercetare nemijlocită a realității sociale, a diferitelor ei compartimente, procese și fenomene. Sociologia trebuie înțeleasă ca un ansamblu științific unitar, în care intră atît sociologia generală, cît și ramurile ei specializate.

Problema de fond a dezvoltării unei teorii sociologice marxiste nu este aceea a «defilozofării» sau a abandonării principiilor și categoriilor materialismului istoric. Ea rezidă în necesitatea de a se depăși situația actuală, în care comunicarea dintre concepția materialismului istoric — ce se prezintă ca un sistem de principii și teze reflectînd legile și interacțiunile cele mai generale, comune tuturor sau aproape tuturor formațiunilor sociale — și cercetarea concretă a realităților din societățile contemporane nu se efectuează în modalități satisfăcătoare. Din această cauză, în ciuda declarațiilor antispeculative și antiempiriste ale tuturor sociologilor marxiști și a bunelor lor intenții, sîntem departe de comuniunea, de osmoza dorită, între teoria generală și investigarea fenomenelor

Scanned with OKEN Scanner

concrete la toate nivelele sau etapele acesteia — de la stabilirea problemelor și a ipotezelor pînă la culegerea datelor, interpretarea și generalizarea rezultatelor provenite din anchete.

În acest mod se poate depăși scindarea sociologiei în cele două tendințe divergente despre care vorbea Merton (cu referire specială, e drept, la sociologia americană, preponderent analitică și empirică) : «De o parte, vedem sociologi căutînd, înainte de orice, să generalizeze, să ajungă cît mai repede la formularea de legi sociologice. Voind să dea un sens muncii sociologice, ei preferă să analizeze, mai degrabă, domeniile formale ale generalizărilor lor, decît să verifice empiric întemeierea acestora. Ei neglijează sarcina obscură de a face observații detaliate pentru a se înălța la sinteze de ansamblu. La cealaltă extremă se află grupul îndrăzneț al acelora care nu se preocupă de consecințele cercetărilor lor, dar au o încredere deplină în dările lor de seamă. Faptele pe care ei le expun sînt verificabile și adesea verificate, însă ei nu caută de loc să lege aceste fapte între ele, sau măcar să explice pentru ce și-au ales să facă tocmai observațiile respective și nu altele. Deviza primului grup pare să fie : Noi nu știm dacă ceea ce spunem este adevărat, dar știm că aceasta are un sens, iar deviza empirismului radical este : Noi ignorăm dacă ceea ce spunem are un sens, dar știm că este adevărat» [4].

Am punctat aceste carențe ale unei situații de fapt și ale stadiului discuției în jurul sociologiei nu cu ambiția de a aduce soluții, cît din dorința de a atrage atenția asupra lor. Pentru noi, problema constă în a accede în domeniul sociologiei la un stadiu de «organicitate» teoretico-empirică. Experiența cercetărilor și anchetelor efectuate în ultimii ani la noi în țară ne relevă că preocuparea esențială — de ordin teoretic-metodologic — trebuie să fie aceea de a evita căderea cercetării empirice într-o factografie lipsită de perspective teoretice,

[4] R. K. Merton : *Éléments de théorie et de méthode sociologique*. Paris, Plon, p. 27.

Scanned with OKEN Scanner

iar pe de altă parte, persistarea pe planul gîndirii sociale într-un cadru conceptual de prea mare generalitate, la nivelul unei «baze filozofico-metodologice» a cercetării. «O asemenea situație — soria sociologul iugoslav J. Goricar în comunicarea la Evian — nu contribuie la dezvoltarea sociologiei concepută ca o totalitate de eforturi teoretice și empirice ; din contră, această situație produce un mare număr de efecte negative, dintre care cel mai grav este că se cultivă și dezvoltă teoria sociologică într-un mod esențialmente filozofic, abstract».

Abordarea problemelor teoriei sociologice, de o deosebită importanță principială și practică, devine fecundă cu condiția de a răspunde problemelor sociale ale epocii noastre, stadiului atins de cercetarea empirică pe plan mondial și, cu deosebire, în măsura în care se promovează o confruntare critică cu preocupările de sociologie teoretică ale reprezentanților de seamă ai tuturor școlilor și curentelor contemporane. Are o importanță primordială studierea aprofundată, din această perspectivă, a modelelor clasice de împletire a teoriei cu studiul faptelor, lăsate de fondatorii marxism-leninismului (*Situația clasei muncitoare din Anglia, Capitalul, Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului, Ce sînt «prietenii poporului»*... ș.a.). Este cît se poate de instructiv pentru înțelegerea adecvată a sociologiei ca știință faptul că prima lucrare amplă de sociologie marxistă: *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1845), — subintitulată «După observații proprii și izvoare autentice», a fost întocmită prin studierea directă a realităților sociale și a situației proletariatului în țara clasică a capitalismului din acea vreme. Lucrarea oferă un model de îmbinare a cercetării directe, de teren a vieții sociale, cu generalizarea teoretică a datelor despre stările reale și cu desprinderea tendințelor dezvoltării sociale, în funcție de care sînt formulate concluzii revoluționare și se fundamentează acțiunea transformatoare.

Scanned with OKEN Scanner

A discerne, în păienjenișul de școli și curente contemporane, în multitudinea ramurilor speciale ale sociologiei, în puzderia de cercetări avînd profile, nivele și teme din cele mai variate, cîteva linii și direcții cu caracter de generalitate este o întreprindere extrem de dificilă. Dar, pentru discuția noastră, o încercare cît de modestă este indispensabilă.

În condițiile de azi, spre deosebire de secolul trecut, cînd sociologia era constituită din cîteva mari sisteme, schițarea unei imagini sintetice a sociologiei presupune luarea în considerare nu numai a diversității de teorii, concepții, școli și sisteme — numeroase și nuanțate —, dar și a unui număr considerabil de ramuri specializate ale acesteia, o întreagă serie de sociologii de ramură și direcții de cercetare. În lucrarea recent apărută *Etapele gîndirii sociologice*, R. Aron spune că «Durkheim, Pareto și Weber sînt ultimii mari sociologi care au elaborat doctrine de sociologie istorică, adică sinteze globale comportînd simultan o *analiză microscopică a acțiunii umane, o interpretare a epocii moderne* și o *viziune a dezvoltării istorice pe termen lung*. Aceste diferite elemente, reunite în doctrinele primei generații (1830—1870), aceea a lui Comte, Marx și Tocqueville, mai mult sau mai puțin unite în doctrinele celei de a doua generații (1890—1920), sînt astăzi disociate. De aceea, pentru a studia sociologia contemporană, ar trebui să se analizeze teoria abstractă a conduitei sociale, să se regăsească conceptele fundamentale pe care le utilizează sociologii și să se examineze dezvoltarea cercetării empirice în diferite sectoare» [5]. După el, sociologii empirici din occident refuză interpretările istorice, iar sociologia din țările socialiste — pe care o apreciază din nou conform cu atitudinea sa anticomunistă — conservă interpretări istorice anterioare oricărei cercetări, deși trebuie să recunoască că sociologii marxiști s-au «convertit» și ei la cercetările empirice.

[5] R. Aron: *Les étapes de la pensée sociologique*. Paris, Gallimard, 1967, p. 598.

Scanned with OKEN Scanner

Sociologia se numără printre științele care cunosc un accentuat proces de diferențiere, ramificare și specializare. Unii cercetători apreciază că pînă în prezent s-au constituit peste 50 de ramuri specializate ale sociologiei, apărute ca urmare a diversificării și adîncirii studiului sociologic al realității sociale, și care se ocupă cu cercetarea unor compartimente, «unități» sau sisteme de relații sociale. Unele dintre ele au devenit deja discipline tradiționale, altele sînt de dată mai recentă, ca sociologia timpului liber, a națiunilor noi sau a decolonizării, sociologia științei, a radiotelevisiunii etc. Geneza lor se află, fie într-o dezvoltare a punctului de vedere sociologic în științe sociale mai vechi, ceea ce a avut drept urmare «completarea» acestor științe cu o sociologie a domeniului respectiv (de exemplu, sociologia economică, sociologia dreptului, politică etc.), fie într-un proces interdisciplinar. Jan Szczepanski, în lucrarea citată, dă o sistematizare a sociologiilor specializate: a) cele referitoare la instituții sociale (sociologia familiei, a educației, dreptului, politicii, științei, religiei, artei, armatei și războiului etc.); b) cele privind diferite tipuri speciale de colectivități (sat, oraș), clasele și păturile sociale, categoriile profesionale; c) cele privind procese și fenomene de dezorganizare și patologie socială; d) procese și fenomene economice — sociologia industrială, agrară, a muncii; e) fenomenele și procesele comunicației de masă (presă, radio, televiziune, cinematograf, cartea de «buzunar»); f) procesele migrației și mobilității sociale; g) sociologie medico-sanitară ș.a.

Pe lîngă o aprofundare a cunoașterii socialului, în marea lui diversitate, ramurile specializate au adus în patrimoniul sociologiei un complex de tehnici și procedee de cercetare extrem de prețioase, de natură să-i întărească prestigiul de știință «pozitivă».

Încă recent sociologiile de ramură au fost considerate de unii ca o «atomizare» și dispensare a sociologiei, ca expresia unei tendințe de dezagregare a unității acesteia. Cel mai adesea însă, ele au fost privite ca forme de manifestare a empirismului sociologic, postulîndu-se o opoziție între acestea și sociologia generală. Este ade-

Scanned with OKEN Scanner

vărat că ele sînt preponderent consacrate cercetării empirice, dar nu reprezintă cîtuşi de puţin citadele ale empirismului. În fapt, constituie ansambluri teoretico-empirice, operînd, cel puţin, cu generalizări de nivel şi «rază medie». Aceste «microsociologii» nu se livrează şi nu se identifică empirismului prin faptul că împing foarte departe disecarea «microscopică» a diferitelor sfere şi domenii sociale. Georges Gurvitch subliniază pe bună dreptate că, dacă, asemenea ştiinţelor sociale particulare, ele pleacă de la unul din palierele sau sectoarele realităţi sociale pe care îl accentuează, ele fac totul pentru a nu rămîne pe loc şi termină totdeauna prin a lega punctul lor de plecare cu toate celelalte paliere şi sectoare, ceea ce înseamnă că îl integrează în fenomenul social total, în cadrele şi mişcarea sa. Plasînd în centrul sociologiei studiul *unităţilor sociale* — privite ca totalităţi —, Dimitrie Gusti a subliniat şi el caracterul integrator al sociologiei sale: «...monografia sociologică, aşa cum este concepută de noi, nu este o simplă culegere de fapte. Ea nu urmăreşte faptele pentru un interes în sine, ci vrea să construiască şi să întemeieze pe ele consideraţiile teoretice ale ştiinţei, care prea adeseori sînt pure construcţii raţionale, dacă nu numai operă de imaginaţie ...Materialul odată cules formează baza unor sinteze superioare, prin comparaţie spre generalizare sau tipologie, care ne vor permite apoi să stăpînim fapte noi, prin simpla lor încadrare deductivă în teoriile formulate. Scopul cercetărilor de teren întrece cu mult strîngerea materialului ; el atinge toate treptele ştiinţei : de la culegerea şi sistematizarea datelor la interpretarea şi încadrarea lor teoretică. Căci metoda noastră de cercetare nu este numai empirică, ci şi sintetică, adică raţională sau teoretică». [6]

Dezvoltarea sociologiilor de ramură nu poate fi, de aceea, asimilată unei orientări empiriste în sociologie. Empirismul nu constă în cercetarea minuţioasă a unor «microfenomene» sociale, ci într-o cercetare lipsită de

[6] În volumul *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Bucureşti, 1940, p. 5.

Scanned with OKEN Scanner

orientare și perspectivă teoretică, și care se reduce la colectarea faptelor brute, repudiind generalizarea și interpretarea lor, integrarea faptelor studiate în ansamblurile lor sociale reale. În ultimă instanță, empirismul constă în postularea independenței totale a investigației față de teoria socială, în limitarea sarcinii sociologiei la colectarea de fapte și date ce pot fi utile practicii dar nu ne pot furniza un temei pentru cunoașterea teoretică a realității sociale, pentru explicarea fenomenelor și proceselor. Empirismul trăiește cu iluzia că, acumulîndu-se rezultate parcelare, se va ajunge într-o zi la o viziune «integrată» a realității sociale. Dar este un miraj să se aștepte ca această «viziune» sintetică să irumpă din adiționarea unor segmente lipsite de sens general și de orizont !

Alain Touraine scrie că cercetarea sociologică «este condamnată la eșec, adică la o pură descripție, dacă ea utilizează *direct* (subl. A. T.) faptele sociale, așa cum apar observatorului. Preocuparea de studii concrete nu este justificată decît dacă ea este însoțită de o depășire a faptelor concrete, dacă ea acceptă necesitatea transformării acestora în fapte științifice. În starea actuală a sociologiei, această transformare se operează pe două căi. Pe de o parte prin întrebuințarea unor tehnici a căror trăsătură comună este de a nu considera faptul social un imediat aparent ; pe de altă parte, prin construcțiile teoretice, ale căror principii se traduc în metode de raționament și acestea în ipoteze. Cercetarea este științifică în măsura în care sînt asigurate continuitatea și unitatea acestor două moduri de elaborare. Dacă diversele perspective teoretice trebuie să prezinte mari diferențe în modurile lor de analiză, ele trebuie să răspundă toate la trei exigențe, să asigure legătura între cele trei nivele ale demonstrației : verificarea tehnică, izolarea de ipoteze limitate, ceea ce Merton numește teorii intermediare (middle-range), inserția rezultatelor într-un sistem teoretic general.» [7]

[7] Alain Touraine : *Sociologie de l'action*. Ed. du Seuil, Paris, 1965, p. 470—471.

Scanned with OKEN Scanner

O caracteristică importantă a dezvoltării cunoașterii sociologice o constituie multiplicarea acestor *sociologii speciale*, care se adaugă — și nu se opun — *sociologiei generale*, extinzînd tot mai mult posibilitățile de studiere a diferitelor domenii ale vieții sociale și amplificînd considerabil virtuțile și funcțiile aplicative ale sociologiei, capacitatea ei de a orienta și pregăti acțiunea și intervenția socială practic-transformatoare.

Faptul că sociologia are ca obiect realitatea socială în ansamblul ei, fenomenele sociale «totale», nu vine în contradicție cu specializările care s-au concretizat în ramurile amintite. După cum arăta Georges Gurvitch, *microsociologia* (studiul formelor de sociabilitate, al relațiilor interumane) și *macrosociologia* (studiul grupurilor și al societăților globale) se completează reciproc. În ordine ontologică, primatul îl deține societatea globală, pe cînd în ordinea cercetării este preferabil să pornim de la formele de legături sociale care sînt mai accesibile investigației directe. În lucrarea *Schița unei teorii a autorității*, prof. François Bourricaud (Franța) oferă o bună ilustrare a întrepătrunderii dintre *macro-* și *microsociologie*: «În orice caz, spune el, fenomenul autorității nu poate fi tratat decît într-un context „global" sau „total". Poate am reușit să-i convingem pe cititori că o analiză strict politică a acestui fenomen ar rămîne de o îngustime supărătoare... Nici un sistem parțial nu este inteligibil prin el însuși, în primul rînd pentru că este legat de celelalte și de întreg; dar elementele care îl compun sau care sînt identice ori asemănătoare cu acelea pe care le observăm în toate celelalte sisteme, pot fi mai bine descrise dacă le disociem de ansamblurile pe care le-am observat și le tratăm pe fiecare în sine. Însă microscopia nu este ultimul aspect al analizei... Nu trebuie deci să se acorde preferință nici microscopiei, nici macroscopiei, ci să se urmărească simultan analiza pe triplul registru al societății istorice sau globale, al grupului parțial și al grupului experimental».[8] Fr. Bourricaud accentuează,

[8] Fr. Bourricaud: *Esquisse d'une théorie de l'autorité* Paris, Plon, 1961, Introduction.

Scanned with OKEN Scanner

pe bună dreptate, că microsociologia nu ne furnizează «exemple» prin care am putea să interpretăm funcționarea societăților globale ; colecționînd experiențe de tipul celor întreprinse de Lewin, Moreno, Lippit și White, nu vom reuși să ne explicăm societatea americană. «Microsociologia nu poate pretinde nimic mai mult decît să contureze relațiile caracteristice ale procesului de interacțiune» *(Ibidem)*. Ea ne furnizează paradigme sau «modele», iar explicarea societății globale revine macrosociologiei. În concepția lui G. Gurvitch, *sociologia generală* este descriptivă și clasificatoare și are menirea de a stabili tipurile sociale și raporturile dintre acestea, *sociologia genetică,* fiind explicativă și studiind transformările vieții sociale și ale condițiilor în care ele au loc, iar *sociologia aplicată,* cu caracter normativ, are un cîmp vast de intervenție de la problemele economice pînă la cele pedagogice, de la problemele de reorganizare politică pînă la problemele de reforme gramaticale, de la problemele noilor tehnici juridice, pînă la problemele reînnoirii conceptelor logice și a stilurilor estetice. [9]

În această ordine de idei, ar fi greșit să se facă o demarcație exclusivistă între o sociologie teoretică, asimilată cu sociologia «generală» și o «sociologie empirică». Astfel s-ar ajunge, chiar involuntar, la opunerea sociologiei generale și a sociologiei concrete. Este știut că în toate științele, inclusiv sociologia, nu se poate rupe empiricul de teoretic, dezvoltîndu-le ca două domenii științifice cu totul separate. Ambele reprezintă componente inseparabile ale oricărei științe, chiar ale oricărei veritabile cercetări științifice, și ca atare ele se regăsesc, desigur, în proporții, corelații și la nivele diferite, atît în sociologia generală, cît și în sociologiile de ramură. Cum subliniază acad. Ath. Joja: «...Fiecare dintre științele sociale se ocupă de *aspecte separate* ; sociologia se ocupă de *totalitatea* și *integralitatea*

[9] G. Gurvitch: *Vocation actuelle de la sociologie,* Paris, P.U.F., pp. 102—104.

Scanned with OKEN Scanner

lor, iar cînd studiază un anumit aspect al vieții sociale o face ratașîndu-l la *totalitate*, integrîndu-l în *funcționalitatea generală*». Sau : «Sociologia... e, în primul rînd, *știința societății ca totalitate*, iar în al doilea rînd, *studiul unor manifestări sociale* (economice, juridice, politice, etice, estetice, religioase, filozofice, științifice) tratate separat, însă în *conexiunea și raportarea lor la totalitatea socială*» [10].

Este adevărat că în sociologia apuseană, aportul adus de sociologiile speciale și cercetarea empirică în adîncirea cunoașterii unor aspecte ale fenomenelor sociale nu a devenit și o contribuție la înțelegerea ansamblului social, problemă neglijată, deliberat sau nu, de numeroși practicieni ai sociologiei apusene. Aceasta l-a și determinat pe P. Sorokin să tragă concluzia că «sociologia generală în ultimii 45 de ani (1920—1965) pare să fie mai analitică decît sociologia generală a perioadei precedente (1875—1920). Comparată cu perioada recentă, sociologia generală de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost mai bogată în formularea de vaste sinteze sociologice, în descoperirea de similitudini și tendințe și în construirea de mari sisteme sociologice. Reprezentată prin sistemele lui Spencer, Marx, Durkheim, Tarde, Weber, Scheler, Simmel, Spengler, Tönnies, Ward, Summer, Pareto, Ross și alții, această perioadă a stabilit și dezvoltat sociologia ca o știință de generalizări... Teoriile lor de sinteză alcătuiesc și acum cadrul și sistemele la care se fac referiri de către sociologia de azi». În schimb, sociologia actuală este analitică, de elaborare și de cercetare a faptelor, deoarece : 1. «cercetările sociologice recente s-au îndreptat mai mult spre tehnicile de investigație și mai puțin spre descoperirea și formularea de teorii privind problemele socio-culturale de bază» ; 2. cercetările s-au îndreptat mai ales către problemele «microsociologiei», ceea ce a făcut ca mulți sociologi să ia o atitudine negativă

[10] Vezi *Logica sociologiei*. În volumul «Studii de logică», vol. II, Ed. Politică, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

față de investigațiile largi asupra formelor și proceselor socio-culturale fundamentale, față de marile sisteme de sociologie și față de analiza sociologică a ipotezelor și afirmațiilor cercetării empirice» ; 3. cercetările de astăzi reprezintă «o repetare, o variere, o nuanțare și o verificare a metodelor și teoriilor dezvoltate de sociologii din epoca anterioară, începînd cu școala mecanicistă și sfîrșind cu cea sociologică» [11]. În ciuda acestor cercetări sociologice foarte bogate, Sorokin apreciază că această perioadă a fost mai degrabă «neinspirată», «epigonică», «alexandrină» decît o perioadă cu adevărat creatoare. Însă sociologia se află din nou la o «răspîntie de drum», care anunță o nouă fază «de sinteză, generalizare și integrare» : «sînt înclinat să cred — spune el — mai întîi că sociologia va progresa nu numai exterior, așa cum a făcut cu succes în perioada recentă, dar și interior, ca o știință de generalizări ale realității»..., iar «după ce va realiza toate sintezele, generalizările și uniformizările posibile în acest stadiu, sociologia va trece la o nouă fază analitică și de găsire a faptelor, pentru a strînge noi fapte și a studia analitic noi fragmente importante de realitate socio-culturală. Această alternanță a celor două faze va continua și în viitor, dacă, și atît timp cît sociologia se va maturiza și va progresa» (*Ibid.*, p. 838). Aș adăuga la aceasta că, totuși, mișcarea istorică a sociologiei se supune unei duble dialectici : aceea subliniată de Sorokin, a alternării în timp a perioadelor sintetică și analitică, precum și aceea a unei progresivități continue pe linia maturizării naturii sale duble de știință teoretico-empirică. Pentru că în deceniile postbelice n-au lipsit încercările sociologilor burghezi de a construi sisteme teoretice.

Sarcina *sociologiei generale*, formată din teorii mai cuprinzătoare, este să explice fenomenele și procesele

[11] P. A. Sorokin : *Sociologia de ieri, de azi și de mîine.* În «American sociological Review», 30, nr. 6, dec. 1965, pp. 833—834. Citat după culegerea „Probleme de sociologie", București, Biblioteca Centrală Universitară la care am recurs și pentru alți autori citați de noi.

Scanned with OKEN Scanner

fundamentale, prezentînd importanță pentru toate domeniile societății. În raport cu sociologiile speciale, sociologia generală are, în primul rînd, rolul de a face generalizarea, de un grad mai înalt, și unificarea rezultatelor acestora. Ea are «ca obiect tot ce este comun ansamblului sociologiei. Ea studiază noțiunile comune (societate, raport social, formă de sociabilitate, manifestările vieții sociale) tuturor sau majorității formelor de viață socială... Ea trebuie să fie orientată în întregime în slujba cercetării, căci scopul sociologiei este cunoașterea științifică a fenomenului social, iar sociologia generală nu se justifică decît prin aportul pe care-l aduce celor ce întreprind cercetări sociologice concrete».[12] În această exagerare putem detecta cu ușurință sîmburele pozitiv al unui sens general de evoluție a teoriei sociologice.

Sub influența orientărilor din sociologia americană dar mai ales a psihologiei sociale, în aproape toate țările apusene are loc antrenarea cunoașterii spre studiul comportamentelor «indivizilor socializați», al relațiilor interpersonale, al grupurilor spontane (sau «neinstituționalizate»), al grupurilor mici în genere (sociometria, dinamica grupurilor mici etc.). Dezvoltarea sociologiei ca un studiu al *conduitelor semnificative* își are sursa, cum subliniază R. Aron, în teoriile lui E. Durkheim, V. Pareto și mai ales în sociologia lui Max Weber.

Dacă în sociologia generală tradițională au fost dezvoltate două mari capitole: teoria *structurilor sociale (statica)* și teoria *schimbărilor sociale* (dinamica socială), acestor teorii tradiționale li s-au adăugat în ultimul timp încă două secțiuni: teoria *comportării sociale a indivizilor* și *teoria comportării colectivităților*. «Vechea sociologie europeană se interesa de instituții — adică de sistemele de reguli moștenite din trecut. Fie că era adept al lui Durkheim, Marx sau Weber, sociologul studia evoluția proprietății, a familiei, a statului. Accentul

[12] Jacques Leclercq: *Introduction à la sociologie*. Ed. nouvelle, Paris-Louvain, Ed. Nauwelaerts, 1959, pp. 94—95.

Scanned with OKEN Scanner

se deplasează spune P. Lazarsfeld — de la istoria instituţiilor şi ideilor la studiul comportamentului concret». [13] Desigur, nu e vorba de studiul comportamentelor indivizilor singulari, ci al colectivităţilor şi conceput prin prisma determinărilor sociale ale comportamentelor. Aceasta i-a şi făcut pe mulţi sociologi să reia concepţiile «relaţioniste» ale lui G. Simmel şi von Wiese, după care obiectul sociologiei îl constituie relaţiile elementare inter-individuale. În numeroase lucrări sau manuale sociologia este definită ca «ştiinţa care se ocupă cu studierea pozitivă a faptelor interumane ca atare»... «Obiectul sociologiei nu există izolat ; el se află în relaţiile interumane şi nu există în afara lor. Obiectul sociologiei este unul dintre cele mai importante în vederea înţelegerii omului». [14] După alt autor, obiectul general al sociologiei constă în «explicarea socialului, adică a conduitei adoptate de oameni faţă de semenii lor şi a structurilor inter-umane rezultate din această conduită. Ca atare, trebuie să se pornească de la reducerea acestui obiect la inter-uman, înlăturînd mai întîi infra-umanul (societăţile animale), umanul pur şi simplu (psihologicul şi antropologicul în general), intra-umanul (cultura în sens strict), supra-umanul (conţinutul istorico-universal)». [15] Cum subliniază R. Aron, ar fi greşit să se afirme că acest fel de sociologie, pentru că este analitică şi empirică, atomist-relaţionistă, nu cunoaşte decît indivizii, cu intenţiile şi mobilurile lor, sentimentele şi aspiraţiile lor. Din contra, ea poate să explice ansamble sau grupe reale, clase latente, ignorate de cei care fac parte din ele şi care constituie totalităţi concrete. În această abordare, realitatea colectivă apare mai puţin transcendentă şi mai accentuat imanentă indivizilor. În tot cazul, este vorba de preocupări dezvoltate la graniţa dintre psihologia socială şi sociologie şi cărora

[13] Roger Daval, Fr. Bourricaud...: *Traité de psychologie sociale*, vol. I, P.U.F., Paris, 1964, p. 67.
[14] Jacques Leclerc: *O.c.*, p. 89—91.
[15] Rodriguez Antonio Perpina: *Métodos y criterios de la sociologia contemporanea*. Madrid, Istituto Balmes de sociologia, 1958, p. 206.

Scanned with OKEN Scanner

nu li se poate contesta contribuția la îmbogățirea cunoașterii structurii și mai ales a dinamicii și funcționării societății, precum și la punerea în valoare a factorilor subiectivi, a mobilurilor care îi acționează pe oameni, a rolului grupelor restrînse în adoptarea diferitelor sisteme de valori. Studiile asupra comportamentelor și acțiunilor umane — dintr-o perspectivă sociologică — au condus la stabilirea dependențelor generale între situațiile sociale și reacțiile indivizilor la aceste situații, a unor modele de acțiune în diverse situații sociale, ale mulțimilor, maselor, claselor sociale, categoriilor profesionale, indivizilor. Toate acestea prezintă importanță pentru prognoza comportamentelor politice, economice și deci pentru dirijarea rațională a marilor colectivități. Perseverarea sociologiei în descifrarea regularităților și legilor ce guvernează relațiile reciproce dintre oameni în colectivități, în cercetarea elementelor ce compun colectivitățile ca totalități, în relevarea forțelor sociale ce acționează în toate domeniile vieții sociale, a forțelor care acționează spontan în colectivități mai largi sau mai restrînse, alături de acțiunile conștiente ale grupelor sau instituțiilor — a făcut să avanseze cunoașterea mecanismelor de funcționare a societății. Pentru a se deosebi de psihologia socială (chiar dacă se face apel la concepte comune ca acelea de *rol, status, grup mic, integrare, relații inter-personale*), sociologia are, sub acest raport, ca obiect specific de preocupări colectivitățile umane ca totalități rezultate din interacțiunea oamenilor, a grupelor și forțelor sociale, totalități reunind indivizi și relațiile lor socio-economice sau supra-economice, instituții, modele culturale, sisteme de valori.

Absolutizarea acestei direcții de cercetare și mai ales încercarea de a construi teorii globale asupra ansamblului social pornind de la comportamentele și relațiile inter-umane au condus însă la interpretări psihologiste, neștiințifice în sociologie. Mai mult decît atît, dezvoltarea lor unilaterală riscă să absoarbă sociologia în psihologia socială. Depășind faza cînd aceste orientări erau respinse global (atît în aspectele lor teoretice, cît și în

Scanned with OKEN Scanner

cele tehnico-metodice), va trebui să utilizăm cu spirit critic experienţa de cercetare pe care ele au dobîndit-o.

Ca orientare teoretică fundamentală în sociologia burgheză contemporană — de coloratură psihologistă — continuă să fie concepţia despre sociologie «ca ştiinţă a acţiunii sociale». Omul fiind creator de valori şi de sisteme sociale care îi inspiră conduitele, sociologia trebuie să surprindă structura acestor valori şi a acestor sisteme, adică a acţiunii sociale. Cu rădăcini istorice în sociologia lui Pareto şi Max Weber, această orientare este concretizată mai ales în teoriile şi metodele funcţionalismului (P. Parsons, R. Merton etc.) şi în acţionalism reprezentat, printre alţii, de către francezul Alaine Touraine [16]. În timp ce funcţionalismul are în centrul său noţiunile de «sistem», «integrare» şi urmăreşte să stabilească «structura interacţiunii sociale» fiind o teorie a «echilibrului» social, Touraine scrie că «sociologia este ştiinţa acţiunii sociale» (*op. cit.*, p. 7) şi că propria lui teorie şi metodă, complementară structural-funcţionalismului, este destinată să pună în evidenţă mai ales «dinamismul» social în condiţiile civilizaţiei industriale, precum şi organizarea existentă în cadrul acesteia. În timp ce pentru funcţionalism, principiul director este «sistemul social» iar pentru structuralism sistemele simbolice (instituţionalizare a valorilor unei societăţi), pentru acţionalism el constă din «subiectul istoric», adică dintr-un «sistem de acţiune». Touraine precizează că «subiectul istoric» nu este principiul care conduce un actor, nici sistemul de valori care domină cultura unei societăţi, «el este, într-o societate industrială, sensul raporturilor stabilite între acţiunea de dezvoltare şi revendicarea controlului instrumentelor şi rezultatelor dezvoltării». Sociologia acţiunii nu este ca la Parsons, studiul conduitelor sociale care au ca sens conformarea la valorile şi normele sociale anterioare şi exterioare indivizilor, ci, mai degrabă, studiul creării de valori sociale. «Analiza acţionalistă, scrie Touraine, este tot atît de complet opusă socio-

[16] Alain Touraine: *Sociologie de l'action*, Paris, Ed. du Seuil, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

logiei istorice și filozofiei istoriei, ca și unei concepții metasociale a subiectului. Ea nu este decît cercetarea sistemelor de acțiune istorică, tot așa cum analiza funcționalistă este studiul sistemelor de relații sociale, iar analiza structuralistă, studiul sistemelor de expresii simbolice. Toate trei se leagă nu numai prin complementaritatea lor, dar și prin natura lor comună de metode științifice particulare în cadrul unei științe generale a acțiunii sociale». [17]

Sociologia ca «știință a acțiunii umane» se vrea în același timp comprehensivă și explicativă. Fiind comprehensivă, ea degajă logica sau raționalitatea implicită a conduitelor individuale și colective. Fiind explicativă, stabilește regularități și inserează conduitele parțiale în ansambluri care le dau un sens. Analiza structural-funcțională încearcă să realizeze o mediere între individualismul atomizant (care reduce fenomenele sociale la procese individuale) și universalismul sociologizant (care ignoră baza individuală a existenței sociale). Acționalismul își propune să explice prin «sistemul acțiunii sociale» transformările din societate în procesul de creare a valorilor sociale, fiind astfel apropiat de o teorie și o metodă istorico-genetică. În pofida concepției idealist-psihologiste despre societate, structural-funcționalismul reușește să furnizeze elemente în plus pentru a răspunde la probleme sociologice esențiale : cum sînt determinate scopurile și motivațiile conduitelor, care este raportul dintre mijloace și scopuri și motivările conduitei, sistemul de valori în funcție de care oamenii acționează. Probleme încă insuficient studiate de către sociologii marxiști.

Sînt semnificative pentru caracterizarea situației și tendințelor de dezvoltare ale sociologiei contemporane liniile de evoluție ale sociologiei franceze în perioada postbelică, așa cum le înfățișează Jean Viet într-o lucrare de sinteză asupra științelor sociale în Franța : «1. Ea s-a distins progresiv de discipline înrudite ca istoria socială și geografia umană ; 2. S-a interesat în mod

[17] Alain Touraine: *Sociologie de l'action*, Paris, Ed. du Seuil, 1966, capitolul «Concluzii».

Scanned with OKEN Scanner

deosebit de cercetarea empirică, ceea ce a condus la o dezvoltare importantă a metodologiei : 3. S-a distanțat tot mai mult de filozofie și mai ales de filozofia istoriei ; 4. S-a orientat către studii empirice răspunzînd cerințelor societății, mai precis, cerințelor planificării»... «Atenția s-a concentrat asupra transformărilor societății franceze contemporane, pornind de la anchete directe. Ramurile sociologiei care se găsesc în diverse țări avansate au toate corespondentul lor într-unul sau mai multe centre». [18]

De pe altă poziție filozofică, teoretico-metodologică și cu o finalitate specifică, aceste linii mari de dezvoltare și preocupări se regăsesc și în țările socialiste, unde se aplică un efort de reînnoire a cunoașterii sociologice, de extindere continuă a ariei cercetării empirice și de elaborare a noi clarificări teoretice cerute de progresele continue ale investigației directe.

Spiritul creator al sociologiei marxiste

Aproape toți participanții la discuția în jurul obiectului sociologiei marxiste împărtășesc ideea că în *sistematizarea acesteia* și îmbogățirea *sistemului său categorial* este necesar să se integreze noile elemente, de conceptualizare, metodologice, explicative, rezultate din dezvoltarea contemporană a gîndirii și cunoașterii sociologice, din progresele înregistrate în domeniul cercetărilor sociale. Sistematizarea sociologiei generale este o problemă deschisă, fiecare manual de «materialism istoric» sau de «introducere în sociologie» rezolvînd-o în felul său. Regăsim însă la toți autorii marxiști aplicarea aceluiași punct de vedere — expus și concretizat de către fondatorii marxismului în concepția materialistă a istoriei — după care sistematizarea teoriei sociologice trebuie să oglindească structura și dinamica obiectului ei, adică societatea în interacțiunea laturilor ei materiale și

[18] Jean Viet: *Les sciences de l'homme en France*, Paris, Mouton, 1966, p. 46—47.

Scanned with OKEN Scanner

spirituale, în procesul mișcării ei. Cît privește procesul de îmbogățire și completare a sistemului categorial al teoriei marxiste despre societate, acesta nu constă în părăsirea unor categorii fundamentale ca acelea de existență socială și conștiință socială, bază, suprastructură, obiectiv-subiectiv, spontan-conștient sub cuvînt că ele ar aparține unei concepții filozofice despre societate. Toate aceste concepte oglindesc laturi și momente nodale ale vieții sociale, de care nu se poate face abstracție în dezvoltarea și desăvîrșirea edificiului teoretic al sociologiei marxiste. Ele sînt de neînlocuit în înțelegerea structurii, mișcării și funcționării de ansamblu a societății globale, în orientarea metodologică a cercetării sociologice. Nefiresc este însă să se fetișizeze aceste categorii fundamentale ale teoriei marxiste și să se reducă gîndirea sociologică la aplicarea lor rigidă, cum s-a procedat în trecut. Reînnoirea aparatului conceptual al sociologiei marxiste presupune elaborări teoretice aplicabile atît la nivelul macrostructurii cît și la acela al microstructurii, mediind comunicarea între cele două nivele ale realității sociale și ale cunoașterii acesteia. Se impune, deci, o tratare teoretică cît mai conformă cu logica cercetării, în ultimă instanță, cu logica realității, folosind scheme conceptuale de extensiune diferită, chiar teorii cu un grad diferit de abstractizare și generalizare ; teorii metodologice de bază (monografii, tipologii, analiză structurală și funcțională), teorii de rang limitat, teorii de «rang mijlociu» și teoria cu cel mai înalt grad de abstractizare și generalizare. Ideea lui Merton de a merge, în gîndirea sociologică, și pe o linie intermediară între ipotezele minore furnizate de cercetare și construcțiile conceptuale de largă generalitate, poate fi, cred, fructificată de către teoreticienii marxiști. Concepția metodologică materialist-dialectică, principiul istorismului nu contrazic cîtuși de puțin analiza structural-funcțională, nici metoda «acționalistă». Metoda funcționalistă și cea istorico-genetică nu pot fi absolutizate, prima ca studiu al «sistemului» sau «structurii», a doua ca studiu al «schimbării». Di-

Scanned with OKEN Scanner

ferența fundamentală dintre ele constă în faptul că funcționalismul examinează conexiunile externe și interne ale unui sistem relativ constant de procese, pe cînd metoda istorico-genetică explică originea și evoluția structurii, concepută ca produs al «istoriei structurilor» care au precedat-o, iar, pe de altă parte, ca o premisă a altor schimbări structurale. Funcționarea și evoluția structurii nu sînt decît două aspecte ale mișcării reale a societății. Diferența dintre cele două metode rezidă în aceea că funcționalismul studiază schimbările din cadrul sistemului, pe cînd metoda istorico-genetică se ocupă de procesele de transformare a sistemului. În sociologia marxistă se înlătură opoziția dintre structură și evoluție, respingîndu-se concepția unei structuri lipsite de evoluție și a unei evoluții astructurale.[19] Aparatul conceptual și principiile funcționalismului, supuse unei judecăți critice de pe pozițiile și principiile concepției marxiste despre societate, eliberate de absolutizări unilaterale, corelate cu principiile analizei istorico-genetice, pot deveni instrumente metodologice și principii explicative pentru înțelegerea mai «concretă» a diferitelor unități și sisteme ale relațiilor sociale, a fenomenelor de integrare socială.

În rezolvarea problemei trecerii de la «macrosocial» la «microsocial», de la «societatea globală» la «micile grupe» și chiar la individ (ca și pentru parcurgerea drumului invers, de la individ la societatea «globală»), intervin cu mult folos unele noțiuni de bază dezvoltate de psihologia socială, cum sînt cele de: «*status*», «rol», «grup primar», «grup secundar», «coeziune» sau «integrare grupală», «relații interpersonale» ș.a.; acestea sînt concepte cu valoare operațională — nu numai principial teoretică și metodologică generală — de cercetare empirică a vieții sociale în manifestările și relațiile ei concrete. Aceluiași scop îi folosesc noțiunile și tehnicile «sociometrice», interpretate însă abuziv de unii dintre promo-

[19] Vezi prof. dr. M. Kalab și dr. Zd. Strmieka: *Cîteva probleme privitoare la concepția marxistă asupra teoriei sociologice*, comunicare prezentată la Congresul mondial de sociologie de la Evian.

Scanned with OKEN Scanner

torii lor, care susţin că prin studiul relaţiilor intragrupale se poate întemeia o explicare generală a societăţii, şi o «terapie socială» pentru rezolvarea tuturor conflictelor sociale. Interesant este că sînt tot mai numeroşi sociologi burghezi şi psihologi sociali, mai ales francezi, care critică ca abuzivă extrapolarea datelor şi concluziilor obţinute prin studierea grupelor mici la «societatea globală».

Sociometria (M o r e n o), «dinamica grupelor mici» (K u r t L e w i n), studiul comunicăriii, influenţei şi autorităţii în grupele restrînse au arătat că grupele «primare» sau «elementare» (formate din indivizi care vin în contact direct şi se cunosc unii cu alţii, sau care lucrează în comun la îndeplinirea unei sarcini) au o anumită structură interioară, că relaţiile dintre membrii lor funcţionează după anumite reguli, altele decît cele specifice «grupelor secundare» sau «complexe», că relaţiile interpersonale depind de statusul fiecărui individ (acesta constînd, după prof. J e a n S t o e t z e l, în ceea ce individul este în drept să aştepte din partea celorlalţi membri ai grupului — şi care defineşte poziţia socială a individului — inginer, funcţionar, muncitor etc.), de «rolul» său (după S t o e t z e l, acesta definind comportamentul pe care ceilalţi îl aşteaptă de la cel care are un anume statut). Statutul, asociat cu o anumită treaptă de prestigiu, este, mai mult sau mai puţin dat, pe cînd rolul, indicînd funcţiunea pe care cineva o îndeplineşte — potrivit statutului său, depinde mult de personalitatea celui care este investit sau dobîndeşte «rolul» respectiv. Statutul exprimă «condiţia socială» a individului, pe cînd rolul exprimă în mai mare măsură personalitatea şi atitudinile sale. Noţiunile sînt extrem de importante pentru adîncirea studiului structurii şi relaţiilor sociale, pentru explicarea dinamicii sociale, pentru înţelegerea fenomenelor complexe legate de transformări sociale adînci, care implică totdeauna schimbări de «statusuri» şi «roluri sociale». De asemenea, în teoria noastră sociologică, merită să beneficieze de o atenţie corespunzătoare unele determinări ca : *sociabilitatea, acţiunea socială, relaţia, situaţia, grupul, societatea*

Scanned with OKEN Scanner

globală. Introducerea categoriei de „acțiune socială" printre categoriile de bază ale sociologiei marxiste ar răspunde unor preocupări teoretice pe plan mondial, precum și importanței pe care marxismul o acordă de la întemeierea sa noțiunilor de «practică socială», «activitate obiectiv sensibilă a indivizilor», «practică revoluționară transformatoare». Fără a pleda pentru o construcție eclectică, afirmăm că sociologia marxistă are capacitatea de a integra, printr-un examen critic, unele noțiuni elaborate de funcționalism, structuralism, acționalism, integralismul lui P. Sorokin etc., fiecare dintre acestea oferind elemente pentru explicarea unor aspecte ale realității sociale, dar mai ales pentru metodologia cercetării sociologice. Se deschide astfel posibilitatea unei abordări marxiste mai diferențiate, mai nuanțate a realității sociale și, în același timp, sintetizarea într-o explicație unitară a tuturor laturilor, factorilor și forțelor care acționează în societate — de la cele economice, pînă la sistemele de valori, sistemele simbolice și motivațiile care orientează acțiunile umane — întrepătrunderea obiectivului și subiectivului, individualului cu socialul. Astfel, sociologia marxistă se realizează, așa cum sublinia Lenin, ca o știință unitară, explicativ-comprehensivă, ca un sistem în care teoreticul și empiricul se află într-o corelație armonioasă și fecundă. Sociologia marxistă este singura în măsură să constituie un sistem care respectă întreaga complexitate a realității sociale.

Dacă am lua exemplul teoriei structurii sociale, am putea constata distanța între ipostaza ei schematică — infrastructură economică și structură de clasă — și dimensiunile pe care i le conferă o abordare complexă, multilaterală, întemeiată pe generalizarea cercetărilor privind diferitele tipuri și forme ale vieții colectivităților umane. Această componentă a sociologiei studiază elemente constitutive ale grupurilor și altor tipuri de colectivități — clase, pături, mulțimi — principiile alcătuirii și funcționării lor. S-au făcut importante progrese în explicarea fenomenelor de coeziune internă a grupurilor, a forțelor care determină coeziunea precum și a factorilor de dezagregare, în stabilirea dependențelor

Scanned with OKEN Scanner

dintre macrostructuri și microstructuri. O abordare mai nuanțată se impune și în privința dinamicii sociale, a schimbărilor și mișcărilor sociale care au loc la diverse nivele : nivelul mobilității sociale, adică al mișcării indivizilor și grupelor sociale, fie în spațiu (migrații), fie în rețeaua structurilor sociale și a statutelor (mobilitatea socială propriu-zisă); nivelul schimbărilor ce au loc evolutiv în cadrul societății globale; nivelul dezvoltării sociale în cursul trecerii de la o formațiune la alta. Sînt numeroase alte aspecte care invită la o atitudine teoretică realmente creatoare din partea sociologilor marxiști.

Sociologia — atît cea marxistă cît și cea burgheză — a început să se formeze ca știință o dată cu nașterea și dezvoltarea civilizației industriale. În *Sociologia acțiunii* (Introducere), Alain Touraine scrie că «sociologia s-a născut din revoluția industrială. Dacă filozofia politică — a cărei influență asupra sociologiei a rămas totdeauna considerabilă — are o istorie mai lungă, nu se poate contesta că puternica răvășire antrenată de apariția industriei mecanizate — mai întîi în Anglia, apoi în cele mai multe din societățile naționale — a provocat o dezvoltare fără precedent a gîndirii și a studiilor sociale, stimulate de conștiința de a putea sesiza aproape imediat cauzele schimbărilor sociale». Metoda acționalistă, se explică Touraine, se formează plecînd tocmai de la examinarea societăților industriale. Nu numai acționalismul, dar și alte școli importante ale sociologiei burgheze se vreau a fi teoriile de bază ale explicării «societăților industriale» și a viitoarei «civilizații industriale». «Ambiția noastră, spune Alain Touraine, este de a formula noile principii de analiză sociologică impusă de apariția acestui nou tip de societăți („civilizație industrială", n.n.), acela în care, în cursul secolelor ce vor veni, va intra treptat întreaga noastră planetă și care se opune tot atît de categoric societăților istorice (posterioare celor primitive, n.n.) ca acestea societăților zise primitive. Revine, într-adevăr, sociologului să explice aceste societăți, după

Scanned with OKEN Scanner

cum este sarcina istoricilor și etnologilor de a explica, unii societățile istorice, alții societățile primitive». (*Ibid.*, p. 254). Nu se poate contesta principalelor școli burgheze contribuția, parțială, adeseori încărcată de mistificări dictate de interese politice, la sesizarea unor momente și aspecte proprii societăților contemporane. Din acest punct de vedere, incumbă sociologiei marxiste, singura învățătură științifică asupra evoluției societăților contemporane, datoria de a aprofunda, pornind de la noile fenomene sociale apărute în epoca noastră, teoria societății capitaliste, a societății socialiste și a celorlalte tipuri de societăți prezente în peisajul lumii contemporane. Concentrarea în această direcție a eforturilor noastre teoretice, pornite însă dintr-o temeinică cercetare a faptelor și realităților noi, este dictată de faptul că interpretarea proceselor sociale ce au loc în lumea de azi a devenit terenul principal al confruntării dintre sociologii marxiști și cei burghezi.

■

În încheiere, cîteva accente în problema importantă a orientării, tipurilor și organizării cercetărilor empirice. Un prim criteriu orientativ stă în faptul că sociologia trebuie să fie dezvoltată ca o știință teoretică și, în același timp, aplicativă, ca un instrument de cunoaștere a realității sociale, de previziune și de fundamentare a acțiunii sociale. Analizînd mișcarea și procesele transformatoare din viața socială, cercetarea sociologică oferă, într-o măsură mai mare sau mai mică (în funcție de concepția și organizarea ei) posibilități de a le dirija. În sociologie, ca și în alte științe, este deosebit de important să se asigure un echilibru între cercetarea fundamentală și cea aplicativă. Abordînd această problemă, sociologul francez P. H. Chombart de Lauwe atrăgea atenția asupra unui pericol care paște cercetările sociologice : «...ele riscă de a se lăsa antrenate exclusiv în cercetări aplicate fără a ține seama că, pentru a se putea reînnoi, este necesar un sector de cercetare fundamentală care trebuie să-și păstreze prioritatea, în

Scanned with OKEN Scanner

interesul însuşi al eficacităţii».[20] Aceasta presupune o asemenea organizare şi direcţionare a cercetărilor încît să fie cuprinse, unitar, toate tipurile — de la simpla anchetă făcută cu un scop practic imediat, la cererea unui beneficiar, pînă la cercetările cu caracter fundamental, care pot fi şi ele de două feluri : unele vor îmbogăţi cunoaşterea societăţii globale explicînd procese fundamentale ale societăţii socialiste, iar altele vor perfecţiona tehnicile şi metodele de investigaţie, ambele constituind premise pentru generalizări care duc mai departe sociologia ca ştiinţă. Evident, între aceste tipuri de cercetare nu se poate face o demarcaţie rigidă. Există o linie de continuitate între cercetările întreprinse pentru a răspunde la o chestiune limitată şi precisă — efectuate la solicitarea unei instituţii sau întreprinderi — cercetările care, fără a fi lipsite de aplicaţii posibile, abordează probleme mai generale şi corespund unor proiecte de lungă şi amplă respiraţie, şi «cercetările generale». Adeseori progresele metodologice şi teoretice au fost nu consecinţa unor cercetări «pur teoretice», ci a proiectelor de cercetare de mare dimensiune, ca «La personalité autoritaire», «The American soldier», studiile de sociologie electorală raportate în «The people's choice» sau faimoasa anchetă de la Hawthorne (lîngă Chicago, uzina aparţinînd lui Western Electric), desfăşurată între 1927—1932, care a descoperit importanţa «micilor grupuri», mai mult sau mai puţin spontane, pentru funcţionarea şi nivelul de producţie al unei întreprinderi, marcînd astfel o etapă în dezvoltarea sociologiei industriale. Multe dintre aceste studii de amploare au fost comandate, caracterul de «cercetare fundamentală» fiindu-le conferit de concepţia care le-a prezidat, de dimensiunea şi continuitatea lor. Cercetările «aplicate» pot avea forma unor «anchete» specializate, întreprinse de servicii de cercetare aparţinînd unor instituţii sau întreprinderi ; cum există numeroase în diferite ţări ale

[20] P. H. Chombart de Lauwe: *Sociologie, sciences humaines et transformations sociales.* În «Revue de l'enseignement supérieur», 1—2, 1965, Paris, p. 18.

Scanned with OKEN Scanner

lumii și a căror prezență este resimțită și la noi în țară (pînă în prezent funcționează asemenea grupe de cercetări numai în cadrul Ministerului Învățămîntului, Comerțului Interior, unor organisme de proiectare și sistematizare) — sau de institute de cercetări cu *caracter aplicativ*, neatașate direct unei anume unități, instituții sau întreprinderi, dar avînd un profil aplicativ. Tot în rîndul celor aplicative figurează și așa-numitele cercetări *evaluative*, dezvoltate mai ales în S.U.A., și care permit să se testeze eficacitatea măsurilor sociale în raport cu un obiectiv urmărit.

Cît privește «cercetările generale» (potrivit unei sistematizări aplicate în lucrarea lui Jean Viet: *Les sciences de l'homme en France*), ele se împart în: 1. *cercetări teoretice «pure»*, cum sînt cele legate de numele lui T. Parsons în S.U.A. sau cele ale lui Georges Gurvitch în Franța, iar mai recent, într-o optică nouă, exemplul lui Alain Touraine *(Sociologie de l'action)* care, pe lîngă conceptualizările parțiale — corespunzînd la ceea ce R. Merton denumește «teorii intermediare», elaborează și o teorie, «acționalismul», comparabil ca grad de generalitate, cu funcționalismul ; 2. *cercetările de sinteză sau bilanț* care, procedînd printr-o analiză secundară a unui ansamblu de cercetări, tind să facă sinteza cunoștințelor dobîndite într-o anumită problemă (de exemplu *Esquisse d'une théorie de l'autorité* de Fr. Bourricaud, care degajă concluziile pentru cunoașterea fenomenului autorității dintr-o multitudine de cercetări, mai ales americane, asupra micilor grupuri) ; 3. *cercetările metodologice*, cărora li se acordă o mare atenție dată fiind importanța lor practică pentru investigația empirică ; 4. *cercetările epistemologice*, studii critice asupra limbajului științelor sociale sau asupra validității concluziilor obținute printr-o anumită metodologie ; 5. *cercetările istorice*.

Sociologia se numără printre disciplinele a căror dezvoltare depinde în mai mare măsură decît a altora de *solicitările exterioare și de propria ei organizare*. Crearea unei rețele diversificate de laboratoare, centre, institute

Scanned with OKEN Scanner

sau grupe de cercetări bine profilate, în afara celor universitare și academice, încadrarea lor cu personal științific ar ridica treptat atît nivelul teoretic cît și eficiența cercetării de teren de la noi din țară. Este necesară înființarea unor laboratoare și centre de cercetări sociologice specializate în principalele ramuri ale sociologiei concrete, unele dintre ele putînd continua, printr-o mai bună profilare, activitatea nucleelor de cercetare existente în diferite centre universitare. S-ar putea, de asemenea, crea sectoare de cercetări sociologice în cadrul diferitelor institute de cercetări academice sau pe lîngă catedre universitare de științe sociale și umane. De altfel, unele centre de cercetări au o bogată experiență în această direcție (Institutul de Filozofie, Centrul de cercetări antropologice al Academiei ș.a.). O rețea de cercetare, diversificată și bine coordonată, ar asigura o distribuire echilibrată a tipurilor de cercetări : cele aplicative ar fi preluate cu prioritate de centrele specializate, urmînd ca proiectele de cercetare fundamentală (care ar avea, să zicem, un grad de reprezentativitate națională și ar aborda aspectele fundamentale ale dezvoltării societății noastre — industrializare și relații umane, urbanizare, prefacerile din mediul sătesc etc.) și de cercetare generală (metode, teorie, epistemologie) să revină mai ales centrelor universitare și academice. (Centrul de cercetări sociologice al Academiei.)

Se cuvin a fi subliniate și unele aspecte metodologice reieșite din experiența cercetării sociologice moderne, precum și din tradițiile propriilor noastre cercetări : 1. dezvoltarea cercetărilor de tip interdisciplinar, în echipe complexe formate din sociologi și alți specialiști în științe sociale (formulă adoptată, spre exemplu, de catedra de Sociologie a Universității în cercetarea procesului de urbanizare în zona Slatina) ; 2. dezvoltarea cercetărilor multi-metodologice, spre a se evita abuzul de anchete și 3. participarea la cercetări comparative organizate sub auspiciile UNESCO sau alte organisme de cercetare cu caracter internațional (actualmente participăm, bunăoară, la un proiect asupra difuzării infor-

Scanned with OKEN Scanner

mației tehnice și științifice în agricultură, dirijat de Centrul de științe sociale de la Viena). Nu mai puțin importantă este pregătirea temeinică a cercetării sub aspectul tehnicilor și procedeelor de investigație, pentru că în actualul aflux de anchete apar numeroase carențe care riscă să vicieze obiectivitatea și finalitatea cercetării. Practic, ar trebui să se publice în reviste de specialitate sau separat «îndrumătoare» de cercetare și să se găsească modalități de inițiere în cercetarea sociologică a celor care o practică fără a avea pregătirea de specialitate (de pildă, pe lîngă secția de sociologie de la Universitatea București s-ar putea organiza cursuri de inițiere sau perfecționare).

Aplicarea metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare din patrimoniul sociologiei contemporane trebuie să țină seama de două cerințe importante : adoptarea lor în funcție de realitățile caracteristice societății noastre socialiste, de specificul proceselor și fenomenelor sociale care au loc la noi în țară și de principiile teoretico-metodologice ale sociologiei marxiste.

Scanned with OKEN Scanner

Sociologia, ştiinţa sistemelor sociale *

POMPILIU CARAIOAN

1. Necesitatea determinării obiectului sociologiei. 2. Sociologia, «ştiinţa unităţilor sociale»; prefigurarea ideii de «sistem» social; sistemele sociale, obiectul sociologiei. 3. Formaţiunea social-economică, sistem social. 4. «Ramurile» sociologiei. 5. Temeiuri sociologice ale politicii de construcţie socială.

1

Preocupările sociologice au fost legate totdeauna de cerinţele activităţii practice sociale. Miturile sociologice — antropogonice, sociogonice, culturogonice — sînt, în esenţă, o sociologie iluzorie, dar absolut necesară în reglarea mecanismelor specifice unor sisteme sociale, ca obştia arhaică sătească bunăoară (între altele, mitul eroului eponim este foarte semnificativ în această privinţă); ele au suferit o adevărată mutaţie axiologică — cele mai multe devenind creaţii artistice — numai după ce şi-au pierdut funcţiile primordiale, îndeosebi economice şi juridice, în procesul transformării înseşi sistemelor sociale pe care le serveau (6). Apoi «politicile» şi «statele ideale» antice, medievale, renascentiste şi chiar mai noi, ale socialiştilor utopici, nu sînt, la rîndul lor, decît soluţii imaginare şi, într-un anume sens, probabiliste, dar nu mai puţin sociologice, ale unor acute cerinţe de «aşezare» pe temeiuri trainice a diverselor societăţi isto-

* Idei şi probleme din lucrarea *Teoria sistemelor sociale* (în pregătire).

Scanned with OKEN Scanner

rice zguduite de conflictele inerente dintre clasele antagonice. De asemenea, doctrinele juridice, politice, sociale şi economice care au precedat ori au însoţit revoluţiile burgheze, proclamînd «dreptul natural» şi legitimitatea existenţei ca «existenţă» în măsura în care e «raţională», adică conformă «raţiunii de a fi» a unei noi societăţi, cea capitalistă, iniţial «materialistă», «iluministă» şi «ateie» în opoziţie cu cea feudală, «idealistă», obscurantistă şi teistă. Mai recent, doctrinele sociologice «clasice» din secolele XIX şi XX întruchipează acea sociologie mai mult sau mai puţin «pură» necesară ca aerul şi apa unei societăţi care, pentru a-şi supravieţui, simte nevoia să se conducă pe bazele unei «politici pozitive», să-şi dezvăluie unele «rele sociale» cu scopul de a le înlătura pentru a se «lecui», şi ulterior să apere «ordinea» burgheză împotriva «anarhiei» comuniste. În fine, disputa din ultimul timp dintre variile accepţiuni ale «sociologiei teoretice» şi ale sociologiei empirice, despre caracterul ştiinţific al sociologiei, despre locul ei în societatea contemporană ţîşnesc din frămîntările societăţii actuale, sfîşiată de cele mai zguduitoare contradicţii ; ea marchează momentul cînd îndelungatul proces de constituire a sociologiei ca ştiinţă a intrat într-o fază de precipitare.

Astăzi, tocmai însuşirea de ştiinţă «politică» prin excelenţă, angajată, sileşte sociologia să se determine ca «ştiinţă exactă». În cadrul uriaşului proces istoric de înnoire radicală a societăţii contemporane, sociologia a devenit un mijloc de «cunoaştere şi acţiune» în mîna statului. Ca instrument de edificare socială *conştientă* al statului contemporan, sociologiei îi revin sarcini pe care nu le poate îndeplini decît dacă ajunge *ştiinţă* în sensul deplin al cuvîntului. Dobîndeşte mereu adepţi noi convingerea că, în condiţiile actuale şi cu o atare menire, sociologia nu mai poate face faţă împrejurărilor nici ca «filozofie socială», nici ca «doctrine sociologice» personale sau de grup, nici ca «sociografie», nici ca «microsociologie», nici ca «sociologie fără sociologie», adică fără «teorie». *Obligată de însăşi dezvoltarea societăţii (a cărei autocunoaştere este) şi, sub acest imperiu, de propria ei logică intrinsecă să devină o forţă nemijlocită de condu-*

Scanned with OKEN Scanner

cere și edificare socială, sociologia este nevoită, între altele, să-și definească fără echivoc, clar și distinct, o b i e c t u l, domeniul său.

Peisajul gîndirii sociologice actuale este însă suficient de complex și, mai ales, de confuz, în cît pe bună dreptate cineva să se întrebe dacă există efectiv vreo șansă pentru îndeplinirea acestei sarcini de primă urgență. Șansa aceasta există și va fi de partea celor ce vor să reducă la minimum, dacă nu chiar la zero, subiectivismele de orice natură. Poate că schițarea unor ipoteze de lucru, care să fie verificate prin cercetarea concretă și îndeosebi prin activitatea practică de construcție socială, ar fi calea cea mai convenabilă. Este ceea ce mi-am propus să fac în însemnările care urmează.

Ipoteza pe care o susțin se axează pe ideea că sociologia este știința sistemelor sociale. După cum voi încerca să demonstrez, această ipoteză are suficientă acoperire, și teoretică, și practică. Între multiplele avantaje oferite de ea se numără contribuția pe care o poate aduce la fundamentarea științifică a politicii de conducere și construcție socială, de altfel scopul cel mai înalt al sociologiei.

2

Definirea sociologiei ca știință a «societății» sau chiar a «realității sociale» este (ca și în cazul definirii fizicii ca știința fenomenelor «fizice» sau a biologiei ca știința fenomenelor «biologice») de-o naivitate înduioșătoare. Pe temeiul ei nu se poate afla încă ce este sociologia pentru simplul motiv că obiectul ei rămîne enigmatic ; căci ce înseamnă «societate» sau «realitate socială» ? Sociologii trebuie să recunoască adevărul că la această întrebare n-au răspuns decît cu metafore. Introducerea termenilor «formă a materiei» sau «nivel ontologic» n-a dus decît la înlocuirea unor metafore prin altele, căci dacă nivelele aflate sub cel «social» (de exemplu, fizic, chimic etc.) sînt cît de cît clarificate, cel social și cele eventual superioare lui n-au rămas mai puțin enigmatice decît altădată. Trecerea în revistă a încercărilor de de-

Scanned with OKEN Scanner

terminare a «realității sociale» conduce la observația că această categorie fundamentală a fost definită după principiul «sau tot, sau nimic». Traiul în comun al oamenilor, formele de viață colectivă, relațiile și activitățile sociale, economice, politice, juridice, etice etc., normele și instituțiile, transformările istorice etc., pe scurt : *tot* ceea ce se referă la viața în «societate» și la viața «societății» a fost aliniat în spatele etichetei «realitate socială», așa încît nimic din ceea ce privea pe oameni nu putea sări alături de acest termen, *totul fiind «social»* ; pe de altă parte, considerarea ca domenii ontologice de sine a «economicului», a «politicului», a «juridicului», a «spiritualului», a «antropologicului» ș.a.m.d. a condus la pulverizarea «socialului», la *nimic*. Căutarea unor «zone de graniță» (de exemplu, biologicul social ori sociologicul biologic, psihologicul social ori socialul psihologic etc.) destinate unor «științe de graniță» (biologie socială ori sociologie biologică, psihologie socială ori sociologie psihologică) n-a marcat nici un progres decît aparent, adică pe linia unui compromis între *tot* și *nimic ;* disputele actuale dintre «sociologie» și «antropologia *socială*» sau în jurul relației dintre «biologic» și «conștiință», ca și multe altele de același fel, o dovedesc îndeajuns.

Ceea ce se denumește uneori «criză a clasificării științelor» este, în fond, o «criză» gnoseologică, datorită actualului salt «exploziv» al capacității umane de cunoaștere, un salt analog aceluia care deosebește bunăoară agricultura cu săpăliga de agricultura mecanizată și chimizată. Capacitatea umană de cunoaștere pătrunde mai adînc în «miezul» onticului, înlăturînd cu violență speculația metafizică și descriind esențe. Diversele domenii («regiuni») ontologice nu mai sînt departajate în planul orizontal, ci pe verticală, locul lor fiind luat de «niveluri» suprapuse : mecanic, fizic, chimic, biologic, social etc., ba chiar și biofizic, biochimic, biomecanic etc. etc., la fiecare nivel realitatea fiind organizată în «sisteme». Onticul, sub specia esențelor, este de fapt un «sistem de sisteme». Deci, secolul proclamă *izomorfismul* și reconsideră *analogia* între sistemele de pe diferitele

Scanned with OKEN Scanner

nivele etajate. De la L. v. Bertalanffy încoace, biologia operează curent cu teoria sistemelor. Releele electrice, automatizarea și diverse alte domenii «inginerești» sînt de neconceput azi în afara teoriei sistemelor mecanice, dar nu numai mecanice. Pe aceleași temeiuri, biofizica a marcat progrese notabile. Cu greu s-ar putea găsi o știință, azi, care să nu beneficieze de teoria sistemelor. Chiar și discipline care sînt ori doar par a fi departe de cele ale naturii, înscrise adesea în perimetrul «științelor omului» ; citez doar ca exemplificare : neurofiziologia, psihologia, pedagogia, economia. Bineînțeles, nu putea lipsi filozofia. Teoria sistemelor tinde să devină universală. Procesul aproape general de cibernetizare a științelor o probează.

Este de notat faptul că, pe noile temeiuri, domenii existențiale ce par cu totul străine unele de altele își dezvăluie analogii care împing înainte cunoașterea lor. Wiener își subintitulează, semnificativ, *Cibernetica* sa «știința comunicării la ființe și mașini». Teoria sistemelor l-a diriguit pe Piaget la stabilirea nu numai a unor analogii, dar și a unor relații subtile între biologic și cunoaștere (31). O. Lange cuprinde într-o privire economia, biologia, anatomia și fiziologia umană, sociologia și sistemele mecanice (16, 17). Iar lista exemplelor ar putea continua. Era cu neputință ca sociologia, o disciplină cu atîtea valențe, să se afle în afara acestei orientări de ansamblu. E adevărat că pătrunderea teoriei sistemelor în sociologie întîmpină încă piedici ; dar începutul, o dată făcut, va înlesni cît de cît o evoluție — de altfel inevitabilă — a lucrurilor.

Așezarea sociologiei pe temeiurile teoriei sistemelor împlinește căutări manifestate cu cîteva decenii în urmă. Pe măsură ce se dezfilozofa și era solicitată în soluționarea unor probleme ale activității practice, sociologia abandona domeniul nebulos prescris de A. Comte — «societatea», «le Grand Être» — și se apropia de formele concrete ale vieții sociale. În atare împrejurări a simțit sociologia nevoia de a se constitui ca știință a sistemelor sociale, dar pe atunci însăși noțiunea de «sis-

Scanned with OKEN Scanner

tem» era departe de accepțiunea actuală. Pe această linie, microsociologia a marcat o soluție hărăzită eșecului ; transformînd sociologia în metodă (mai bine zis : în tehnici) de studiu a microgrupurilor sociale, i-a răpit posibilitatea generalizării teoretice (ceea ce, în treacăt fie zis, nu micșorează meritele microsociologiei în alte privințe). O altă direcție este marcată de discuțiile despre «grupările» sociale ; acestea păreau a se situa, însă, într-un domeniu periferic al sociologiei, ca una dintre probleme și nicidecum ca problema centrală a disciplinei ; semnificativă, lucrarea lui R. Meunier despre «grupările sociale», care — în ciuda unor vizibile eforturi — nu izbutește nici măcar să ofere o definiție convenabilă și consecventă a acestora. Orientarea psihologică în sociologie a generat o bogată bibliografie a «grupelor sociale» ; marcînd un progres față de teoriile despre «grupări» fie și numai prin elaborarea unor definiții suficient de limpezi și relativ unitare, teoriile despre «grupe» suferă de unilateralitate, datorită îndeosebi poziției psihologiste ; pentru E. S. Bogardus, bunăoară, grupa este de fapt «unitatea psihosocială», ceea ce nu satisface nici pe departe cerințele «sistemelor» sociale integrale, totale. Indubitabil, nu sînt străine de actuala teorie a sistemelor diverse orientări structualiste și funcționaliste în sociologie, îndeosebi în cea americană. Una dintre principalele scrieri ale lui T. Parsons înfățișează ideile autorului despre «sistemul social» chiar sub acest titlu. Conform opiniilor acestui sociolog, sistemul social ar consta de fapt în interacțiunile indivizilor care alcătuiesc grupul, interacțiunile în discuție avînd menirea de a menține stabilitatea sistemului într-o stare de echilibru. Deci, cu teoria lui T. Parsons sîntem încă departe de teoria sistemelor sociale, care nu poate fi reductibilă la o variantă modernizată a «sociologiei relaționite» (Beziehungslehre) weberiene. Remarcabil este aportul antropologului cultural Cl. Lévi-Strauss care a făcut un pas considerabil către sumprinderea sistemelor sociale; păcat că mecanismele intime ale autoreglării nu i-au atras atenția, așa încît el și-a închis singur drumul soluționării problemei.

Scanned with OKEN Scanner

Este deosebit de plăcut pentru autorul acestor rînduri să menţioneze că eminentul său profesor D. Gusti a fost sociologul care, încă de acum cîteva decenii, s-a apropiat cel mai mult — în orice caz, mai mult decît numeroşi sociologi de astăzi — de teoria sistemelor sociale, sub unele aspecte chiar prefigurînd-o. Piesa de bază a sociologiei gustiene este «unitatea socială», considerată ca «formă elementară» (adică ireductibilă), a vieţii sociale. Unitatea socială este un «întreg», — şi iată-l pe Gusti declarîndu-se adept al doctrinei aristotelice despre «Întreg» şi «Total», pe care — din *Politica* şi *Metafizica* — o deduce astfel : Totul este înaintea părţilor, Totul şi Părţile sînt corelative, condiţionîndu-se reciproc, integritatea şi unitatea părţilor sînt necesare. Sociologul român aprecia că doctrina lui despre «unitatea socială» se integrează unei tendinţe aproape generale a ştiinţelor contemporane, şi anume «problemei întregului şi totalului [care] ca un foc central [este] alimentat de toate ştiinţele... şi care la rîndul lui le luminează pe toate» (14). Studiul realităţii sociale arată că, pe lîngă «elementele aristotelice», unitatea socială cuprinde şi alte însuşiri esenţiale, specifice ei. Bunăoară, aceea că unitatea socială este «un sfîrşit devenit şi un început în devenire», «un produs al trecutului şi al mediului şi un producător al viitorului», «un sistem închis de valori sociale prezente şi un sistem deschis pentru valorile ce se vor crea». Totodată, aceea că «unităţile sociale mai mici sînt absorbite şi formează unităţi sociale din ce în ce mai mari, fără a-şi pierde totuşi specificitatea lor. Iar unitatea mai mare nu este o simplă cantitate, o mărime ori o sumă a unităţilor mai mici, ci este o unitate calitativ nouă, necuprinsă în unităţile componente şi cu o semnificaţie deosebită de acestea» (14, 12). După Gusti, unitatea socială are activităţi, «manifestări», specifice : economice şi spirituale (constitutive) şi etico-juridice şi politico-administrative (regulative). Existenţa ei este condiţionată de «cadre» : cosmologic şi biologic (naturale) şi istoric şi psihic (sociale). Între toate aceste elemente ale unităţii sociale există raporturi de interdeterminare care s-ar desfăşura potrivit unei legi — impro-

Scanned with OKEN Scanner

priu denumită de sociolog — a «paralelismului sociologic» şi care ar asigura ceea ce azi, în teoria sistemelor, s-ar numi autoreglarea sistemului. Motorul vieţii sociale ar fi — iarăşi cu o denumire improprie — «voinţa socială» care, într-un anume chip, ar avea rolul servomecanismului din teoria sistemelor. Nu mai menţionez şi alte coordonate ale sociologiei gustiene, care o apropie considerabil de teoria sistemelor sociale.

Aşadar, pe plan mondial, în căutarea obiectului său propriu sociologia ultimilor decenii se orienta relativ spontan dar cu necesitate către teoria sistemelor. Dar aceasta nu fusese încă elaborată şi împrejurarea făcea ca sociologia să întîrzie încă în determinarea obiectului ei. Constituirea ciberneticii ca ştiinţă de sine a însemnat pentru sociologie — ca de altfel şi pentru alte ştiinţe — şansa cea mare şi mult aşteptată a descoperirii domeniului propriu. Este de notat faptul că de aceasta primii care şi-au dat seama au fost nu sociologii, ci înşişi cibernetic ienii. «Nu încape nici o îndoială — afirma N. Wiener — că sistemul social este un tot organizat, ca şi individul ; că el este unit laolaltă de un sistem de comunicaţii; că el are o dinamică în care procesele circulare de *feedback* joacă un rol important. Acest lucru este valabil pentru domeniile generale ale antropologiei şi sociologiei, cît şi pentru domeniul mai special al economiei» (39).

De altfel, în ultimii ani, Wiener însuşi, dar şi alţi cibernetic ieni — între care O. Lange, G. Klaus ş.a. — abordează din ce în ce mai curajos studiul vieţii sociale de pe poziţiile ciberneticii, deschizînd drum larg aşezării sociologiei ca ştiinţă a sistemelor sociale. S-a ajuns la unele concluzii deosebit de interesante privind specificul sistemelor sociale, mecanismul lor de autoreglare, explicarea homeostaziei dar şi a evoluţiei lor ş.a.m.d.

Rostul însemnărilor de aici nefiind acela de *a descrie*, ci acela de *a indica* obiectul sociologiei — sistemele sociale —, nu voi insista asupra chestiunii menţionate. Totuşi, este necesar să relev că, definită ca ştiinţă a sistemelor sociale, sociologia îşi determină nu numai

Scanned with OKEN Scanner

domeniul propriu, dar chiar caracterul ei de știință și totodată rolul activ și eficient ca mijloc de construcție socială.

3

Printre surprizele — unele plăcute și de mult așteptate, altele mai puțin sau chiar de loc plăcute — pe care recentul manual de materialism istoric (42) le face cititorilor lui este și una care interesează în chip deosebit paginile de față : înlocuirea conceptului uzual — și s-ar putea spune «clasic» — de «formațiune social-economică» prin acela de «formațiune socială» ; de altfel, din pasajele referitoare la această chestiune (pp. 85—94) lipsește cu desăvîrșire chiar și expresia «formațiunea social-economică», în locul ei găsindu-se de regulă expresia «formațiune socială» *. Nu ne întrebăm aici asupra cauzelor acestei substituții. Însă ceea ce trebuie semnalat este faptul că printr-o atare înlocuire s-au strecurat confuzii și — din punct de vedere științific — s-a introdus în manual o eroare. Unele confuzii, pentru cititor, sînt generate de situația creată prin faptul că definiția dată în manual «formațiunii sociale» parafrazează definițiile formulate de Marx și Lenin pentru «formațiunea social-economică». Oare definiția marxist-leninistă a încetat a mai fi corectă ? și de ce ? Autorii manualului nu consideră necesar să pună aceste întrebări și nici să le dea răspunsul, așa încît cititorul rămîne nedumerit. În ceea ce privește eroarea — sub aspect științific —, ea este evidentă. Eroarea este dublă. Pe de o parte, prin eliminarea (sau trecerea sub tăcere a) expresiei «economic», a elementului economic, din definirea formațiunii social-economice, se deschide posibilitatea denaturării acestei noțiuni marxist-leniniste precise. Pe de altă parte, prin aceeași manevră, se postulează *identitatea* dintre «formațiunea social-economică» (asiatică, sclavagistă, feudală etc.) și *orice* altă «formațiune socială»

* E adevărat că Lenin folosește uneori expresia «formație socială», însă din context se vede clar și fără echivoc că-i vorba de «formațiunea social-economică».

Scanned with OKEN Scanner

(familie, școală, oraș, biserică, etc. etc.), ceea ce, întrucît nu corespunde realității, nu poate fi acceptat.

Nu există nici un motiv temeinic pentru înlăturarea conceptului de «formațiune social-economică» (firește, în determinarea lui clasică, marxist-leninistă), cu atît mai mult cu cît — după aprecierea lui Lenin — aceasta este o «noțiune fundamentală», validată de realitate. «Așa cum Darwin a pus capăt concepției după care speciile de animale și vegetale ar fi întîmplătoare, nelegate între ele prin nimic, «create de Dumnezeu» și neschimbătoare, situînd pentru prima oară biologia pe un teren pe deplin științific prin stabilirea transformării speciilor și a succesiunii lor, tot așa și Marx a pus capăt concepției că societatea ar fi un agregat mecanic de indivizi, care ar îngădui orice modificări inițiate de voința autorităților (sau, ceea ce este același lucru, de voința societății și a guvernului) și care ar apărea și s-ar transforma în mod întîmplător, situînd pentru prima oară sociologia pe un teren științific, stabilind noțiunea formației economice a societății ca totalitate a raporturilor respective de producție, stabilind că dezvoltarea acestei formații constituie un proces istorico-natural» (20).

Formațiunea social-economică se comportă ca un sistem social a cărui specificitate este dată îndeosebi de baza lui economică. Faptul a fost pus în evidență de studii mereu mai numeroase în ultimii ani, care au reluat îndeosebi analizele efectuate de Marx însuși. Mă voi opri aici numai la cîteva aspecte semnalate de diverși cercetători ai problemei.

Referindu-se la «invariabilitatea societăților antice», Marx consideră că faptul se explică prin «organismul simplu al producției acestor comunități autarhice, care se reproduc mereu în aceeași formă...» (23_I). Asupra acestei chestiuni, el revine de cîteva ori și din diverse puncte de vedere. «Datorită formei rentei în produse — scrie el —, legată de un anumit caracter al produsului și al producției însăși, datorită îmbinării — absolut necesară în cadrul ei — agriculturii cu industria casnică, datorită faptului că prin aceasta familia țărănească își

Scanned with OKEN Scanner

acoperă prin propriile ei mijloace aproape toate nevoile, ceea ce o face să nu depindă de piață, de schimbările care au loc în producție și de mișcarea istorică a părții din societate care se află în afara ei, pe scurt datorită însuși caracterului economiei naturale în genere, această formă este cît se poate de potrivită pentru a constitui baza stărilor staționare, așa cum putem vedea, de pildă, în Asia» (23, III 2). Cu alt prilej, Marx nota: «În comunitățile primitive asiatice autarhice, pe de o parte, nu există necesitatea drumurilor, iar pe de altă parte, lipsa drumurilor duce la izolarea strictă și reprezintă deci un moment important în cadrul perpetuării lor neschimbate (ca în India)» (24). Formațiunea social-economică descrisă se comportă ca un sistem care asimilează și domină devierile întîmplătoare de la normă — distrugeri întîmplătoare de sate, deosebiri de dimensiuni între sate etc. — ; autostabilizarea generată de sistem organizează accidentele. «Abstracție făcînd de orice alte împrejurări, acest lucru se realizează de altfel de la sine, de îndată ce reproducția permanentă a bazei stării existente, a relației pe care se sprijină aceasta, îmbracă în decursul timpului o formă reglementată și ordonată, și această reglementare și ordine constituie ele însele un element necesar al oricărui mod de producție care trebuie să capete stabilitate socială și independență față de pura întîmplare sau de arbitrar. Ele sînt tocmai forma de statornicire socială a modului de producție și, în consecință, a relativei lui emancipări de tot ce este pură întîmplare și arbitrariu pur. El capătă această formă în condițiile unei stări stagnante atît a procesului de producție, cît și a relațiilor sociale corespunzătoare acestuia, prin simpla și repetata reproducere a lor înseși. Dacă această ordine a durat mai multă vreme, ea se statornicește ca un obicei, ca o tradiție, și în cele din urmă este consfințită ca lege expresă» (23, III 2). Recapitulînd: această formă de producție este creată de condiții care nu puteau da naștere la altă formă de producție decît aceea care a determinat condițiile respective (sau, altfel spus, acele condiții sociale ale producției determină o anumită formă a producției care, la rîndul ei, nu duce

Scanned with OKEN Scanner

decît la reproducerea condiţiilor respective) ; sistemul prezintă totdeauna tendinţa opusă devierilor de la normă (dacă producţia creşte peste norma sistemului, toţi factorii acţionează în aşa fel încît producţia să coboare, iar dacă producţia coboară sub norma sistemului, toţi factorii acţionează solidar pentru urcarea producţiei şi, astfel, pentru restabilirea condiţiilor normale) ; finalitatea formaţiunii are în vedere menţinerea stărilor existente. Prin relevarea acestor particularităţi, G. Klaus şi R. Thiel se consideră îndreptăţiţi să conchidă că comunităţile primitive asiatice autarhe se comportă ca sisteme cibernetice tipice (15). Rezultatul producţiei acţionează asupra condiţiilor de producţie încît le menţine stabile şi face ca acestea să alcătuiască totdeauna o bază identică a producţiei ; prin urmare, tocmai aceste mecanisme de autoreglare nu permit nici distrugerea condiţiilor, dar nici îmbunătăţirea lor continuă, datorită căreia fenomenul producţiei s-ar putea ridica pe trepte calitativ superioare. Aşadar, acesta e un sistem dinamic cu autoreglare.

În *Capitalul,* ca şi în alte scrieri, Marx a analizat şi alte sisteme care — potrivit cercetărilor mai noi — se dovedesc a fi cibernetice. Bunăoară, procesul de circulaţie marfă(M)—bani(B)—marfă(M) şi bani(B)—marfă(M)—bani(B), reproducerea simplă a capitalului, legea generală a acumulării capitaliste, suprapopulaţia relativă în capitalism, descompunerea societăţii micilor producători de mărfuri şi naşterea capitalismului, reproducerea constantă a profitului mijlociu, scăderea ratei profitului mediu etc. Mă voi opri, însă, numai la analiza procesului care l-a condus pe Marx la concluzia că formaţiunea social-economică capitalistă îşi creează propria ei negaţie. Prin «jocul legilor imanente ale producţiei capitaliste însăşi», la un pol al societăţii, prin centralizarea capitalului, numărul marilor capitalişti scade, iar aceştia monopolizează toate avantajele acestui proces de transformare ; la celălalt pol, cresc mizeria, exploatarea, degenerarea, dar şi revolta clasei muncitoare, al cărei număr sporeşte şi care este educată, unită şi organizată «prin însuşi me-

Scanned with OKEN Scanner

canismul procesului de producție capitalist». Burghezia produce pe propriii ei «gropari», proletariatul. Pieirea burgheziei și victoria proletariatului sînt deopotrivă inevitabile. Așadar, scrie Marx, «producția capitalistă produce cu necesitatea unui proces natural propria ei negare» (23, I).

Orice formațiune social-economică este un sistem cu autoreglare. În ceea ce privește formațiunile presocialiste, afirmația aceasta are caracterul unui adevăr științific, confirmat de repetate ori prin investigații care — fără a fi prea numeroase — sînt de pe acum concludente. Dar în ceea ce privește socialismul, ca formațiune social-economică, aceeași afirmație poate avea rolul unei ipoteze de lucru. Firește, în principiu, socialismul nu poate fi un caz negator al teoriei sistemelor, întrucît aceasta este universală. Este clar că socialismul nu este inscriptibil schemei unui sistem cibernetic staționar, de felul formațiunii primitive asiatice autarhice analizate mai sus. Suspiciuni ar stîrni și înscrierea lui în schema sistemelor instabile, cu retroacțiune pozitivă, exceptînd eventual cazul în care ar fi vorba de un sistem nelinear cu retroacțiune pozitivă înzestrat cu capacitatea de saturație și la care fenomenele tranzitorii rămîn limitate în funcție de valoarea lui absolută (15). Iată o problemă pe care sociologii n-au abordat-o încă, deși cel puțin în țările socialiste ea se situează pe primele locuri în lista celor ce reclamă un studiu urgent, impus de însăși construcția socialismului.

4

Definirea sociologiei ca știință a sistemelor sociale are multiple și varii urmări. Deocamdată, aici, cîteva cuvinte mai mult despre cele referitoare la domeniul sociologiei.

Sistemele de sisteme sociale, genurile și tipurile de sisteme, principiile intrinseci de ordonare a sistemelor arată la cea dintîi privire că, de fapt, nu există o singură sociologie, o singură disciplină sociologică, ci un grup viguros de discipline sociologice, adunate sub denumirea generică de «sociologie».

Scanned with OKEN Scanner

Există o *sociologie a formațiunilor social-economice* (am în vedere sensul leninist al expresiei), adică a orînduirilor sociale : comuna primitivă, autarhiile asiatice, sclavagismul, feudalismul etc. Există o *sociologie a comunităților sociale* : gintă, trib, etnie, popor, națiune, familie etc. Există o *sociologie a instituțiilor sociale* : stat, școală, instanțe judiciare, foruri administrative etc. Există o *sociologie a claselor sociale* și una a categoriilor sociale. Există o *sociologie rurală* și o *sociologie urbană*. Există o *sociologie a persoanei*, o *sociologie a grupului*. Există o *sociologie a comportamentului sistemelor sociale*. Aceste sociologii — și multe altele pe care nu le-am mai amintit aici — se referă exclusiv la domeniul ontologic al sistemelor sociale, secționat cu diverse planuri dar ținînd seama de integritatea și specificitatea sistemelor respective.

Numeroase discipline sociologice au ca obiect nu propriu-zis sistemele sociale, ci laturile sociale ale altor sisteme. Bunăoară ale unor activități sociale : *sociologia sistemelor economice* (sau, mai pe scurt : *sociologia economică* sau *sociologia economiei*), *sociologia științei, sociologia artei, sociologia religiei, sociologia dreptului, sociologia politicii, sociologia tehnicii* și a *tehnologiei, sociologia psihologică*, ș.a.m.d., fiecare cu subdiviziuni corespunzătoare (*sociologia economiei agrare, sociologia întreprinderii* etc.). Acesta ar fi grupul științelor sociologice care privesc cadrele sociale ale sistemului social, adică acele cadre obiective produse de societatea însăși. Dar există și un grup al științelor sociologice care au în vedere cadrele naturale ale sistemelor sociale : *sociologia geografică, sociologia biologică* etc., de asemenea cu subdiviziuni.

Nu trebuie ignorat grupul științelor sociologice care se ocupă cu dezvoltarea istorică a sistemelor sociale : *sociologia istorică, „arheologia socială", sociologia dezvoltării* etc.

De bună seamă, o poziție aparte dețin științele sociologice care au în vedere sistemele simbolice : *sociologia limbii și a limbajului* etc.

Scanned with OKEN Scanner

În fine, este vorba despre științele sociologice aplecate asupra sistemelor axiologice, cuprinse în *socioaxiologie*, precum : *sociologia valorilor teoretice, sociologia valorilor economice, sociologia valorilor estetice, sociologia valorilor morale* etc.

Interferența între disciplinele sociologice menționate mai sus este un fapt curent și nu trebuie ignorat. *Sociologia economiei naționale, sociologia dreptului primitiv, sociologia profesiunilor* etc. etc. sînt numai exemple evocate la întîmplare dintr-un număr enorm de discipline situate la interferențe, — și acestea numai în cîmpul — el însuși enorm — al sociologiei.

Dar în sistemul științelor contemporane nici o știință (grup de științe) nu are o situație izolată față de celelalte. Întretăierile sau doar întîlnirile între științe sînt atît de frecvente, încît scepticismul unora cu privire la posibilitatea clasificării științelor este, în felul său, motivat. Biologia — de exemplu — se întîlnește cu sociologia în numeroase locuri, unele oarecum de așteptat, altele de-a dreptul surprinzătoare. *Fitosociologia, zoosociologia, psihosociologia animală, biosociologia cosmică, bioritmologia umană, ecologia umană* ca și extrem de multe altele sînt discipline mai vechi sau mai noi, dar deopotrivă de reale. Este de la sine înțeles că atare discipline nu pot fi acroșate de sociologie, căci ne-am trezi în fața unui pansociologism primejdios în primul rînd pentru sociologia însăși care, prin această disoluție universală, și-ar pierde propriile ei hotare. Dar totodată sociologia nu poate rămîne indiferentă la astfel de întrepătrunderi.

Cititorul va fi observat că pînă acum m-am păstrat în domeniul ontologic al științelor sociologice ; dar acesta nu e nicidecum singurul tărîm al discuției. Științele sociologice se cer considerate și din altă perspectivă, și anume sub trei alte aspecte : *teoretic, metodologic* și *aplicativ*. Oricare dintre disciplinele sociologice, ca și toate laolaltă, comportă aceste trei momente. Este de distins, așadar, între *sociologia teoretică, sociologia metodologică* și *sociologia aplicativă (sociotehnica)*. Întrucît problema depășește aria preocupărilor însemnărilor de față, nu insist asupra acestei chestiuni. Menționez numai

Scanned with OKEN Scanner

că cele trei aspecte nu pot fi izolate între ele, că de fapt nu există în mod obiectiv o sociologie *teoretică* şi o *altă* sociologie, aplicativă, ci o singură sociologie (ştiinţe sociologice) considerată sub această întreită accepţiune. Orice smulgere din context a unui singur aspect, oricare ar fi el, dăunează sociologiei *ca ştiinţă*.

Încheierii acestui capitol i-am păstrat observaţia că, pentru a introduce ordine în domeniul ştiinţelor sociologice, este necesară o disciplină unificatoare, integratoare, *sociologia sistematică* (termenul „sociologie *generală*" ar fi mai indicat, dar azi el nu mai spune limpede ce are de spus, după ce a fost viciat de metafizica socială). Şi firește, ca orice ştiinţă, sociologia nu se poate dispensa de o disciplină care să-i arate propria ei dezvoltare, *istoria sociologiei*.

Iată astfel rotunjit sistemul *ştiinţelor sociologice* considerate ca ştiinţe ale sistemelor sociale.

5

Sistemele sociale constituie obiectul sociologiei, dar totodată şi zona aplicabilităţii ei. Identitatea domeniului chezăşuieşte, sub diferite aspecte, unitatea dintre teoria, metodologia şi practica sociologică, fie chiar şi prin simplul lor circuit continuu pe acelaşi teritoriu, cele trei «momente» confruntîndu-se, verificîndu-se şi îmbogăţindu-se reciproc. Cel puţin ipotetic — întrucît definiţia pentru care am optat o consider doar ipoteză de lucru —, sociologia devine ea însăşi un sistem, cu integritatea lui, cu principiile lui homeostatice, cu mecanismele lui de autoreglare, ceea ce — să recunoaştem — nu e chiar cel mai neînsemnat fapt. De aici, eficienţa ei socială crescîndă, căci astfel gîndită, sociologia devine capabilă să livreze noi şi certe temeiuri acţiunii de conducere şi construcţie socială.

Este vorba, mai întîi, de legile sociologice *obiective*, care reflectă înseşi legităţile sistemelor sociale. Bunăoară, o dată identificate mecanismele autoreglării unui sistem social, orice acţiune îndreptată asupra acestuia este *obligată* să ţină seama de ele. Subiectivismul (îndeosebi sub

Scanned with OKEN Scanner

cel mai violent aspect al lui : voluntarismul) poate fi din capul locului frînat, dacă nu chiar făcut imposibil ; în orice caz, devine evident, existînd criterii absolut obiective de a-l releva ca atare. De exemplu, o dată identificate mecanismele autoreglării volumului demografic al unei țări în anume condiții istorice, orice măsură practică tinzînd la îmbunătățirea calitativă a acestui sistem trebuie să se bazeze pe aceste mecanisme ; altfel, oricît de insistentă ar fi, n-are eficiență decît la suprafață și pe scurt timp, deoarece mecanismele obiective ale autoreglării, prin propria lor forță, o fac să cadă în desuietudine și pînă la urmă să fie abrogată faptic.

Cibernetica este adesea definită ca știința conducerii și organizării. Fie că o considerăm a fi cibernetica însăși, fie că n-o considerăm ca atare, știința conducerii și organizării există și a fost validată de diverse activități practice (bunăoară, în organizarea științifică a procesului de producție industrială, în orientarea și conducerea procesului învățării etc.). În scurtă vreme, conducerea va înceta a mai fi o «artă» și va deveni «știință». La aceasta, sociologia — înțeleasă ca știință a sistemelor sociale — este chemată să aducă o contribuție dintre cele mai de seamă. (O atare virtute și-a dovedit-o încă de pe acum sociologia, deși deocamdată în doze mici dar semnificative). Cunoașterea temeinică a sistemelor sociale — și îndeosebi a acelui sistem de sisteme care-i statul însuși —, ca și a mecanismelor lor va înlătura treptat «arta» de conducător și alte imponderabile de acest soi și va da în schimb avizul cel mai autorizat intervenției active a omului și în domeniul social. Conducătorii vor deveni tehnicieni care vor mînui un aparat matematic. Bazată pe teoria științifică a sistemelor sociale, decizia va tinde — și va izbuti — să fie optimă, atît în «lucruri mici», «locale», cît și în lucruri mari, de nivel statal sau chiar internațional. Exemplele în acest sens sînt atît de numeroase și concludente încît dificultatea constă nu în a le identifica și înșirui, ci în a alege 2—3 care să poată vorbi mai convingător și pentru celelalte.

În chestiunea organizării științifice a statului (am în vedere statul național) se poate efectua o muncă temei-

Scanned with OKEN Scanner

nică luîndu-se în considerare cîteva elemente esențiale, precum : distanța pînă unde se întinde transmiterea efectivă a informației (se știe că aria unui sistem coincide cu această distanță), ceea ce este dătător de seamă despre gradul de autonomie a sistemului, despre homeostazia lui, despre capacitatea lui de a decide etc. ; relația între cantitatea de informație a sistemului și cantitatea de informație a indivizilor — luați fiecare în parte — care alcătuiesc sistemul (nu totdeauna cantitatea de informație a sistemului este egală sau mai mare decît cantitatea de informație aflată la dispoziția individului, ceea ce influențează negativ existența și rolul funcțional al sistemului) ; lungimea cea mai eficientă a lanțului de sisteme cuplate, considerate ca verigi sau trepte organizatorice (numărul de sisteme cuplate) ; gradul de siguranță a lanțului de sisteme ; etc. ; etc. Menționez că, aici, «sistemul» poate fi «organ de stat» (deci, un colectiv sau o persoană), un număr de «organe» înlănțuite ierarhic sau chiar un individ efectuînd acțiuni organizatorice. În temeiul teoriei sistemelor sociale, se pot stabili cu suficientă certitudine : «structura organizatorică», «verigile» ierarhice ale puterii de stat (număr, pondere, atribuții), gradul de calificare a colectivelor ca și a indivizilor, valoarea conducerii colective și multe altele. Restructurarea administrativă a teritoriului țării, de exemplu, are considerabil de profitat din corecta aplicare a teoriei sistemelor sociale.

Acceptarea sociologiei ca știință a sistemelor sociale deschide perspectiva unor «experiențe înaintea experienței», unor experimentări prealabile, prin mijlocirea modelelor. Sînt cunoscute modelările în economie și marea lor eficiență. Modelarea este posibilă, însă, nu numai în economie, ci și în oricare altă știință, inclusiv sociologia. Mi se pare cît se poate de justă observația că analogia permite modelarea, fără de care cercetările sociologice moderne sînt de neconceput (18). Aș continua ideea subliniind că nu numai cercetările, dar și acțiunile practice pe temeiuri sociologice sînt de neconceput azi fără modelare. Este lesne de înțeles ce însemnătate are

Scanned with OKEN Scanner

aceasta atît pentru stabilirea de sarcini şi luarea de decizii optime în probleme imediate ori repararea urgentă a «avariilor» ivite pe parcurs, cît şi pentru înscrierea sarcinilor de largă perspectivă, pe timp mai îndelungat (cîţiva ani, bunăoară), fapt pe deplin posibil, pentru prima oară în istorie, în socialism.

În ceea ce priveşte ţările socialiste (acestea ne interesează în chip deosebit aici), teoria sistemelor sociale vine să susţină cu argumente notabile rolul partidului revoluţionar ca partid de guvernămînt, principiile centralismului democratic în elaborarea şi înfăptuirea deciziilor, necesitatea dezvoltării planificate etc.

Firește, n-am făcut în rîndurile de mai sus decît enunţarea unor probleme, a unor teme de studiu şi de meditaţie, cu scopul de a mobiliza atenţia sociologilor — dar nu numai a sociologilor — asupra lor. Mi se pare clar că chiar şi numai din cele menţionate se poate constata cît de eficientă devine sociologia înţeleasă ca ştiinţă a sistemelor sociale. Faptul confirmă însăşi justeţea, adecvarea definiţiei sociologiei înfăţişate în cuprinsul studiului care apreciez că se poate încheia cu această concluzie.

BIBLIOGRAFIE

1. Ed. Arab-Oglî: *Sociologia şi cibernetica.* Aplicarea cibernetici în ştiinţele sociale. În «Voprosî filosofii», Moscova, nr. 5, 1958.
2. L. v. Bertalanffy: *Theoretische Biologie.* I-II, 1942.
3. L. v. Bertalanffy: *Les problèmes de la vie.* Paris, 1961.
4. F. Bonsack: *Information, thermodynamique, vie et pensée* Paris, 1961.
5. N. Botnariuc: *Organizarea şi evoluţia materiei vii.* Bucureşti, 1967.
6. P. Caraioan: *Geneza sacrului.* Bucureşti, 1967.
7. A. Ducrocq: *Logique générale des systèmes et des effets.* Paris, 1960.

Scanned with OKEN Scanner

8. G. L. Duprat: *Introduction à l'étude des formes élémentaires de la vie sociale.* În «Arhiva pentru știința și reforma socială», București, an. XII, 1934, nr. 1—2.
9. I. G. Gille, D. Decaulne, M. Pelegrin: *Teoria și calculul sistemelor de reglare automată.* București.
10. J. Guillaumaud: *Cibernetica și materialismul dialectic.* Trad. din fr., București, 1967.
11. D. Gusti: *La science de la réalité sociale.* Paris, 1941.
12. D. Gusti: *Legile unităților sociale.* București, 1943.
13. D. Gusti: *Problema sociologiei.* București, 1940.
14. D. Gusti: *Știința și pedagogia națiunii.* București, 1941.
15. G. Klaus și R. Thiel: *Despre existența sistemelor cibernetice în societate.* În vol. «Dialectica marxistă și științele moderne», vol. IV, Cibernetica, București, 1963.
16. O. Lange: *Introducere în cibernetica economică.* Trad. din pol., București, 1967.
17. O. Lange: *Întregul și dezvoltarea în lumina cibernetică.* (În lb. pol.). Varșovia, 1962.
18. Lantoș László: *Cibernetica și sociologia.* În vol. «Teorie și metodă în științele sociale», vol. I, București, 1965.
19. V. A. Lektorski și V. N. Sadovski: *Despre principiile cercetării sistemelor.* În «Voprosî filosofii», nr. 8, 1960.
20. V. I. Lenin: *Ce sînt «prietenii poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților?* Trad. rom. în «Opere», vol. I, București, 1950.
21. Cl. Lévi-Strauss: *Pensée sauvage.* Paris, 1962.
22. R. Margalef: *Objet et perspectives fondamentales de l'écologie.* Paris, 1964.
23. K. Marx: *Capitalul.* Trad. din germ. București, vol. I, 1957, vol. II_2, 1958, vol. III_{1-2}, 1955.
24. K. Marx: *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie,* Berlin, 1955.
25. R. K. Merton: *Eléments de théorie et de méthode sociologique.* Paris, 1965.
26. R. Meunier: *Essai sur les groupements sociaux.* Paris, 1929.
27. Achim Mihu: *Sociometria.* București, 1967.
28. J. L. Moreno: *Les fondements de la sociométrie.* Trad. din americ., Paris, 1954.
29. E. P. Odum: *Fundamentals of Ecology.* Philadelphia a. London, 1959.

Scanned with OKEN Scanner

Cîteva reflecţii în legătură cu obiectul sociologiei

Conf. univ. dr. OVIDIU BĂDINA

Poate că nimic n-a fost mai controversat în ultima vreme ca obiectul sociologiei. Rar întîlneşti păreri care să se potrivească. Justificări pentru această stare sînt destule. Ele sînt de ordin obiectiv, dar şi de ordin subiectiv. Nici n-ar putea fi altfel cînd este vorba despre o ştiinţă socială, care, într-o anumită vreme, într-o parte a lumii, a avut soarta „fructului oprit".

Dacă am face o incursiune în istoria problemei, am vedea că în decursul timpului, evoluţia sociologiei a urmat un drum complicat. Este ştiut că preocupări sociologice au apărut încă din orînduirea sclavagistă şi s-au dezvoltat apoi vreme îndelungată în cadrul filozofiei, al doctrinelor social-politice şi al filozofiei istoriei. Ea s-a conturat ca disciplină ştiinţifică abia cu un secol în urmă, în condiţiile de la jumătatea secolului XIX. Tot atunci Auguste Comte i-a stabilit denumirea şi a plasat-o la sfîrşitul clasificării ştiinţelor, considerînd-o cea mai complexă şi concretă dintre acestea. Elementele de bază erau descoperite, mulţi vedeau necesitatea construirii ei, dar nu erau înţelese sarcinile şi ţelurile sale. În acea vreme, cei care pot fi numiţi sociologi doreau să fie mai curînd *reformatori sociali* decît *observatori ştiinţifici,* care să descrie mecanismul funcţionării societăţii în care trăiau ; ei erau oameni animaţi de *intenţia transformării după planuri proprii,* a întregii societăţi. În acei ani însuşi Marx — de pe alte poziţii teoretico-filozofice decît contemporanii săi — atrăgea atenţia, în

celebrele *Teze asupra lui Feuerbach*, că „filozofii n-au făcut decît să *interpreteze* lumea în moduri diferite ; e vorba însă de *a o schimba*".

După cît se pare, avem de-a face cu căutări teoretice, dar căutări care să răspundă unor nevoi ale etapei. Societatea atinsese un grad de dezvoltare social-economică nemaiîntîlnit şi punea probleme deosebit de complexe, care trebuiau cercetate. Sociologiei îi era hărăzit un loc de primă importanţă. Din păcate, ea n-a reuşit să-l ocupe niciodată.

A doua jumătate a secolului trecut marchează însă şi apariţia cercetării sociologice organizate a realităţii sociale, cercetarea de teren, i s-a spus mai tîrziu, care se dezvoltă rapid în prima jumătate a secolului nostru. Aceasta este perioada ce corespunde unei puternice dezvoltări a capitalismului organizat, a mişcării muncitoreşti, sindicale şi crizelor economice mondiale. De aceea cercetarea sociologică începe să capete implicaţii nebănuite.

Unii sociologi dezvoltă, paralel, atît teoria sociologiei, cît şi cercetarea fenomenelor sociale (E. Durkheim, M. Halbwachs, Fr. Simiand, M. Mauss, Lucian Lévy-Bruhl, C. Lévi-Strauss şi alţii). Fiecare caută să aducă un punct de vedere nou în înţelegerea ansamblului (vezi şi G. Gurvitch şi integralismul său pluralist), dar şi în modul de abordare a cercetării directe. Ceea ce inaugura Durkheim avea să constituie o linie, o şcoală în sociologia franceză, o şcoală cu multe implicaţii teoretice şi practice, în care atenţia cercetătorului s-a deplasat treptat spre forme sociale foarte îndepărtate de noi, cunoscute în literatură sub denumirea de *primitive* sau *arhaice* [1].

Tendinţe şi orientări noi, apărute în ţările Europei apusene, depind şi de alţi factori decît cei la care ne-am referit mai înainte. După voluntarismul lui Wundt

[1] Vezi şi *La vocation actuelle de la sociologie*, par Georges Gurvitch, Tome premier, Vers la sociologie différentielle, P.U.F. 1963, p. 2 ; *Determinismes sociaux et liberté humaine*, P.U.F., 1955, p. 198 şi urm.; Jean Cazeneuve ; *Le concept de Société archaïque*, în *Traité de Sociologie*, t. II, 1960, p. 423—445.

Scanned with OKEN Scanner

și Tönnies și teoria sociologico-istorică a neokantianismului (Windelband și Rickert), sociologia germană s-a îmbogățit cu relaționismul lui G. Simmel și L. von Wiese, cu activismul social al lui Max Weber, cu sociologia cunoașterii a lui Karl Mannheim sau Max Scheler, cu „sociologia culturii" a lui W. Sombart. Întîlnim în sociologia Germaniei sfîrșitul secolului al XIX-lea și primei jumătăți a secolului al XX-lea tendințe variate, dar se impun mai ales cea fenomenologică (Max Scheler) și formalismul lui L. von Wiese. În S.U.A., datorită dezvoltării rapide a economiei, dar și concepției pragmatice, care constituia călăuza celui care vroia să treacă la acțiune, sociologia capătă contururi noi și interesante. De la spencerianismul îmbrăcat în veșmînt american (de Viliam Graham Summer) și teoria socială și politică a lui Lester Frank Ward, la analiza psihoculturală a lui N. I. Thomas sau sociologia integralistă a lui P. A. Sorokin sau T. Parsons pe de o parte, la cercetarea pe bază de anchetă („anchetomania" — va scrie mai tîrziu P. Sorokin) și cercetarea pur empirică, strîns legată de behaviorism, sociometrie, statistică matematică, pe de altă parte, întîlnim o întreagă gamă de preocupări. Este adevărat că după cel de-al doilea război mondial s-au manifestat mai puternic încercările de teoretizare și sinteză sociologică (ne referim mai ales la P. A. Sorokin, la T. Parsons, cu teoria sa funcționalistă, sau la valoroasele experiențe și sinteze ale lui Robert K. Merton ș.a.). Dar în S.U.A. predomină încă empirismul.

Oricît ar părea de ciudat, pînă spre jumătatea secolului nostru sociologia a avut un caracter în general speculativ. Destul de rapid însă, asupra sociologiei practicate în occident s-a făcut puternic simțită influența empirismului american. Tentațiile erau și sînt mari. În cercetare apăreau instrumente moderne de înregistrare, tehnici și procedee noi de prelucrare și clasificare.

Perioada ultimă a fost bogată în căutări și sugestii. Unghiurile din care a fost privită sociologia au fost

Scanned with OKEN Scanner

diferite, la fel cum diferite au fost și soluțiile date problemei în discuție. Cînd Gaston Bouthoul scria, în al său *Tratat de sociologie*, că „sociologia este singura știință care, de la apariția sa, a urmărit studierea unui obiect în permanentă transformare“ [2], avea foarte mare dreptate. Nu cumva faptul că sociologia are un obiect de studiu complex și în continuă schimbare a fost și una din cauzele ce-au determinat varietatea părerilor în legătură cu obiectul ei ?

Leclercq afirma în 1959 că „sociologia este o știință socială, dar nu orice știință socială înseamnă sociologie“, că „*obiectul sociologiei* nu există izolat : el se află *în* relațiile inter-umane și nu există *în afara* lor... Obiectul sociologiei este unul din cele mai importante în vederea înțelegerii omului. Sociologia este astfel o știință anexă a tuturor celor care studiază omul sau faptele sale (psihologia, morala, teologia, filozofia, arta, dreptul, economia). Fiecare din aceste științe va beneficia de progresul sociologiei“. Tot el arăta că sociologia este „știința care se ocupă cu studierea pozitivă a faptelor inter-umane ca atare, sau știința care studiază faptele umane pe plan pozitiv, în relațiile lor cu viața comună, în măsura în care depind de aceasta și în care aceasta depinde de ele“ [3]. În aceeași lucrare, făcînd o paralelă între psihologie socială, antropologie culturală și sociologie propriu-zisă, Leclercq socotește că sociologia este știința sistemelor sociale, adică a acelor sisteme integrate de instituții în cadrul cărora se desfășoară relațiile individuale, că, dacă avem în vedere cele trei științe la care ne-am referit, „sociologiei îi revine însă sarcina studierii celor ce definesc în mod specific socialul ca atare“ [4].

Rodriguez Antonio Perpiña, punîndu-și problema delimitării granițelor exterioare ale sociologiei, ajungea la concluzia că sociologia trebuie bine delimi-

[2] G. Bouthoul : *Traité de sociologie*, seconde édition. Paris, Payot, 1949, p. 66.
[3] Jacques Leclercq : *Introduction à la sociologie*, édition nouvelle. Paris-Lauvain, Ed. N. Welaerts, 1959, pp. 84, 91, 89.
[4] *Ibidem*, p. 115.

Scanned with OKEN Scanner

tată atît față de științele care nu studiază fenomenele sociale, cît și față de diversele ramuri privitoare la viața și relațiile dintre oameni, ca știința politică, economică, jurisprudența, etnologia, lingvistica, geografia politică și altele. După părerea sa, există patru teze privitoare la raportul dintre sociologie și aceste științe sociale particulare : absorbirea, subordonarea, coordonarea și suprimarea sociologiei (reducerea ei la rangul de metodă). Acestea sînt însă poziții mai vechi, discreditate de vădita necesitate a unei științe generale a societății. „Pe de o parte — scrie el —, viața socială este atît de complexă și diversele ei sectoare atît de întrepătrunse, încît nimeni nu poate crede că realitatea politică, economică etc. epuizează integral viața interumană și nici că fiecare din ele se poate explica doar prin ea însăși. Pe de altă parte, este necesar ca studiul totalității umane să se efectueze pe baze și criterii empiriste, fapt pentru care nu este suficientă filozofia istoriei sau știința culturii, așa cum socotesc defăimătorii sociologiei, ci dimpotrivă, aceasta din urmă o justifică ca știință empirică a totalității sociale“ [5]. În consecință, afirmă el, „între sociologie și celelalte științe sociale trebuie să existe aceeași delimitare și aceeași relație ca între general și particular“ [6]. Meritul de a fi acordat acest loc sociologiei îi revine, după părerea sa, școlii franceze și mai ales lui Durkheim, Worms, Bouthoul, Cuvillier ș.a. Ideea este preluată de M. Ginsberg, MacIver, Sorokin, Cairns etc., socotește Perpiña, fără pretenția de a epuiza problema.

Sociologia, este, în același timp, o *știință particulară* și o *știință generală,* scrie sociologul spaniol. „Este o știință particulară a conviețuirii umane, și ca atare, refractară la orice soluție enciclopedistă care ar urmări să introducă în domeniul ei fapte și probleme ale lumii ira-

[5] Rodriguez Antonio Perpiña: *Métodos y criterios de la sociologia contemporanea, Segunda parte de una teoria de la realidad social,* Madrid, Instituto Balmes de Sociologia, 1958, p. 166. Traducerea textului spaniol aparține lui O. Busuioceanu.

[6] *Ibidem,* p. 167.

Scanned with OKEN Scanner

ționale sau ale lumii umane care nu este inter-umană“ [7]. În cadrul concret al științelor sociale însă, „sociologia apare ca o *știință generală*“. Făcînd apel la Sorokin, care a spus că „sociologia a fost, este și va fi întotdeauna o știință a caracteristicilor generale, a tuturor categoriilor de fenomene sociale, cu relațiile și corelațiile dintre ele“ [8], și completînd aceasta cu o definiție mai recentă a aceluiași autor, conform căreia „sociologia studiază omul și universul social-cultural așa cum sînt ele în multiplicitatea lor — ca un tot autentic — în vădită opoziție cu celelalte științe care le cercetează artificial sub un singur aspect complet izolat de întreg“ [9], sociologul spaniol lasă să se înțeleagă că nu are ce obiecta acestui punct de vedere.

Pornind de la ideea că „nu tot ce este social este și sociologic“, Perpiña arată că este nevoie de o delimitare internă a obiectului sociologiei. Criticînd pe cei care unilateralizează un aspect sau altul și ținînd seamă deci de mai multe elemente decît alții, el crede că obiectul general al sociologiei constă în „explicarea socialului, adică a conduitei adoptate de oameni față de semenii lor și a structurilor inter-umane rezultate din această conduită. Ca atare, trebuie să se pornească de la reducerea acestui obiect la inter-uman, înlăturînd mai întîi infra-umanul (societățile animale), umanul pur și simplu (psihologicul și antropologicul general), intra-umanul (cultura în sens strict), supra-umanul (conținutul istorico-universal)“ [10].

Pitirim Sorokin, în foarte interesantul său studiu *Sociologia de ieri, de azi și de mîine*, constată că în zilele noastre sociologia este *analitică*, de *elaborare* și *de cercetare a faptelor*, pentru că „cercetările sociologice recente s-au îndreptat mai mult spre tehnicile de investigație și mai puțin spre descoperirea și formularea de teorii privind problemele socio-culturale de masă“. Cercetările au fost îndreptate mai ales către pro-

[7] *Ibidem*, p. 169.
[8] *Ibidem*, p. 170.
[9] *Ibidem*, p. 171.
[10] *Ibidem*, p. 206.

Scanned with OKEN Scanner

blemele „microsociologice", datorită cărui fapt „mulți sociologi iau o atitudine negativă față de investigațiile largi asupra formelor și proceselor socio-culturale fundamentale, față de marile sisteme de sociologie și față de analiza filozofică a ipotezelor și afirmațiilor cercetării empirice", constată sociologul american. El socotește că cercetările de astăzi reprezintă „o repetare, o variere, o nuanțare și o verificare a metodelor și teoriilor dezvoltate de sociologii din epoca anterioară, începînd cu școala mecanicistă și sfîrșind cu cea sociologică. Cele mai multe dintre nuanțările și reformulările teoriilor și uniformizărilor anterioare privesc elemente de ordin secundar. Ele ne oferă exemple statistice și colecții de „fapte" [11].

Sorokin are dreptate cînd afirmă că avem de-a face cu un mozaic de tendințe și orientări. Ca sociolog burghez, el face un pas înainte față de imensa majoritate a sociologilor occidentali nemarxiști, cînd socotește că tot ce este bun în teoriile și tendințele sociologice contemporane „poate fi unificat și încorporat într-o teorie integrală care să fie în mai mare măsură „multidimensională" și mai adecvată, care să ofere o cunoaștere mai deplină și mai exactă a universului superorganic decît fiecare din teoriile existente. S-au făcut unele încercări imperfecte de a se construi teorii integrale ; sistemul meu integral — scrie Sorokin — este o încercare imperfectă de acest fel. Fără îndoială, în viitor se vor alcătui sisteme sociologice integrale mai bune și mai adecvate" [12].

Concluzia că sociologia ca știință a fost concepută în diferite feluri, contradictoriu și foarte adesea greșit, a fost trasă și de americanul Everett K. Wilson. În recenta sa lucrare, *Sociologia. Reguli, roluri și raporturi*, el socotește că „sociologia este observarea controlată și interpretarea diferitelor modele de relații umane a

[11] P. A. Sorokin: *Sociology of Yesterday, today and tomorrow*. În „American sociological Review", 30, nr. 6, decembrie 1965, p. 834.

[12] *Ibidem*, p. 842.

Scanned with OKEN Scanner

surselor şi consecinţelor lor“ [13]. După părerea sa, obiectul sociologiei îl constituie „relaţiile umane“, care „se găsesc oriunde din plin — în fabrici, în ferme, în administraţie şi lumea afacerilor, în biserică şi şcoală, oriunde fiinţele umane acţionează împreună“ [14]. Pornind de la această idee, i se pare surprinzător „nu faptul că sociologia s-a dezvoltat astfel în ultimii ani, ci, mai degrabă, că progresul ei a întîrziat atît de mult“. Şi Wilson prevede sociologiei un viitor deosebit, dacă... şi aici el pune o serie de condiţii.

Am trecut în revistă cîteva păreri ale sociologilor nemarxişti occidentali, cu intenţia de a creiona o foarte sumară imagine asupra stadiului în care se află disputa în jurul sociologiei ca ştiinţă şi a obiectului sociologiei. Unghiurile din care pot fi privite aceste chestiuni sînt multiple. Dar, în timp şi spaţiu, de la poziţiile lui G. Simmel, şi chiar a lui L. von Wiese, în care se susţinea că obiectul sociologiei rezidă în mod principal în studiul formelor sociabilităţii şi al sociabilizării, cea a lui E. Durkheim, şi chiar a lui Max Weber, unde se afirmă că sociologia este ansamblul studiilor ce se ocupă cu fenomenul sociabilităţii, cea a lui D. Gusti, cu sociologia ca ştiinţă a totalităţii sociale, şi pînă la poziţiile sociologilor nemarxişti contemporani cîte nu s-au întîmplat! Au apărut noi teorii sociologice şi orientări în cercetarea sociologică, s-au produs dispute, au fost văzute multe renunţări şi negări, dar s-au făcut şi paşi înainte. În fond, tot jocul acesta de zigzaguri, de căutări, rătăciri şi regăsiri pe alte planuri, la alte nivele, a fost ceva necesar şi firesc. Totul a fost o continuă căutare şi trebuie apreciat ca atare. Nici nu se putea altfel, la început, cînd s-a pornit de pe un loc gol. Dar apoi, cînd s-a creat o tradiţie, lucrurile au devenit mai complexe. Tradiţia te obligă să continui un drum. Raţiunea îţi cere să-l continui, dar

[13] Everett K. Wilson: *Sociology. Rules, roles and relationships*, Homewood, Illinois, The Dorsey Press, 1966, p. 20.
[14] *Ibidem*, p. 36. Traducerea textului englez de I. Băncilă şi G. Tulea.

Scanned with OKEN Scanner

corectînd totul, coordonîndu-ţi mişcările cu necesităţile etapei. Viaţa te obligă să cauţi, să dezvolţi, să creezi şi în sociologie. A înlătura în mod necritic o tradiţie, a renunţa la ceva fără raţiuni suficient întemeiate, este dăunător sub multiple aspecte nu numai prezentului, ci şi viitorului. Implicaţiile sînt mari, şi ele afectează nu numai cercetarea domeniului respectiv, ci şi o întreagă viziune. În acest caz, conservatorismul şi dogmatismul sînt mult mai mult decît surori şi dăunează mult mai mult decît oricare alt duşman declarat.

La Evian, în 1966, Jan Sczepanski afirma că sociologia „poate fi un întreg compus din teorii ad-hoc şi teorii de nivel mediu nu prea unite lăuntric, dar suficiente pentru interpretarea fenomenelor în unele domenii ale realităţii sociale. O dată cu dezvoltarea ei şi cu dobîndirea unei maturităţi metodologice, această teorie generală capătă o semnificaţie mai mare. Cu cît sociologia este mai apropiată de „sociologia practică a vieţii cotidiene", cu alte cuvinte cu cît ea este mai apropiată de imaginile mai mult sau mai puţin sistematice din vorbirea curentă, cu atît ea are mai puţină nevoie de o teorie generală. O dată cu creşterea cerinţelor metodologice şi cu creşterea diferitelor teorii de nivel mediu, nevoia unei teorii generale devine mai explicită" [15]. După părerea sa, o asemenea teorie este totdeauna rezultatul unei evoluţii firesti a dezvoltării gîndirii omeneşti în legătură cu realitatea socială de investigat, şi ea furnizează cercetătorului anumite indicaţii metodologice generale, definiţii şi categorii ce pot fi folosite în „descrierea şi interpretarea situaţiei investigate". Istoria sociologiei, consemnînd multe asemenea teorii, îi dă dreptate sociologului polonez.

În zilele noastre este evident că sociologia ca ştiinţă s-a dezvoltat şi se dezvoltă necontenit nu ca rezultat al speculaţiilor filozofice, ci pe baza generalizării ştiinţifice a cunoştinţelor dobîndite în urma cercetării reali-

[15] Vezi şi *Sociologia contemporană*. Bucureşti, Editura Politică, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

tăţilor sociale şi a cuceririlor celorlalte ştiinţe sociale particulare. Sociologia a fost rezultatul unor stări şi frămîntări reale. O dată apărută, în cadrul ei a început să se manifeste numeroase curente şi tendinţe. Acestea erau determinate, în ultimă instanţă, de concepţia generală despre lume a sociologilor respectivi, dar şi de direcţia în care specialiştii îşi orientau şi desfăşurau cercetările.

Sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru marchează momentul în care devine evident procesul abandonării tendinţei (şi în acelaşi timp, tentaţiei) de a se construi teorii sociologice speculative. Este vremea cînd se accentuează, se intensifică orientarea spre faptul real. Se observă chiar o încercare de revizuire sau abandonare a unor concepte şi doctrine sociologice, care se dovedeau, chiar şi-n ochii creatorilor lor, ca nefiind fundamentate din punct de vedere ştiinţific. Cercetările sînt îndreptate spre realitatea socială în mod mai evident după primul război mondial, cînd sociologii au început să acorde atenţie mai ales cercetării specializate a diverselor unităţi şi aspecte ale vieţii sociale (sociologia industriei, sociologia urbană, sociologia rurală, sociologia familiei, a opiniei publice, a artei, a culturii, a religiei, a educaţiei etc.). Tendinţa la care ne referim a corespuns, de fapt, unei etape de dezvoltare social-istorică. Ea era determinată şi de cerinţa imperioasă a omului de a cunoaşte în amănunt fenomenele noi pentru a putea acţiona asupra lor. În sociologia vremii s-a produs un proces contradictoriu : pe de o parte se urmărea dezvoltarea şi aprofundarea teoriei sociologice, însă pe probleme oarecum limitate, iar pe de altă parte, tocmai datorită necesităţilor impuse de cercetarea ştiinţifică şi de viaţa social-economică, se producea şi o abandonare a unor teorii şi concepte sociologice generale depăşite, paralel cu îmbogăţirea şi reajustarea acestora în conformitate cu materialul nou de viaţă ce devenea subiect de cercetat. S-a produs şi se produce un proces *de adîncire* a cunoaşterii unor aspecte mai mult sau mai puţin esenţiale ale fenomenelor sociale. În acest context, în cercetarea întreprinsă de pe poziţii teoretico-filozofice nema-

Scanned with OKEN Scanner

terialist-dialectice, în cea mai mare parte a cazurilor, a fost neglijată, conştient sau nu, problema înţelegerii ansamblului social.

Tendinţa spre cercetarea specializată a avut o serie de aspecte pozitive, printre care şi crearea unor tehnici şi procedee noi de înregistrare şi prelucrare a materialului faptic. Dar renunţarea treptată la teoria generală, oprirea la nivelul empiricului, substituirea aproape totală a cercetărilor „macrosociologice" prin cercetări „microsociologice" a dus la fărîmiţarea obiectului sociologiei, a lipsit sociologia de elementul ce-i dădea unitate, privire de ansamblu şi perspectivă.

Cercetarea empirică a unor aspecte sociale i-a dus pe unii sociologi la recunoaşterea necesităţii unei teorii generale, dar nu a unei teorii alească dintre cele vechi. Anumiţi sociologi, deşi au rămas în esenţă pe poziţiile idealismului istoric, în căutarea de soluţii cît mai adecvate s-au apropiat, cu voia sau fără voia lor, mai mult sau mai puţin, de poziţiile materialismului dialectic.

Dacă la apariţia sa sociologia era concepută ca o ştiinţă menită să contribuie la reformarea societăţii şi, implicit, sociologii se socoteau lucrători sau reformatori sociali, în zilele noastre mulţi sociologi nemarxişti, în special dintre cei americani, socotesc că aceasta ar fi împovărător, ei înşişi fiind numai „oameni de ştiinţă", după ei scopul sociologiei fiind „sporirea cunoştinţelor despre societăţile umane, aşa cum este şi scopul chimiei de a spori cunoştinţele despre elemente şi compuşi" [16].

Diversificarea la care ne-am referit este normală, deoarece în măsura în care sociologia este chemată să studieze fapte sociale, realitatea socială, ea nu poate omite din preocupările ei nici un aspect al vieţii sociale, nici o problemă socială. Cînd societatea, în tendinţa ei de continuă dezvoltare şi modernizare, a dus la naşterea unei realităţi industriale, realitate care implică în mod necesar apariţia unor probleme noi şi complexe, sociologul

[16] Vezi: *Contemporary Society. Social Process and Social Structure in Urban Industrial Societies*, de Jackson Toby, 1964, p. 25.

Scanned with OKEN Scanner

nu poate şi nu trebuie să evite abordarea unor asemenea domenii pe care le vede prin prisma sociologului ; de aici o nouă ramură a sociologiei — sociologia industrială, alături de sociologia rurală, care, în acest context, se constituie şi ea. Amîndouă aceste sociologii, oricît de precis le-am delimita, nu vor putea evita întîlniri determinate de însăşi cauzalitatea şi interferenţa proceselor care duc la îmbinări ce-şi au şi ele o sociologie a lor.

Tendinţei de diversificare nu i se poate prevedea însă un punct de oprire, aceasta întîmplîndu-se numai în cazul încheierii procesului. Ori, în nici un caz nu poate fi vorba de aşa ceva în domeniul sociologiei în etapa actuală. Este însă ştiut că îngustarea contemporană a domeniilor de cercetare presupune *o adîncire,* dar ea determină în mod obligatoriu şi *înmulţirea extremă a aspectelor parţiale,* iar problemele ce apar în cadrul fiecăreia dintre părţile specializate aduc, la rîndul lor, alte specializări şi diversificări. Domeniul industrializării sau acela al vieţii rurale, pune — în condiţiile din a doua jumătate a secolului XX — problema timpului liber, a integrării tineretului, a familiei etc. Avem de-a face cu chestiuni speciale, dar fiecare în parte dă naştere unor discipline sociologice, care sînt *ramuri ale sociologiei* : sociologia timpului liber, sociologia tineretului, sociologia educaţiei şi dezvoltării, sociologia familiei ş.a. [17]. Dar acestea sînt integrate *toate* într-o problematică sociologică generală de ansamblu, deoarece nici odată o problemă, oricît de specială s-ar dovedi, nu poate fi înţeleasă pe deplin şi ştiinţific decît dacă ai o înţelegere adecvată a ansamblului şi, în acelaşi timp, o profundă cunoaştere a elementelor particulare, speciale. Întîlnim aici un proces necesar şi obiectiv, care duce la îmbogăţirea cunoaşterii întregului, a ansamblului. Este

[17] Cf. Ferrarotti Franco: *Sociologia industriale.* În vol. „Campi di aplicazione della sociologia", II. Mulino, Bologna, 1965, p. 177—241. Vezi şi *Currents of Sociology,* Industrial Sociology 1951—1962, UNESCO.

Scanned with OKEN Scanner

vorba de relaţia dintre parte şi întreg [18], dintre varietatea aspectelor care se concretizează în întreg nu ca o sumă de părţi, ci ca *elemente constitutive a ceva* fără de care nu poate exista.

După cel de-al doilea război mondial, cercetările sociologilor s-au extins, iar sociologia a fost chemată, împreună cu alte discipline, să definească structuri şi funcţii, să stabilească corelaţii între diferite variabile şi să propună soluţii pentru o serie de probleme specifice acestor decenii : noile mijloace de comunicare, decolonizarea, conducerea unităţilor instituţionale, mobilitatea socială crescîndă şi efortul de adoptare cerut de ritmul rapid al transformărilor de ordin tehnic şi social, opinia publică, cultura de masă etc. [19].

În mod corespunzător a crescut numărul instituţiilor de cercetare sociologică, s-a produs o extindere şi reprofilare a celor mai vechi, iar sociologia se afirmă ca un obiect de seamă în învăţămîntul superior, care are menirea să pregătească specialişti în problemele cercetării sociologice teoretice, dar şi concrete. De curînd s-a introdus în Franţa licenţa în sociologie ; în Italia se discută, în legătură cu reforma învăţămîntului superior, despre crearea unui departament de ştiinţe sociale în învăţămîntul superior după modelul S.U.A. ; în Polonia învăţămîntul sociologic s-a reprofilat în toamna anului 1966, corespunzător necesităţilor pregătirii cercetătorilor pe probleme teoretice, dar mai ales în vederea pregătirii *sociologilor specialişti pe probleme ale producţiei. Este vorba de procesul de profesionalizare a sociologiei.*

[18] Vezi şi Prof. dr. M. Kaláb şi dr. Zd. Stremiska: *A propos de quelques question sur la conception marxiste de la théorie sioloque,* comunicare ţinută la Evian, 1966. În „Sociologia contemporană". Ed. Politică, 1967.

[19] Cf. Gabriel Le Bras: *Destin de la sociologie.* În volumul „Aspects de la sociologie française", Les editions ouvrières, Paris, 1966, p. 13. Vezi şi Alain Tourraine: *La sociologie industrielle,* ibidem, p. 18. Erwin K. Schelich: *Sozialer Wandel und Sozialforschung.* Über die Beziehungen zwischen Gesellschaft und empirischer Sozialforschung. În „Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie", 1, 1965, p. 1—48.

Scanned with OKEN Scanner

Sociologul este tot mai mult privit ca un *profesionist*, care — ca și inginerul sau medicul — trebuie să fie în măsură să-și spună cuvîntul, ca specialist, cînd e vorba să analizeze factorii extra-economici în legătură cu mecanismele economice de bază sau în legătură cu stabilirea obiectivelor de dezvoltare economică, sau — în alte cazuri — atunci cînd e vorba de crearea unor instituții, de organizarea teritoriului etc. Poate că are o anumită semnificație faptul că în Canada cadrele din administrația de stat se recrutează dintre absolvenții facultăților de științe sociale [20].

În aceste condiții, în zilele noastre, sociologia capătă tot mai mult aspectele unei activități instituționalizate, iar munca sociologului este din ce în ce mai recunoscută ca *o profesie* ca oricare alta.

Organizațiile care au instituționalizat sociologia efectuează — cu sociologi profesionalizați — cercetări asupra diferitelor aspecte ale vieții sociale, iar unele organizații utilizează în cercetare, pe scară mai largă sau mai restrînsă, cooperarea, pe plan național și internațional, cu alte organizații de cercetare.

„C.N.R.S." (Franța), spre pildă, execută anchete în legătură cu relațiile de producție, locuințele și consumul muncitorilor ; efectele automatizării, planificării și structurilor birocratice ; preferințele alegătorilor. Unele din aceste cercetări sînt efectuate în colaborare cu „Institut des sciences sociales du travail", cu „E.P.N.E." și cu „Fondation nationale des sciences politiques" [21]. „Tavistock Institute of Human Relations" din Londra efectuează cercetări de sociologie industrială și sociologia familiei, colaborînd uneori cu Universitatea din Michigan [22]. „F.E.R.E.S." din Elveția (Fribourg) întreprinde cercetări de sociologia religiei și de sociologia urbană în

[20] Cf. Jacques Dofny: *Sociologie et societés industrielles*, comunicare ținută la Evian, 1966.

[21] Cf. Pierre Naville: *L'organisation de la recherche sociologique en C.N.R.S.* În vol. „Aspects de la sociologie française, p. 185—191.

[22] Cf. *Répertoire international des centres de recherche sociologique en dehors des Etats Unis D'Amerique*, Rapporte et documents de sciences sociales, 20. 1964, UNESCO.

Scanned with OKEN Scanner

colaborare cu 11 institute din Europa. „Centre di ricerche economiche e sociali" din Pavia organizează cercetări de sociologie industrială, sociologia opiniilor, a claselor, a categoriilor și a mobilității sociale. „Centrul de sociologie europeană (C.S.E.)" face, în mai multe țări mediteraneene, cercetări comparate asupra comunităților rurale, a comunităților tradiționale și a reacției lor la schimbări.

Împrejurări ca acelea schițate au avut, într-adevăr, ca efect, înflorirea nemaiîntîlnită a sociologiei în lume.

Diversificarea sociologiei în nenumărate sociologii parțiale are semnificația unui succes al acestei științe, dar — după părerea noastră — ea poate să însemne și slăbiciunea ei, acea slăbiciune specifică oricărui început. (Un secol de existență este, totuși foarte puțin pentru cristalizarea unei științe despre societatea omenească, care se află într-o permanentă și rapidă schimbare.)

Situația la care ne referim nu provine numai din complexitatea de fapt a societății moderne și a problemelor ei — deși aceasta constituie un factor obiectiv deosebit — ci și din dezorientarea teoretică ce există în domeniul sociologiei, stare determinată în primul rînd de varietatea pozițiilor teoretico-filozofice de pe care este privită societatea, realitatea socială.

Într-un anumit sens, complexitatea tendințelor și a orientărilor din sociologia contemporană (și de aici serioase, chiar foarte serioare, dificultăți în definirea obiectului ei) este rezultatul firesc al unei evoluții ce-și găsește justificare obiectivă, și mai ales subiectivă, în diversitatea domeniilor cercetate, în multitudinea de unghiuri din care sînt privite diferitele aspecte sociale, în diferitele interpretări ce se dau acestor probleme, dar și în absența unei concepții unitare cu privire la societate și la domeniul sociologiei.

La mijlocul secolului trecut, K. Marx și Fr. Engels, descoperind legile obiective generale ale dezvoltării sociale, au elaborat și teoria materialistă despre societate. Apărînd o nouă concepție despre lume și so-

Scanned with OKEN Scanner

cietate, o nouă filozofie socială, însă radical diferită de ce fusese pînă atunci, a apărut o nouă tendinţă şi în sociologie, radical deosebită de tot ce fusese pînă atunci.

Poziţia materialistă şi dialectică pe care s-au situat Marx şi Engels în interpretarea fenomenelor sociale constituie nu numai o cale nouă în analiza filozofică a societăţii, un mod nou de abordare a societăţii, ci şi un mod original — în comparaţie cu ce fusese pînă atunci — de a îmbina armonios, organic, cercetarea nemijlocită a fenomenelor sociale cu generalizarea teoretică, viziunea globală asupra societăţii şi istoriei cu studiul analitic al diferitelor laturi şi conexiuni, explicarea fenomenelor sociale cu previziunea istorică.

În valoroasa lucrare *Ce sînt „prietenii poporului" şi cum luptă ei împotriva social-democraţilor?*, Vladimir Ilici Lenin a abordat, sub cîteva aspecte, şi problema sociologiei marxiste. Apreciind în mod deosebit „ideea fundamentală a lui Marx asupra procesului istoric-natural al dezvoltării formaţiunilor social-economice", teza conform căreia *relaţiile de producţie* sînt relaţii fundamentale, primordiale, care determină în ultimă instanţă toate celelalte relaţii, Lenin scria: „Această idee a materialismului în sociologie a fost ea însăşi o idee genială. Se înţelege că *în primul moment* ea nu fusese decît o ipoteză, însă o ipoteză care crea pentru prima dată posibilitatea unei atitudini strict ştiinţifice faţă de probleme istorice şi sociale" [23]. Arătînd că materialismul, continuînd mai adînc analiza, a ajuns pînă la însăşi originea ideilor sociale ale omului, iar prin concluzia că „mersul ideilor depinde de mersul lucrurilor" s-a ajuns la „singura concluzie compatibilă cu o psihologie ştiinţifică", Lenin conchide: „şi dintr-un alt punct de vedere, această ipoteză a ridicat pentru prima oară sociologia la rangul de ştiinţă (...). Analiza relaţiilor sociale materiale (adică a acelora care se formează fără a trece prin conştiinţa oamenilor: făcînd schimb de produse între ei, oamenii intră în relaţii de producţie, fără a fi măcar conştienţi de faptul că e vorba

[23] V. I. Lenin: *Opere*. Vol. I, Ed. Politică, 1959, p. 128, 129.

Scanned with OKEN Scanner

în aceste cazuri de relaţii de producţie) a făcut imediat posibilă constatarea elementului de repetare şi de regularitate şi generalizarea stărilor de lucruri din diferite ţări, în cadrul unei singure noţiuni fundamentale, aceea a *formaţiunii sociale*. Numai această generalizare a dat posibilitatea de a se trece de la descrierea fenomenelor sociale (şi aprecierea lor din punct de vedere ideal) la analiza lor strict ştiinţifică, analiză care scoate în evidenţă, de exemplu, elementele care deosebesc o ţară capitalistă de altă ţară capitalistă şi care cercetează elementele comune acestor ţări" [24]. Mai departe Lenin afirmă: „această ipoteză a făcut pentru prima dată posibilă o sociologie ştiinţifică, în virtutea faptului că numai reducerea relaţiilor sociale la relaţiile de producţie şi apoi reducerea acestora din urmă la gradul de dezvoltare atins de forţele de producţie a oferit o bază solidă pentru ca dezvoltarea formaţiunilor sociale să poată fi prezentată ca un proces istoric-natural. Şi se înţelege de la sine că fără o asemenea concepţie nu poate exista vreo ştiinţă socială" [25].

Evident că Marx este cel care a situat „pentru prima oară sociologia pe un teren ştiinţific, stabilind noţiunea formaţiunii social-economice ca totalitate a relaţiilor respective de producţie, stabilind că dezvoltarea acestor formaţiuni constituie un proces istorico-natural" [26].

După cum se vede, Lenin arată că sociologia este în primul rînd *o teorie*. „Această teorie — scrie el — pretinde a fi explicat numai o singură organizare socială, pe cea capitalistă, şi nimic mai mult. Dacă aplicarea materialismului în analizarea şi explicarea unei singure formaţiuni sociale a dat rezultate atît de strălucite, e absolut natural ca materialismul aplicat la istorie să nu mai fie o ipoteză, ci o teorie ştiinţificeşte verificată". În al doilea rînd, Lenin socoteşte că sociologia este şi *o metodă*. El arată că „e absolut natural ca necesitatea

[24] *Ibidem*, pp. 130.
[25] *Ibidem*, pp. 130—131.
[26] *Ibidem*, p. 132.

Scanned with OKEN Scanner

unei asemenea metode să se extindă şi la celelalte formaţiuni sociale, chiar dacă acestea n-au fost supuse unui studiu concret special şi unei analize amănunţite, tot aşa precum ideea transformării speciilor, dovedită printr-un număr suficient de fapte, se extinde asupra întregului domeniu al biologiei, cu toate că faptul transformării unor anumite specii de animale şi vegetale n-a putut fi încă stabilit cu exactitate. Şi după cum transformismul nu are de loc pretenţia de a „explica" toată istoria formării speciilor, ci numai de a situa metodele acestei explicări pe un teren ştiinţific, tot aşa şi materialismul aplicat în domeniul istoriei n-a avut niciodată pretenţia de a explica totul, ci numai de a indica metoda, „singura ştiinţifică", după expresia lui Marx *(Capitalul)*, pentru explicarea istoriei [27].

În disputa cu Mihailovski, Lenin arată clar că „în opoziţie cu metoda metafizică, metoda dialectică este pur şi simplu denumirea pe care Marx şi Engels au dat-o metodei ştiinţifice aplicate în sociologie, metodă care concepe societatea ca un organism viu, aflat în permanentă dezvoltare (şi nu ca o înlănţuire mecanică, permiţînd în consecinţă tot felul de combinaţii arbitrare ale diferitelor elemente sociale), pentru al cărui studiu este necesară analiza obiectivă a relaţiilor de producţie care constituie formaţiunea socială respectivă, precum şi cercetarea legilor şi funcţionării şi dezvoltării acesteia" [28].

Asupra acestor idei deosebit de preţioase ale lui V. I. Lenin s-a atras de nenumărate ori atenţia [29], ele fiind interpretate în mod diferit. În ultimă instanţă, s-a ajuns chiar la o serioasă dispută asupra raportului dintre materialism istoric şi sociologie [30]. În timp ce

[27] *Ibidem*, p. 136.
[28] *Ibidem*, p. 155.
[29] Vezi şi teza noastră din comunicarea „*Metodologie, metodă, metodică, procedee şi tehnici de cercetare*. În „Teorie şi metodă în ştiinţele sociale". Vol. III, Ed. Politică, 1966.
[30] Nu socotim încă necesar să trecem în revistă punctele de vedere exprimate în numele marxismului, în legătură cu raportul dintre sociologie şi materialism istoric sau cu „obiectul sociologiei marxiste".

Scanned with OKEN Scanner

unii identifică *materialismul istoric* cu *sociologia științifică*, alții consideră că ea nu poate fi confundată cu materialismul istoric, pentru că fiecare are obiect diferit, sarcini de cercetare și moduri de rezolvare aparte. Potrivit acestei din urmă păreri, sprijinindu-se pe materialismul istoric, pe socialismul științific și pe economia politică științifică, sociologia marxistă trebuie considerată — ca și economia politică sau istoria — *o știință specială, nefilozofică*. În timp ce materialismul istoric, parte integrantă a filozofiei marxiste, cercetează legile și categoriile generale, filozofice ale dezvoltării sociale, sociologia ar avea ca sarcină fundamentală cercetarea concretă a realității sociale existente în ansamblul său, precum și a diverselor unități, aspecte și relații sociale, descoperind legități noi și formulînd categorii sociologice speciale, care nu ar intra direct în sfera preocupărilor teoretice ale materialismului istoric, dar pe care acesta se sprijină în elaborarea unor generalizări ale sale.

Evident, în această discuție au apărut multe puncte de vedere interesante, nuanțe de care trebuie să se țină seamă. Problema poate fi — și trebuie să fie — analizată sub diferite unghiuri și aspecte, raportarea făcîndu-se la toate științele sociale (sau care se ocupă de fenomenele sociale), dar și la alte științe, în măsura în care tehnicile și procedeele acestora servesc și sociologici. Nu este posibilă o asemenea trecere în revistă acum. De aceea, aici vom puncta doar cîteva păreri, rămînînd să revenim mai tîrziu asupra acestei complicate și interesante probleme.

În lucrarea *Dimitrie Gusti, Contribuții la cunoașterea operei și activității sale* (p. 39), scriam : „Este adevărat că se poate vorbi de fiecare proces social în parte, dar niciodată nu va fi posibilă înțelegerea la adevărata lui valoare dacă nu va fi cercetat în conexiunea lui cu celelalte procese și fenomene sociale, cu ajutorul cărora se poate determina locul și rolul procesului studiat. În analiza fenomenelor sociale — tocmai pentru că acestea sînt diverse și complexe este nevoie de o abordare diferențiată, cu tehnici de cercetare adecvate, care facilitează sesizarea unor aspecte noi, oarecum specifice — există

Scanned with OKEN Scanner

tendința reală de a se merge spre cercetarea în adîncime a fenomenelor". Totodată insistăm asupra unui fapt care în realitate se petrecuse : posibilitatea apariției unor noi discipline sociologice, care să difere între ele în funcție de specificul fenomenelor de cercetare, dar și de tehnicile speciale de cercetare, prelucrare și calculul folosit, deosebirile dintre acestea fiind determinată de particularitățile și specificul fenomenelor cercetate. „Așa cum s-a întîmplat în domeniul științelor economice — apariția unor noi discipline economice cu caracter din ce în ce mai particular, fără ca prin aceasta să infirme economia politică ca știință, ci, din contră, s-o confirme, să-i furnizeze un material faptic, și în domeniul sociologiei există posibilitatea apariției unor noi discipline care să se refere la anumite caracteristici, la specificarea unor fenomene sociale analizate din punct de vedere sociologic. Aceasta, însă, în nici un caz nu înseamnă o infirmare a materialismului istoric (= concepția materialistă asupra istoriei), o renunțare la concepția materialist-dialectică despre întregul social, ci, din contră, *o presupune* și *o cere* cu necesitate, pentru că orice analiză a fenomenelor sociale — deci și analiza diferitelor aspecte ale acestor fenomene — se face prin prisma concepției despre întregul studiat". Așa cum arăta Lenin, materialismul istoric (= concepția materialistă asupra istoriei) este o *filozofie socială*, o *concepție* despre societate și gîndire, o *teorie*, dar este și *un mod de abordare*. În măsura în care se face o cercetare *directă* a fenomenelor sociale de pe *această* poziție teoretico-filozofică, materialismul istoric, în afară de faptul că este și *un mod de abordare*, devine și *o călăuză* sigură, științifică, în acțiunea de cercetare a realității sociale. În acest sens este și o *metodologie* de cercetare.

Materialismul istoric este *o sociologie generală* și, ca orice sociologie generală, este și *o metodologie de cercetare*. Dar el este *o știință vie*, în continuă dezvoltare — ca oricare altă știință. *Unele păreri ale noastre, socotite ca valabile într-o etapă, se dovedesc necorespun-*

Scanned with OKEN Scanner

zătoare în altă etapă. Acelaşi lucru se poate spune şi în legătură cu părerile despre obiectul materialismului istoric, care a fost mai mult abordat, dar şi cu cel al sociologiei, ignorat la noi mai bine de două decenii.

V. I. Lenin a mai atras atenţia asupra unui aspect care niciodată nu trebuie scăpat din vedere. „Marxiştii — scria Lenin — împrumută în mod necondiţionat din teoria lui Marx numai preţioasele ei metode, fără de care este imposibilă explicarea relaţiilor sociale ; prin urmare, ei nu văd de loc criteriul pentru aprecierea acestor relaţii în scheme abstracte şi în alte absurdităţi de acest fel, ci în justeţea acestei aprecieri şi în conformitatea ei cu realitatea“ [31].

Pentru a fi marxist în sociologie nu e suficient numai *să cunoşti* dialectica, ci trebuie *să fii dialectician-materialist.* Exemple strălucite au dat clasicii în lucrările lor, unde nu au făcut numai pur şi simplu teorie sociologică, ci au demonstrat practic că teoria sociologică, pentru a fi ştiinţifică, „trebuie să înfăţişeze exact procesele reale şi nimic mai mult“ [32], uneori ei înşişi, cînd viaţa a cerut, au corectat unele teze în funcţie de realitatea nouă. Viaţa este împotriva schemelor. Ea cere s-o abordezi aşa cum este, fără idei preconcepute, să-i sesizezi direcţia de dezvoltare, să vezi ce este esenţial şi ce nu, şi pe această bază să ajuţi dezvoltării noului, să faci generalizări. Receptivitatea la nou, la schimbări este o cerinţă esenţială a poziţiei materialist-dialectice. Viaţa se dezvoltă rapid ; apar noi şi interesante elemente ce trebuie studiate.

Mai înainte ne-am referit la procesul de diversificare a sociologiei contemporane. Este un fapt că există mai multe sociologii generale, dar şi mai multe *discipline sociologice* din ce în ce mai particulare. Oricît ar părea de paradoxal, acestea sînt *sociologie* şi nu ceea ce se înţelege deobicei prin materialism istoric. Însă indiferent de gradul lor de tehnicitate sau de generalitate, ele au şi vor avea totdeauna legătură cu concepţia despre ansamblu, cu metodologia sociologică generală. *Cum abor-*

[31] V. I. Lenin : *Opere,* Vol. I, Editura Politică, 1958, p. 184.
[32] *Ibidem,* p. 168.

Scanned with OKEN Scanner

dezi fenomenul și *cum desfășori cercetarea* nu este numai o chestiune tehnică de cercetare, ci și *una filozofică.* Aici apare relația dintre materialism-istoric (= *filozofie socială)* și diferitele discipline sociologice, care, datorită unor poziții închistate, lipsite de orizont și rațiune suficientă, nu a fost satisfăcător abordată ; (în unele cazuri, în numele unei greșite înțelegeri a raportului dintre sociologie și materialism istoric, chiar a fost negată sociologia în ansamblu).

Interpretarea sociologică a atîtor fenomene noi a dus la apariția unor sociologii foarte restrînse ca sferă, dar care sînt, totuși, discipline sociologice. Aici se vede foarte clar concepția filozofică generală și disciplina sociologică nouă. Este evident acest lucru cînd se abordează probleme ca *națiunea* (sociologia națiunii), *decolonizarea* (sociologia decolonizării) etc. *Pînă unde este,* sau *de unde începe* materialismul istoric, *ce este sociologia generală și ce este materialismul istoric,* sînt într-adevăr chestiuni care se pot pune, și trebuie puse, dar nu pentru a ne opri la ele, ci pentru a ne clarifica în vederea promovării unor acțiuni de cercetare sociologică bine gîndite, desfășurate pe un front larg cu toate forțele de care dispunem. Avem însă obligația să nu uităm că *sociologie nu înseamnă numai cercetarea de teren și rezultatele acesteia, și nici numai cercetarea unor probleme teoretice.*

În cea de-a doua jumătate a secolului XX există posibilitatea apariției și dezvoltării sănătoase a unui însemnat număr de discipline sociologice noi și în țara noastră. Acesta este un proces firesc, necesar, determinat de bogăția problemelor pe care le ridică viața noastră sub aspect social, politic, economic, cultural etc. Diversitatea în sociologia românească va duce nu numai la îmbogățirea cunoașterii realității, dar și la perfecționarea continuă a procedeelor și tehnicilor de lucru, la modificări în felul în care vor fi abordate diferitele aspecte cercetate. Toate acestea sînt un rezultat al tendinței legitime, nici o dată potolită, de a realiza o cu-

Scanned with OKEN Scanner

noaştere maximal-integrală a vieţii sociale în ansamblul ei unitar.

Unitatea de concepţie în sociologia românească o dă viziunea materialist-dialectică asupra vieţii, care presupune obţinerea unei unităţi în diversitate din : a) o viziune unitară asupra lumii, în baza şi în cadrul unei concepţii filozofice ; b) o viziune unitară cu privire la scopul sociologiei, parte integrantă din efortul colectiv unitar al ştiinţei contemporane de a construi o lume mai bună.

Viziunea unitară asupra scopului sociologiei obligă pe sociologi şi cercetarea sociologică să aprecieze ştiinţific realitata socială cercetată. Ori ce alunecare de pe o asemenea poziţie dăunează nu numai valabilităţii cercetării respective. Semnalarea noului, care trebuie sprijinit şi dezvoltat, va trebui să meargă mînă în mînă cu dezvăluirea a tot ce este vechi şi a tot ceea ce este învechit şi va trebui eliminat.

Cercetarea sociologică concretă presupune, deci, abordarea deschisă şi fără rezervă a fenomenelor sociale *aşa cum sînt ele*, investigarea lor în toată complexitatea, tragerea tuturor concluziilor impuse de fapte ; neconcordanţa unor concluzii noi, verificate ca valabile, cu vechi concluzii şi păreri nu trebuie să neliniştească. Aceasta este un proces firesc al îmbogăţirii cunoaşterii. El nu trebuie frînat prin măsuri mai mult sau mai puţin administrative. Singura cale de urmat este analiza corectă a rezultatelor şi luarea tuturor măsurilor necesare înlăturării cauzelor ce-au dus la erori.

Desfăşurînd ample cercetări de teren — indiferent cum le-am numi — marxiştii deschid un capitol deosebit, de-a dreptul revoluţionar în marxism. În ţările în care popoarele, conduse de partidele lor marxist-leniniste, construiesc socialismul, unde realitatea este modelată după teoria materialist-dialectică, şi unde deosebirile de stadii de dezvoltare, de tradiţii şi de sarcini specifice fac să existe probleme din cele mai interesante şi mai diferite, cercetările de teren vor constitui şi ele o altă cale de verificare practică a funcţionării şi materializării ideilor noastre. În mod neîndoielnic, cercetarea sociologică — fie ea şi empirică — nu poate să nu influenţeze asupra dezvoltării ulterioare a marxismului,

Scanned with OKEN Scanner

care este o teorie socială, dar și o doctrină politico-ideologică.

După această sumară trecere în revistă a cîtorva probleme care privesc sociologia și obiectul ei, se impune întrebarea : poate fi dată o definiție științifică a sociologiei ? Păreri sînt multiple și contradictorii, atît în rîndul sociologilor marxiști, cît și al celor nemarxiști. După opinia noastră, se poate afirma că *sociologia este știința care studiază procesele sociale, relațiile interumane și instituțiile din orînduirea socială dată.*

Abia de aici în colo trebuie întreprinsă o muncă atentă și sistematică în legătură cu discernerea a ceea ce este și a ceea ce nu este bun, a ceea ce este științific de ceea ce nu este științific. Înțelegerea corectă a procesului real de constituire a sociologiei — de la elemente disparate la sisteme sociologice, de la teorie la cercetare, de la concluziile desprinse din acțiunea de cercetare directă la îmbogățirea teoriei, de la legități generale la sesizarea legităților din ce în ce mai specifice și de la acestea la îmbogățirea filozofiei sociale cu elemente noi, de la sociologie generală la discipline sociologice (de ramură sau specializate), etc., etc. — coroborată cu înțelegerea științifică a proceselor ce se produc în cadrul realității sociale contemporane, dar și al științei (științelor) care studiază această realitate, este absolut necesară pentru a sesiza perspectiva. În acest context se poate încerca o definiție a sociologiei. Dar „căutarea" unui loc „deosebit" de al celorlalte științe sociale — indiferent cum le-am numi — în sensul unei delimitări categorice, este ceva artificial și nefolositor. Nu este greu de sesizat că în fiecare știință socială particulară avem de-a face cu sociologia (bineînțeles în anumite limite și în mod specific), iar în sociologie nu putem să nu întîlnim elementele științelor sociale ; indiferent de cantitate și grad de generalitate. Trebuie să vedem, în fond, relația *reală* dintre aceste științe, întrepătrunderile și deosebirile *esențiale.* Pentru moment e absolut necesar — după părerea noastră — să înlăturăm schemele dogmatice, prejudecățile și conservatorismul, să discutăm deschis și creator, în permanență alungînd scolastica.

Scanned with OKEN Scanner

OPINII

Scanned with OKEN Scanner

OPINII

Scanned with OKEN Scanner

Obiectul sociologiei față de al celorlalte științe sociale și ale omului

Dr. VASILE V. CARAMELEA

Ce probleme intră în preocupările sociologiei, ce obiect are, ce statut i se atribuie, ce rol deține, credem că se poate stabili și în urma unui „dialog" cu științele sociale sau, lărgind grupa, între ea și celelalte științe ale omului, realizîndu-se prin aceasta o așa-zisă „recunoaștere reciprocă" a problematicii care constituie domeniul fiecăreia.

Un bun prilej de întîlnire și de desfășurare a unei astfel de discuții între științe îl oferă participarea, colaborarea lor la o cercetare organizată pentru studierea multidimensională, a cît mai multor aspecte și din cît mai multe puncte de vedere, a unui fapt sau proces în relație cu altele, în cadrul unui complex de fenomene sau a unui fenomen el însuși complex, de exemplu: omul sau societatea.

Ideea, pe care o dezvoltăm pentru a ne spune părerea noastră despre obiectul sociologiei, pornește tocmai de la experiența dobîndită prin folosirea acestui gen de cercetare interdisciplinară, la care am participat în situații diferite: de colaborator, de coordonator sau de observator.

Sociologia, ca disciplină, era prezentă în toate situațiile, — fie în calitate de organizatoare și deci de generalizatoare a rezultatelor ei și ale celorlalte științe sociale, fie în calitate de colaboratoare.

În cadrul cercetărilor complexe ale școlii sociologice de la București, conduse de profesorul nostru D i m i t r i e

Scanned with OKEN Scanner

Gusti, sociologia făcea o ultimă sinteză la nivelul ei, în urma căreia realitatea socială, alcătuită din fapte, din procese, instituţii, într-un continuu dinamism, cercetată de ea şi sub diferite aspecte de alte discipline sociale şi umaniste (etnografie, istorie, economie, psihologie, lingvistică, antropologie etc.) poate fi caracterizată în final ca „totalitate".

Elev şi apoi membru al acestei şcoli, am studiat etnografic-sociologic mai multe fapte social-culturale şi, istoric sociologic, cîteva varietăţi de rămăşiţe de organizare socială din trecut [1].

La discutarea materialului constatam că e nevoie de o ştiinţă care este capabilă şi trebuie să prezinte în totalitatea lui fenomenul social-cultural, în interrelaţie cu altele, în cadrul unor unităţi sociale, al unei societăţi, structuri sociale, deoarece specialiştii îl analizau parcelîndu-l sau privindu-l prin diferite unghiuri de vedere. Acest lucru era posibil şi se realiza prin prisma disciplinei care coordona, orienta cercetarea. Era chiar ştiinţa sociologiei.

În a doua situaţie, în cadrul cercetărilor şcolii de antropologie de la Bucureşti, în lipsa antropologiei sociale, se simţea de asemenea nevoia, în investigaţiile complexe ale acesteia, ca o ştiinţă socială să prezinte în mod organizat şi sintetizat influenţa factorilor sociali, economici şi culturali în păstrarea, răspîndirea şi modificarea structurii antropofizice a unui grup uman, intervenţia modului de producţie a relaţiilor sociale în dezvoltarea biologică a omului [2].

[1] V. V. Caramelea: *Composesoratele foştilor iobagi din Ţara Oltului.* În «Sociologie românească», director D. Gusti, anul V, nr. 1—6, 1943. — Idem; *Satul Berivoieşti,* vol. I, Obştea moşnenilor. Cîmpulung, 1946.

[2] Acad. St. M. Milcu şi V. V. Caramelea: *Sociological Studies within the complex Researches of the Bucharest Anthropological School.* În *«The Roumanian Journal of Sociology»,* II-III, 1964. V. V. Caramelea: *Studiul unor probleme sociologice, demografice şi etnografice în cadrul cercetărilor antropologice complexe din satul Cloşani.* În «Studii şi cercetări de antropologie», I, 1, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

Mai multe discipline umane, cu caracter social (etnografie, istorie, demografie etc.), alături de altele cu caracter natural (anatomie, fiziologie, genetică, endocrinologie, biochimie), colaborau pentru cunoaşterea mai profundă şi explicarea cît mai completă a problemelor omului. Coordonarea disciplinelor sociale devenea tot mai necesară. Era nevoie ca o disciplină, prin sinteza ei, să poată caracteriza cît mai bine mediul social-economic şi cultural, istoric şi actual, cu alte cuvinte să prezinte intervenţia progresului social asupra evoluţiei biologice a omului. Întîi, colaborînd cu prof. H e r s e n i, iar apoi singur sau cu alţi colaboratori ai secţiei de antropologie socială şi culturală a Centrului de cercetări antropologice al Academiei, am conchis că această operaţie poate să o facă pînă la un anumit nivel, pînă unde se pune problema îmbinării, unităţii, dialectice a socialului cu biologicul în fiinţa umană, ştiinţa sociologiei.

În a treia situaţie, am coordonat cercetările multidisciplinare dintr-o regiune în care am urmărit să definim complex, biologic, psihologic, istoric şi social-cultural populaţia în faza în care se produc importante schimbări în munca şi modul de viaţă, prin industrializare, prin urbanizare şi prin cooperativizarea agriculturii, care generează numeroase procese social-umane. Schimbările social-economice şi culturale au ca urmare modificări comportamentale, în sistemul valoare-atitudine al oamenilor, şi prin urmare produc modificări în structura personalităţii, care, pînă la această dată, pentru populaţiile cercetate, milenar agricole, era dirijată îndeosebi de şi către tradiţie. O serie de discipline umane, sociale şi naturale, dintre cele mai importante în studierea omului integral — sociologia, psihologia, antropologia culturală şi biologia umană — au fost chemate să contribuie la studierea adaptării morfo-fiziologice, a integrării psiho-sociale la noul mediu de muncă şi rezidenţial, la urmărirea modificărilor în configuraţia comportamentală, în structura personalităţii primelor contigente de ţărani agricultori care trec la munca cu maşina în mari întreprinderi industriale, în echipe, brigăzi, la cultura şi civi-

Scanned with OKEN Scanner

lizația urbană. Rezultatele investigațiilor tuturor disciplinelor colaboratoare, orientate de o concepție unitară a științelor omului, sînt generalizate la nivelul unei antropologii integrale, fizice, psihice, sociale și culturale. Această ultimă sinteză este precedată de generalizări anterioare la diferite alte nivele, efectuate de științele aflate în interdisciplinaritate între care una și la nivelul sociologiei [3].

În a patra situație am participat ca observator la cercetările multidisciplinare inițiate de Centrul de cercetări antropologice din Paris asupra unui grup de populație rurală din Plozevet, Bretagne, la care colaborau cercetători și cadre didactice de diferite specialități provenite de la 12 laboratoare, institute și catedre universitare. Prin această cercetare, dr Robert Gessain urmărea cunoașterea evoluției omului prin investigații asupra unor fenomene situate în zona de graniță a științelor naturale cu cele sociale, prin joncțiunea unor cercetări biologic-demografic-genetice cu cele etnologic-sociologice.

Într-un studiu publicat de acad. St. Milcu și de mine, s-a arătat că în contextul unor astfel de cercetări multidisciplinare, cooperative, fiecare disciplină își conturează mai bine problemele ce-i revin, obiectul, și-și compară metodele cu celelalte din propria grupă sau diverse alte grupe, cu care conlucrează pentru definirea cît mai completă a unui fenomen [4].

În urma acestor cercetări, am încercat să conturez și să delimitez de celelalte discipline social-umane o tînără disciplină, *antropologia socială*. Am putut să-mi dau mai bine seama de *grupul de probleme* pe care celelalte

[3] V. V. Caramelea: *Man, Modifications of Labour and of way of Living, — Team-work investigation in the Arges Region, coordinated by physical, social and cultural anthropology.* În «Annuaire roumain d'anthropologie», tom 2, 1965. — Dr. V. V. Caramelea und mitarb: *Probleme der psycho-sozialen und morphophysiologischen menschlichen anpassungsfähigkeit im industrialisierungsmedium rumäniens* În «Annuaire roumain d'anthropologie», tom 3, 1966.

[4] Acad. St. M. Milcu și V. V. Caramelea: *Cercetarea interdisciplinară în biologia omului și științele sociale.* În «Studii și cercetări de antropologie», tom 3, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

științe ale omului nu le pot rezolva — cu metodologia și generalizările pînă la nivelul lor — dar pe care ar putea să le rezolve antropologia socială, să mă pronunț asupra *locului* ce-i revine într-un așezămînt al științelor omului, dintre care unele, mai de mult constituite, sînt de acord sau se împotrivesc recunoașterii ei.

După cum antropologia fizică efectuează o sinteză la nivelul ei apelînd îndeosebi la biologia umană, pentru a pregăti datele de ordin uman natural în vederea conexiunii, îmbinării cu cele de ordin uman social, antropologia socială își asumă rolul, cu concursul științelor sociale, să coordoneze datele din acest domeniu, realizîndu-se în final studiul omului integral ca organism și comportament al personalității.

Într-adevăr, antropologia socială apelează la concursul științelor de grupă, iar pentru sinteză la sociologie[5].

În sistemul cercetărilor noastre, pilotate de antropologia socială, psihologică și culturală, în convergență cu cele de antropologie fizică, pentru urmărirea cunoașterii omului total în societatea totală, antropologia socială îmbină datele ei cu cele ale psihologiei, istoriei, lingvisticei, și îndeosebi ale sociologiei, care face și sinteza.

Științele sociale, în contextul cercetărilor interdisciplinare coordonate antropologic, recunosc și constată că sociologia studiază societatea în multitudinea aspectelor ei, folosind și datele lor.

Deci, după noi, obiectul sociologiei poate fi și este delimitat de către ale celorlalte discipline sociale în cadrul unor cercetări intendisciplinare.

După părerea noastră, în lumina celor arătate, obiectul sociologiei este studiul societății ca totalitate, respectiv al unui fapt social, proces, însă în interrelație cu alte fapte sociale, deci raportat tot la totalitate, este studiul relațiilor sociale, al instituțiilor sociale, al structurilor sociale, în dinamica lor, al legilor sociale.

[5] V. V. Caramelea: *Dezvoltarea cercetărilor românești de antropologie socială și culturală în convergență cu cele de antropologie fizică, 1955—1966.* În «Studii și cercetări de antropologie», tom 3_2, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

Locul materialismului istoric în sistemul științelor

PAUL POPOVICI

În literatura marxistă din ultimii ani, se dezbate problema conținutului și caracterului materialismului istoric, a raportului său cu materialismul dialectic și științele particulare, a locului său în sistemul științelor sociale. Se disting, în această privință, mai multe opinii.

1. Unii consideră materialismul istoric *parte componentă a materialismului dialectic,* deoarece «nu este altceva decît materialismul dialectic» [1] în aplicație la studiul societății. Rezultă că el nu posedă o ontologie proprie, un corp propriu de categorii, ci reprezintă sistemul categorial al materialismului dialectic folosit metodologic pentru înțelegerea mișcării generale a societății. Ca parte a materialismului dialectic, materialismul istoric ar îndeplini o funcție metodologică, fiind aplicarea principiilor universale la analiza unui anumit domeniu al realității.

Alți autori recunosc acestuia un sistem categorial propriu, care reflectă însușirile generale specifice societății, istoriei umane [2], ceea ce îi conferă calitatea de a fi *o știință de sine stătătoare.* Sînt distinse în conținutul său categorii filozofice (existența socială — conștiința socială etc.) și categorii sociologice (economie, politică,

[1] T. Pavlov: *Filozofia materialist-dialectică și științele particulare,* ESPLP, 1958, p. 73.

[2] *Teorie și metodă în științele sociale,* p. 263—264, 327—328.

Scanned with OKEN Scanner

clase etc.)[3] şi se apreciază că dacă materialismul istoric nu se identifică cu materialismul dialectic, el este însă o parte a filozofiei marxiste, este o ştiinţă filozofică, ştiinţa socială fundamentală.

Deosebirea esenţială dintre cele două puncte de vedere constă în aceea că prima alternativă nu recunoaşte materialismului istoric statutul de disciplină aparte, ci numai de metodă, pe cînd a doua admite existenţa materialismului istoric ca ştiinţă de sine stătătoare, ca teorie socială generală ce cumulează funcţia teoretică şi metodologică. Precizarea caracterului materialismului istoric nu este, cum ar putea apărea, doar o operaţie formală, de clasificare. Importanţa ei constă în implicaţiile nemijlocite asupra *delimitării* obiectului şi sarcinilor acestuia, a orientării studiilor sale într-o direcţie care să satisfacă cerinţe reale, nerezolvate de alte discipline. O apreciere necorespunzătoare ar putea îngusta sfera preocupărilor, lăsînd neabordate aspecte importante ale realităţii, sau ar extinde-o abuziv creînd interferenţe inutile cu alte ştiinţe.

Credem că opţiunea pentru unul din punctele de vedere expuse, sau pentru altul diferit de ele, implică, printre altele, raportarea la noţiunile de «filozofie» şi «ştiinţă filozofică», pentru a putea aprecia în ce măsură materialismul istoric poate fi identificat cu materialismul dialectic sau considerat disciplină distinctă.

Luînd ca punct de plecare gradul de *extensiune a obiectului* cercetării, unii autori apreciază că filozofia oferă o interpretare de ansamblu a lumii şi, în acest sens, este o concepţie generală despre lume[4]. Consecvenţi acestui punct de vedere, ei consideră că dialectica materialistă este teoria dezvoltării universale, că ea reflectă aspectele cele mai generale şi esenţiale ale dez-

[3] V. P. Tugarinov: *Corelaţia dintre categoriile materialismului istoric*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1960, p. 21—23. De fapt orice ştiinţă operează cu categorii general-filozofice (materie, structură, lege etc.) în corelaţie cu noţiuni proprii, specifice (care şi ele au implicaţii filozofice, de exemplu «orice obiect, fenomen este o unitate de contrarii»).

[4] *Materialism dialectic, Manual*, Bucureşti, E.P., 1963, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

voltării naturii şi societăţii, precum şi ale reflectării lor în conştiinţa omului. Ca urmare, se admite că obiectul materialismului dialectic este realitatea în ansamblu. Sarcina sa este să dezvăluie însuşirile generale ale mişcării valabile în toate domeniile realităţii, spre deosebire de ştiinţele particulare care studiază cîte un domeniu al realităţii, cercetînd legile specifice ale acestuia (criteriul metodei, adăugat de unii autori, nu schimbă datele problemei analizată aci) .

Aceste consideraţii de principiu, caracterizate printr-o perfectă consecvenţă, nu sînt însă totdeauna aplicate consecvent. Uneori, în manuale sau studii, se afirmă că filozofia marxistă este materialismul dialectic şi istoric, dar se defineşte materialismul istoric drept ştiinţa legilor generale ale dezvoltării societăţii. Conceput în acest chip, ca ştiinţă despre legile sociale, materialismul istoric primeşte drept obiect de studiu *numai* un domeniu al realităţii, ceea ce ar însemna, potrivit principiului mai sus menţionat, că el este distinct de materialismul dialectic. Atunci apar următoarele nedumeriri: a) de ce în conţinutul concepţiei generale marxiste despre lume se include, pe lîngă materialismul dialectic, şi o ştiinţă care, prin obiectul său, nu este o concepţie despre lume în ansamblu, ci numai despre un nivel al acesteia, societatea omenească ?; b) dacă se urmăreşte a se sublinia că interpretarea materialistă şi dialectică include nu numai natura, ci şi societatea, atunci propoziţiunea apare pleonastică, deoarece materialismul dialectic, prin definiţie, cuprinde el singur această idee.

Alţi autori susţin că numai criteriul *cantitativ* (filozofia ca cea mai generală disciplină despre lume) nu este suficient şi trebuie completat cu un criteriu *calitativ* pentru a deosebi filozofia de celelalte ştiinţe [5]. Ca urmare a acestui dublu reper, «obiectul principal al filozofiei este raportul dintre existenţă şi conştiinţă, dintre existenţa socială şi conştiinţa socială», în timp ce «toate ştiinţele particulare în ansamblul lor au obiectele

[5] T. Pavlov, *Op. cit.*, p. 24—25.

Scanned with OKEN Scanner

lor specifice care se referă la structura și legile structurale» [6].

Pe această bază, s-a format opinia că, întrucît materialismul dialectic și materialismul istoric au aceeași problemă fundamentală, și anume raportul dintre existență (socială) și conștiință (socială), trebuie admisă și identitatea acestor discipline înseși[7].

Nici aceste considerații nu sînt lipsite de anumite neclarități : a) Dacă adoptăm dublul criteriu, cantitativ și calitativ, atunci se poate observa că numai materialismul dialectic îndeplinește ambele condiții. Materialismul istoric, chiar dacă studiază societatea din punctul de vedere al rezolvării marxiste a problemei fundamentale, totuși obiectul său are un caracter specific (societatea omenească, parte a realității); b) Spre deosebire de natură, unde nu acționează ființe conștiente și viața spirituală nu reprezintă o latură constitutivă a ei, în societate, existența și conștiința alcătuiesc laturi inseparabile, corelate, constitutive. Ele reprezintă cele mai generale categorii *structurale* ale materialismului istoric, ceea ce, potrivit criteriului mai sus amintit, ar conferi materialismului istoric un statut deosebit de al materialismului dialectic [8]. c) Modul de rezolvare a problemei fundamentale, care diferențiază linia materialistă de cea idealistă, se referă la caracterul științific sau neștiințific de interpretare a *tuturor* fenomenelor din oricare domeniu al științelor, așa cum dialectica se referă la însușiri proprii fiecărui fenomen real. În cazul acesta, este puțin probabil că ceea ce este *comun* să poată

[6] *Ibidem*, p. 59. S-ar putea contesta valabilitatea identificării *obiectului* unei științe cu una din *problemele* sale, fie aceasta chiar problema sa principală.

[7] *Ibidem*, p. 74.

[8] În realitate, problemele structurii nu stau în afara materialismului dialectic, constituind doar un specific al științelor particulare. Filozofia marxistă *include* noțiunea de structură în ansamblul categorial al materialismului dialectic. Ea o studiază însă în maniera sa proprie, sub specia universalității, pe cînd științele particulare evidențiază specificul structural al diferitelor domenii ale realității. Reiese că structuralitatea nu poate constitui, în genere, un criteriu de distingere a științelor particulare de filozofie.

Scanned with OKEN Scanner

constitui un criteriu de diferențiere și clasificare a științelor. Dialectica materialistă se deosebește de celelalte discipline nu pentru că acestea n-ar mînui dialectica în chip materialist, ci datorită universalității sale, a faptului că redă aspectele cele mai generale ale dialecticii lumii obiective și cunoașterii acesteia. Nu apare clar de ce, de exemplu, problema raportului dintre baza economică și suprastructura politică ar aparține mai curînd materialismului dialectic (ca aspect al problemei fundamentale) și nu sociologiei generale (ca aspect structural-funcțional specific realității sociale). Dacă ținem seama de *implicațiile* materialist dialectice, atunci orice noțiune, sau ansamblu categorial al oricărei științe, pot fi apreciate ca aparținînd, prin natura lor, materialismului dialectic.

2. În stabilirea locului ce-l ocupă materialismul istoric în sistemul de clasificare a științelor, credem că trebuie să se țină seama că teoria socială marxistă este *în însăși esența sa* materialistă și dialectică. Istoria milenară a gîndirii sociale demonstrează că aceasta reprezintă condiția necesară a studiului științific al societății. Materialismul istoric nu se poate rupe de materialismul dialectic, deoarece el nu a apărut prin derivație formală din concepția despre lume, în maniera vechii filozofii sociale. Dimpotrivă, înțelegerea materialistă și dialectică a societății, naturii și cunoașterii au permis lui Marx și Engels *să deducă,* să elaboreze, sub forma maximei generalizări, teoria materialistă despre dialectica oricărei mișcări și dezvoltări. O dată constituit, aparatul conceptual al acesteia (care se dezvoltă mai departe în contact cu celelalte științe) capătă, prin conversiune, valoarea normativă. Astfel, materialismul dialectic își exercită rolul de metodologie generală atît pentru științele teoretice generale, cît și pentru cele specializate[9]. La rîndul său, materia-

[9] Dacă materialismul dialectic este teoria generală de maximă extensiune, există de asemenea: a) teorii generale la nivelul unor forme fundamentale de mișcare a materiei (materialismul istoric, biologia generală etc.) și b) în cadrul acestora, teorii cu sfera mai restrînsă, ex. limitată la un domeniu anumit al naturii sau al vieții sociale (economia politică, estetica etc.). Unii autori consideră că

Scanned with OKEN Scanner

lismul istoric, fiind ontologie a vieţii sociale globale, are, după cum se admite, însemnătate metodologică pentru toate celelalte ştiinţe despre societate. Acad. A. O ţ e t e a, de pildă, subliniind însemnătatea teoriei sociale marxiste pentru investigaţia istorică, scria : «Prin folosirea materialismului istoric, istoriografia noastră a căpătat un conţinut nou, dezvoltarea socială fiind privită ca un proces determinat de legi obiective» [10].

În stabilirea locului materialismului istoric în sistemul de clasificare a ştiinţelor, credem că trebuie să se observe de asemenea că, spre deosebire de materialismul dialectic, materialismul istoric are ca obiect de cercetare un domeniu delimitat al ralităţii, o anumită formă de mişcare a materiei, societatea omenească, privită ca un sistem unitar şi dinamic. El studiază sub aspect teoretic abstract (categorial) esenţa societăţii, structura ei funcţională şi grupală, dezvoltarea acesteia, determinismul social istoric şi implicaţiile sale prospective, formele general-socioologice ale raportului obiectivului şi subiectivului, particularităţile cunoaşterii sociale etc. [11]. Concluziile sale evoluează, corectîndu-se şi perfecţionîndu-se în raport de transformările obiective şi ameliorarea procedeelor de cunoaştere. *Specificul* materialismului istoric — atît faţă de materialismul dialectic, cît şi faţă de şti-

generalul, indiferent de nivelul său, conferă teoriei caracterul filozofic. N i c o l a e P e t r e s c u interpretează termenul «filozofie» în sensul de «general» spre deosebire de acela de «particular» care denotă o limitare în cercetarea fenomenului (p. 5) ; filozofia se caracterizează prin spiritul de totalitate, de ansamblu, de sinteză. (Vezi N. P e t r e s c u, *Sociologia ca disciplină filozofică*. «Rev. de fil.», vol. XVIII, nr. 3—4, 1933, Buc.). Se poate răspunde că aceste trăsături sînt proprii *oricărei* activităţi *teoretice*. Potrivit obiectului ei, aceasta se desfăşoară la diferite nivele de generalitate. Şi poate tocmai de această diferenţiere ar trebui să se ţină seama în primul rînd la clasificarea diferitelor discipline teoretice generale.

[10] *Teorie şi metodă în ştiinţele sociale*, 1965, p. 66.

[11] Vezi «Revista de filosofie», nr. 9/1967, p. 953—965.

Scanned with OKEN Scanner

inţele sociale particulare — constă în aceea că decupează din realitate un anumit domeniu, într-o anumită manieră, întemeindu-se şi dezvoltîndu-se ca teorie *generală* a unei forme *particulare* de existenţă [12].

3. Considerarea sociologiei generale ca ştiinţă a ansamblului social este prezentă în scrierile multor autori contemporani de prestigiu [13]. Ideea că materialismul istoric

[12] Deoarece, prin obiectul şi funcţiile sale, materialismul istoric ocupă un loc specific în raportul faţă de materialismul dialectic, ca şi faţă de ştiinţele sociale particulare, constituind oarecum veriga de legătură între aceste nivele diferite dar necesare ale cunoaşterii unice, s-ar putea aprecia că el prezintă anumite caracteristici ale unei discipline *limitrofe*. Spre deosebire însă de disciplinele de graniţă din sfera ştiinţelor partculare, materialismul istoric s-ar încadra în grupul celor aflate la *intersecţia filozofiei cu ştiinţele particulare*, ceea ce ar explica dualitatea deschiderilor sale spre ambele aceste zone ale cunoaşterii (contrariind pe unii autori care socotesc că am avea de-a face cu o convieţuire nelegitimă şi inacceptabilă). Este interesant de observat că teoriile despre fenomenele sociale au urmat un drum oarecum simetric altor discipline, identificate iniţial cu filozofia şi diferenţiate ulterior. Newton îşi intitulase opera fundamentală *Principiile matematice ale filozofiei naturale*, Lamarck scrisese *Filozofia zoologică*, Hegel este autorul unei *Filozofii a istoriei* şi unei *Filozofii a dreptului*. Ca şi în domeniul ştiinţelor naturii, adîncirea şi diversificarea cunoştinţelor sociale a dus şi aci la constituirea unor discipline distincte, cu o tentă mai mult sau mai puţin filozofică.

Unii autori manifestă aprehensiunea explicabilă că, acordîndu-se materialismului istoric statutul de disciplină distinctă în sistemul de clasificare a ştiinţelor, s-ar putea crea pericolul ruperii sale de concepţia materialist dialectică despre lume. Se poate răspunde că a) aşa cum s-a precizat mai sus, materialismul istoric este în esenţa sa materialist şi dialectic. Aceste însuşiri ale sale nu decurg prin derivaţie din materialismul dialectic, ci dimpotrivă, materialismul dialectic decurge, prin generalizare şi abstractizare, din interpretarea materialistă şi dialectică a realităţii naturale, sociale şi spirituale. Între cele două discipline nu este o dependenţă univocă, ci reciprocă. b) Se poate de asemenea preciza că separarea nu înseamnă întotdeauna opoziţie, ruptură. De exemplu, ştiinţele sociale particulare marxiste sînt distincte de filozofie şi totuşi legătura se menţine, se consolidează.

[13] Petre Andrei susţinea că «sociologia cercetează în mod obiectiv existenţa socială şi aspectul ei static structural, arătînd elementele constitutive şi modul în care apare societatea, precum şi sub aspectul dinamic-funcţional al ei, arătînd fazele şi tipurile sociale realizate» (*Probleme de sociologie*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1927, p. 28).

Scanned with OKEN Scanner

este tocmai o asemenea disciplină autonomă, indisolubil corelată cu materialismul dialectic, o ontologie și o metodologie generală a vieții sociale, caracterizată printr-un sistem categorial propriu, poate fi urmărită în literatura marxistă, începînd cu creatorii acesteia și pînă astăzi [14].

Reducerea materialismului istoric numai la funcția sa metodologică (de aplicare a principiilor materialismului dialectic) echivalează cu afirmația că marxismul este lipsit de o ontologie socială, ceea ce provoacă imediat revendicarea elaborării unei asemenea discipline sub forma unei sociologii generale, diferită de materialismul istoric.

Acest deziderat, accentuat o dată cu dezvoltarea sociologiilor de ramură și a cercetărilor concrete aferente, provoacă unele nedumeriri : a) este o contradicție de

M. Duverger admite o «sociologie generală sistematică», cu grad maxim de generalitate, schițînd teoriile și tipologiile aplicabile tuturor civilizațiilor, formulînd astfel un limbaj comun pentru toate științele sociale particulare (*Méthodes des sciences sociales*, PUF, 1961, p. 77—78).

A Dictionary of the Social Sciences, N.Y., 1964 : sociologia poate fi definită ca «știința socială generală, fundamentală»... ca «știința societății, dacă societatea este privită ca totalitatea relațiilor și proceselor...» (p. 678).

R. K. Merton, sceptic în genere față de o sociologie concepută ca teorie generală, nu contestă totuși în principiu necesitatea și posibilitatea acesteia. (*Éléments de théorie et de méthode sociologique*, Paris, 1965, p. 18).

[14] K. Marx și Fr. Engels precizează că teoria lor socială reprezintă procesul în ansamblul lui și în interacțiunea diferitelor sale laturi (*Opere*, vol. 3, E.P., 1958, p. 38). V. I. Lenin (*Opere*, vol. I, Ed. P.M.R., 1950, p. 128—133, 401—406), pune în dependență apariția a ceea ce numește știință socială, sociologia științifică, materialismul istoric (termeni considerați de el ca fiind sinonimi) de elaborarea conceptului de «formațiune socială», care nu aparține materialismului dialectic, ci este abstracția sociologică ce desemnează concretul social integral. De remarcat că, de regulă, autorii burghezi privesc materialismul istoric drept omologul sociologiei lor, mai precis drept sociologia generală marxistă. D. Gusti, de exemplu, prezentînd bazele materialismului istoric, spunea că «în *sociologia* marxistă găsim o problemă a întregului, o problemă a paralelismului social, ...găsim toate problemele, pînă și problema societății viitoare...» (*Curs de sociologie*, 1946, ASFL, Note stenografice, p. 135).

Scanned with OKEN Scanner

principiu între funcţia ontologică şi cea metodologică a materialismului istoric, s-a evidenţiat ea în cei peste o sută de ani de existenţă a acestuia ? b) oare admiterea materialismului istoric ca teorie socială generală, ca sociologie sistematică este în contradicţie cu promovarea şi progresul sociologiilor de ramură şi al cercetărilor empirice ? [15] c) dacă sociologiile de ramură reclamă o nouă teorie generală, aceasta — o dată constituită — este valabilă şi pentru ştiinţele sociale particulare tradiţionale, sau *numai* pentru sociologiile de ramură? În primul caz, prin ce s-ar deosebi de materialismul istoric ; în al doilea caz, cum şi-ar justifica însuşirea de teorie generală? d) diversificarea problematicii, complicarea metodologiei cunoaşterii sociale a generat în lumea burgheză tendinţa de negare a teoriei sociale globale (faţă de care astăzi se înregistrează reacţii de felurite forme). Ideea unei teorii sociologice generale, alta decît materialismul istoric nu implică ideea ineficienţei acestuia din urmă în raport cu noile cerinţe ale cunoaşterii sociale ?

Credem că sînt suficiente motive logice, istorice şi operaţionale de a considera că materialismul istoric, ca teorie socială generală, aşa cum a creat-o Marx, a evoluat în cursul existenţei sale, şi-a îmbogăţit problematica, şi-a perfecţionat sistemul de categorii. Ar fi în contradicţie cu spiritul său însuşi dacă ar fi forţat să se stabilizeze la nivelul unui anumit stadiu al istoriei sale, dacă i s-ar împiedica devenirea, adecvarea la cerinţele teoretice şi practice ale prezentului.

Se pare că, iniţial, termenul de «sociologie» (A. Comte) şi «materialism istoric» (Marx, Engels) au avut o semnificaţie asemănătoare: de teorie socială generală în raport cu ştiinţele sociale particulare ale vremii şi în concordanţă cu o anumită concepţie despre lume ; de ansamblu normativ pentru orientarea acţiunii sociale (a burgheziei la Comte şi Spencer, a proletariatului — la Marx şi Engels). Elaborarea ei ca disciplină *distinctă* a corespuns unei nevoi istorice.

[15] Este valabil oare, aci, aforismul menţionat de R. Merton că «o ştiinţă care ezită să-şi uite fondatorii este pierdută?» (*Op. cit.*, p. 9).

Scanned with OKEN Scanner

Chiar dacă a doua jumătate a secolului trecut a înregistrat discuții pasionate asupra posibilității unei asemenea discipline, totuși n-a avut ecou larg opinia de a se considera sociologia ca unitate aditivă, suma științelor sociale particulare.

În ultimele decenii, tendința de diversificare a cunoașterii sociale s-a accentuat cu repeziciune, sub forma, mai ales, a «sociologiilor de ramură». Înseamnă că sociologia este ansamblul acestora? Se poate prevedea că ele evoluează spre statutul de științe sociale particulare (posedînd fiecare un corp propriu de noțiuni, o teorie și o metodologie specifice, în interferență, desigur, cu ale celorlalte discipline sociale. Și în acest stadiu vor alcătui ele conținutul sociologiei? Dacă, așa cum spune M. Simon, «prin sociologie se înțelege tot ce urmărește să fie studiere științifică a realității sociale» [16], atunci termenul desemnează *toate* științele sociale, nu numai pe unele, și anume sociologiile de ramură.

Este posibil ca ceea ce numim sociologii de ramură să prezinte anumite elemente comune, de pildă, un mod specific de abordare a realității, care le disting de restul științelor sociale particulare. S-ar putea ca ele să se caracterizeze prin studiul nemijlocit, de teren al comportamentului variatelor grupe, colectivități, unități din care e alcătuită populația de pe un anumit spațiu geografic, urmărindu-se acțiunile și reacțiile lor, în condiții date, relațiile intra și intergrupale, depistîndu-se tendințele, regularitățile etc.

Convențional, această manieră de studiu științific a realității sociale prezente poate fi numită sociologie. În occident există chiar asemenea tendințe. Se poate elabora și o interesantă teorie generalizatoare asupra acestui important aspect al vieții sociale, care să sintetizeze, să unifice concluziile parțiale ale sociologiilor de ramură. Credem că o asemenea operație, îndreptățită în limitele ei obiective, n-ar satisface totuși pe deplin cerințele unei teorii sociale generale, a unei sociologii generale. I-ar scăpa numeroase aspecte ale întregului social (care țin,

[16] *Teorie și metodă în științele sociale*, E.P., 1966, p. 76.

Scanned with OKEN Scanner

de exemplu de structura sa funcțională), ca și aspectul istoric al acestuia [17]. W. Dilthey, care nu era un simpatizant al sociologiei generale, recunoaște totuși că studiul statusului social prezent și al evoluției istorice sînt «două clase de fapte alcătuind un tot organic» [18]. Pare îndreptățită opinia prof. H. H. Stahl că «societatea umană dezvoltîndu-se după anumite legi este firesc să existe o știință care să se ocupe cu studiul acestora». O astfel de știință este, după opinia sa, Sociologia marxistă, adică Materialismul istoric «întemeiat pe cunoașterea simultană a trecutului și a prezentului» [19].

De bună seamă, studiul științific al grupelor este o orientare necesară, fructuoasă, indispensabilă cunoașterii sociale. Dar ea rămîne totuși în limitele observației și teoriilor parțiale. Este drept că, în Occident, unii autori preferă teoriile specifice celor generale [20]; există însă și alții care susțin că identificarea sociologiei cu studiul grupelor înseamnă o îngustare a cîmpului ei [21]. Credem că, indiferent de gradul valabilității sale, teoria socială generală se raportează în chip necesar la întregul social, la societatea privită ca o unitate concretă, ca un sistem

[17] Este interesant de reținut că D. Gusti, deși privea societatea ca o unitate ce s-a diferențiat, în cursul evoluției ei, într-un ansamblu de unități sociale (*Sociologia militans*, 1946, p. 124), nu pierde însă din vedere procesul social în ansamblu. Legea paralelismului sociologic (*Ibidem*, p. 118) este desigur greșită, dar ea cuprinde încercarea rațională de reprezentare globală a funcționalității realității sociale. Pentru șeful școlii sociologice de la București, studiul parțial al «unităților sociale» este raportat la teoria generală despre societate, căci «Sociologia studiază societatea ca totalitate în articulațiile sale mari, în natura, funcțiile și determinările ei de ansamblu» (*Ibidem*, p. 123). De aceea, în concepția sa, ca și a lui Durkheim, ca și a lui Marx, dar de pe poziții teoretice-ideologice diferite, studiul ansamblului și al părților alcătuiește un tot necesar, teoria generală și disciplinele particulare completîndu-se reciproc.

[18] *Introduction à l'étude des sciences humaines*. Paris, 1942, p. 52.

[19] «Luceafărul», nr. 22/28.V.1966.

[20] «...Sociologia va avansa în măsura în care preocuparea sa majoră va fi să dezvolte *teorii specifice* și că ea riscă să bată pasul pe loc dacă se orientează spre *teorii generale*» (R. K. Merton: *Op. cit.*, p. 18).

[21] Vezi R. Bain, W. L. Colb, în *A Dictionary of the Social Sciences*. N.Y., 1964, p. 678.

Scanned with OKEN Scanner

dinamic, ca o structură evolutivă, urmărind, cum precizau Marx şi Engels, să prezinte procesul în ansamblu, deci şi interacţiunea diferitelor sale laturi, subsisteme.

Ni se pare că o contribuţie la caracterizarea corectă a materialismului istoric ca sociologie generală găsim în următoarele propoziţii : «ştiinţa care urmăreşte, prin poziţia sa epistemologică, ansamblurile, unităţile, întregurile sociale este *sociologia*» [22] şi «un aport decisiv al *materialismului istoric* în studiul familiei este faptul de a fi depăşit simultan concepţiile teologice, pur imaginare şi concepţiile biologice şi psihologice reducţioniste despre originea, structura, funcţiile şi evoluţia familiei»[23]. Într-adevăr, aşa cum reiese din teoria şi practica marxismului, materialismul istoric *abordează sistemul social global, ca şi variatele sale subsisteme din punctul de vedere al originii, structurii, funcţiei şi evoluţiei în interpretare materialist-dialectică.* Aceasta i-a permis să-şi elaboreze un sistem categorial deschis care îndeplineşte deopotrivă o funcţie ontologică, faţă de realitatea obiectivă, şi metodologică, faţă de celelalte ştiinţe sociale.

4. Între materialismul istoric şi ştiinţele sociale particulare, există, după cum pe bună dreptate se afirmă, o relaţie complementară, de interpătrundere, întregire şi desăvîrşire reciprocă. Or, în zilele noastre, cunoaşterea socială parţială abundă în elemente noi, general valabile din punct de vedere ontic şi epistemologic. Atunci cum trebuie să se răsfrîngă acest progres al cercetării asupra teoriei generale, a materialismului istoric ?

Unii autori susţin că, deoarece materialismul istoric n-a reflectat aprioric, sau a întîrziat să reflecte, situaţia nouă, trebuie elaborată altă teorie generală, căreia să i se încredinţeze îndeplinirea urgentă şi exemplară a acestei funcţii.

Credem că există şi altă alternativă. În loc de a se dubla materialismul istoric, este posibil ca, în spiritul

[22] Traian Herseni: *Puncte de vedere în sociologia familiei.* În «Revista de Filozofie», nr. 11/1966, p. 1341.
[23] *Ibidem*, p. 1343.

Scanned with OKEN Scanner

materialismului dialectic şi al materialismului istoric însuşi (al teoriei despre raportul dintre adevărul relativ şi cel absolut, ca şi al teoriei despre interconexiunea dintre ştiinţele fundamentale şi cele particulare), să se asigure mai departe progresul materialismului istoric, pe calea obişnuită oricărei ştiinţe, a lărgirii problematicii sale, a perfecţionării metodologiei şi sistemului său categorial. Aceasta presupune procesul firesc de includere permanentă sub formă generalizată, în corpul său de adevăruri şi norme, a experienţei teoretice a ştiinţelor cu care interferează, inclusiv a sociologiilor de ramură, a experienţei practice contemporane pe care o studiază.

Scanned with OKEN Scanner

Obiectul sociologiei: sociologia — materialismul istoric

Lector univ. O. TRĂSNEA

Înainte de a ne pronunța asupra problemei raportului dintre materialismul istoric și sociologie, vrem să facem cîteva considerații asupra raporturilor sale cu materialismul dialectic, pentru a-i putea preciza mai bine caracterul și locul în sistemul științelor.

Elaborînd concepția despre lume a proletariatului, clasicii marxism-leninismului au subliniat *unitatea* dintre materialismul dialectic și materialismul istoric ; chiar în procesul elaborării lor concomitente, ele s-au condiționat reciproc. Sublinierea acestei unități a avut și are o semnificație profundă, gnoseologică și *ideologică :* ea exprimă, pe de o parte caracterul materialist și dialectic al teoriei sociale marxiste, iar pe de altă parte, consecvența principială, partinică a marxism-leninismului, situarea sa pe poziții de clasă opuse filozofiei și sociologiei burgheze. Aceasta din urmă, născută sub flamura teoretică a pozitivismului comtean, și-a revendicat, în dezvoltarea ei, în funcție de diferitele curente, diverse fundamente teoretice-filozofice, neputînd ajunge nici astăzi la o configurație teoretică și metodologică unitară. Materialismul istoric, ca teorie sociologică marxistă, a fost și rămîne indisolubil legat de materialismul dialectic, concepția filozofică despre lume a proletariatului, a partidului său revoluționar.

Aceasta unitate, *dialectică,* a fost și mai este împinsă uneori pînă la ștergerea particularităților individuale ale materialismului istoric, care e conceput, ca știință teo-

Scanned with OKEN Scanner

retică generală a societăţii, în spiritul vechii filozofii sociale sau filozofii a istoriei. Absolutizîndu-se unitatea materialismului istoric cu materialismul dialectic, nu se mai înţelege uneori *deosebirea* dintre ele, privită în perspectiva necesară a diferenţierii treptate a cunoaşterii.

Studiul teoretic al societăţii în ansamblu, ca şi al unora dintre laturile vieţii sociale, s-a dezvoltat, cum se ştie, în *cadrul filozofiei,* cunoscînd, mai cu seamă din secolul al XIX-lea, procesul, manifestat tot mai pregnant în secolul nostru, de diferenţiere de filozofia propriu-zisă şi de constituire în discipline sociale individualizate, de sine stătătoare (e cazul sociologiei, politicii, eticii, esteticii etc.). Materialismul istoric s-a constituit şi se dezvoltă ca sociologie ştiinţifică, avînd ca obiect de studiu esenţa, structura şi dezvoltarea societăţii omeneşti ; el este o disciplină de sine stătătoare, cu propriul său sistem de principii, categorii şi legi. Este impropriu, considerăm, să se pretindă că «materialismul istoric se ocupă de fenomenul social ca moment al lumii materiale», pentru că, definindu-i astfel obiectul, lichidăm specificul său ca ştiinţă. *Acest* mod de abordare e specific materialismului dialectic, care studiază *filozofic* şi viaţa socială, dar în perspectiva universalului, degajînd tocmai determinările şi raporturile care-i sînt comune cu ale celorlalte forme de mişcare sau momente ale lumii materiale unice. Tocmai de aceea categoriile şi legile materialismului dialectic nu surprind conţinutul complex şi variat al vieţii sociale, structura acesteia şi particularităţile dezvoltării sale. Sarcina aceasta revine materialismului istoric, care studiază societatea ca unitate concretă şi dinamică a laturilor sale constitutive, societatea privită în dezvoltarea sa, ca proces unitar şi legic.

Este materialismul istoric o disciplină filozofică ? Răspunsul este, fără îndoială, afirmativ. Dar în ce sens ? În nici un caz în sensul că el este filozofie, că reprezintă, cum spunea T o d o r P a v l o v, doar extinderea principiilor materialismului dialectic la studiul vieţii sociale, sau că, aşa cum pretind alţii, operează cu generalizarea filozofică, elaborînd doar categoriile cele mai generale

Scanned with OKEN Scanner

ale procesului social de-a lungul întregii dezvoltări a societăţii.

Caracterul filozofic al materialismului istoric (şi al oricărei sociologii, ca teorie ştiinţifică a societăţii, spre deosebire de alte discipline care generalizează la nivelul unei forme fundamentale de mişcare — ca biologia generală, de pildă — care sînt *ne*filozofice) derivă din specificul socialului, care, spre deosebire de alte domenii ale lumii materiale, reprezintă o unitate de obiectiv şi subiectiv. De aceea *punctul de plecare* al studiului sociologic este filozofic, implicînd rezolvarea problemei dintre factorii obiectivi şi subiectivi, dintre existenţa şi conştiinţa socială. Această problemă *sociologică* fundamentală (inevitabilă pentru *orice* teorie sociologică) este *analogă* (sau de acelaşi gen), dar *nu identică,* cu problema fundamentală a filozofiei.

De altfel, şi soluţia, în cadrul materialismului istoric, a acestei probleme nu este o repetare *tale quale* sau o aplicare (sau o «extindere») mecanică a soluţiei general-filozofice la viaţa socială, şi nici *nu poate fi,* pentru că, într-o accepţie mai largă, *orice* fenomen social este o unitate de obiectiv-subiectiv. Primordialitatea existenţei sociale în raport cu conştiinţa socială nu este şi nici nu poate fi înţeleasă, se ştie, *aidoma* cu primordialitatea materiei în raport cu conştiinţa. Anterioritatea naturii faţă de conştiinţă (ca moment al primordialităţii) nu are corespondent nemijlocit, simetric în raportul dintre existenţa socială şi conştiinţa socială, ci poate fi înţeleasă cel mult în perspectiva mecanismului *schimbărilor* sociale, a dezvoltării istorice, în care schimbările existenţei sociale precedă, *de regulă,* pe cele din conştiinţa socială.

Această *atitudine filozofică* implicată în descifrarea *esenţei* socialului se repercutează, nemijlocit sau mijlocit, şi asupra înţelegerii celorlalte elemente ale obiectului sociologiei : structura societăţii şi dinamica ei, determinismul social. De aceea, ea nu poate fi evitată, e intrinsec inevitabilă abordării *sociologice* a vieţii sociale. Dar această subliniere, este, bineînţeles, cu totul altceva decît a proclama materialismul istoric filozofie !

Scanned with OKEN Scanner

Totodată vrem să subliniem că nu toate categoriile materialismului istoric au implicaţii filozofice de genul celor amintite. Mai mult chiar, materialismul istoric operează cu categorii de grade de generalitate diferite : alături de categorii de maximă (pentru domeniul socialului) extensiune, proprii societăţii în ansamblul ei şi întregii desfăşurări istorice întîlnim altele, care desemnează structuri sau procese sociale cu o arie şi durată mai restrînse. În felul acesta au definit materialismul istoric Marx şi Engels în *Ideologia germană,* în celebra prefaţă la *Contribuţii la critica economiei politice* şi în lucrarea *Ludwig Feuerbach şi sfîrşitul filozofiei clasice germane,* care cuprindea, după mărturisirea lui Engels, «expunerea cea mai amănunţită, din cîte ştiu că există, a materialismului istoric». (K. Marx şi F. Engels. *Opere alese în două volume.* Bucureşti, E.S.P.L.P., 1955, vol. II, ed. a 2-a, p. 535). Împletirea categoriilor de diferite grade de generalitate este proprie, după cît se pare, nu numai ştiinţei sociologice, ci, poate, oricărei ştiinţe.

Iată pentru ce nu putem fi de acord cu punctul de vedere, destul de răspîndit în literatura marxistă, după care materialismul istoric, ca diviziune sau parte a filozofiei materialist-dialectice, se ocupă în mod special şi exclusiv de problemele filozofice ale societăţii (respectiv de problema raportului dintre existenţa socială şi conştiinţa socială, de dialectica societăţii (!) şi de metoda materialist-dialectică de cunoaştere şi transformare a societăţii), iar alături de el există sau trebuie să existe sociologia marxistă, ca o ştiinţă de sine stătătoare, cea mai generală ştiinţă socială *nefilozofică,* ce ar avea ca obiect particularităţile specifice generale ale societăţii, structura ei generală şi schimbările structurale precum şi legile generale (sociologice) ale dezvoltării sociale. Asupra locului ce i se rezervă socialismului ştiinţific în această concepţie, ca «nucleu al sociologiei marxiste», ne-am spus părerea cu altă ocazie, şi nu vom mai reveni aci (Vezi : *Teorie şi metodă în ştiinţele sociale.* Editura Politică, Bucureşti, 1965, vol. I, p. 338—348.). Se poate lesne observa din această formulare că cele două disci-

Scanned with OKEN Scanner

pline au ca obiect *comun* dialectica vieţii sociale, a istoriei societăţii, deci din *acest* punct de vedere ele s-ar confunda. Considerînd, cum arătam mai sus, că problema fundamentală a ştiinţei sociale este intrinsec inevitabilă oricărei teorii sociologice, dispare singura barieră care ar putea să le separe. Pentru că studierea metodei materialist-dialectice de cunoaştere a fenomenelor sociale revine dialecticii (sau unei ramuri a acesteia), ca epistemologie a ştiinţelor, nu numai formale sau naturale, ci *şi* sociale. (Consider limitarea preocupărilor epistemologiei sau logicii ştiinţei la problemele primelor două tipuri de discipline — practicată destulă vreme — drept o trunchiere, nu străină de influenţe pozitiviste, care a alimentat dificultăţile existente în domeniul epistemologiei ştiinţelor sociale).

Este materialismul istoric o filozofie a istoriei, aşa cum apreciază unii cercetători ? După părerea noastră, răspunsul poate fi afirmativ, dar numai într-un singur sens şi anume în acela că, spre deosebire de sociologia de inspiraţie pozitivistă, materialismul istoric n-a respins problematica tradiţională a filozofiei istoriei, ci a integrat-o organic în sistemul său teoretico-explicativ. El *nu o putea* respinge, pentru că probleme ca esenţa procesului istoric, sensul şi legile sale, forţele motrice ale acestuia nu sînt pseudo-probleme, cum le-au decretat pozitiviştii, ci probleme reale, cardinale ale ştiinţei sociale. De altfel chiar sociologia burgheză e nevoită astăzi tot mai mult să se întoarcă la ele. Dar *nu* este filozofie a istoriei, în măsura în care a depăşit caracterul strict raţionalist şi speculativ al acesteia, promovînd, pentru prima dată, o abordare ştiinţifică consecventă a problematicii ei şi, prin aceasta, făcînd-o inutilă. După părerea noastră, din moment ce *ştiinţa* a încorporat, cu mijloacele ei specifice, problematica vechii filozofii a istoriei, elaborînd soluţii validate, verificate practic, legitimitatea epistemologică şi practică a acesteia din urmă dispare. Este un proces firesc, determinat de tendinţele interne ale dezvoltării istorice a cunoaşterii, de cerinţele practicii social-istorice în ultima instanţă.

Punctul de vedere conform căruia materialismul istoric

Scanned with OKEN Scanner

este filozofie (filozofie a istoriei sau filozofie socială) nu ține seama de acest proces al cunoașterii științifice. Dar principala sa consecință este că împinge la concluzia că el ar fi o cunoaștere *exclusiv mediată* și determină izolarea sa de investigarea *nemijlocită* a realității sociale, postîndu-l în simplă abstracție, în întreprindere spirituală prin excelență deductivă.

Această idee contravine însăși istoriei constituirii și dezvoltării marxismului în ansamblu, și a materialismului istoric în special. Făuritorii materialismului istoric, expunînd obiectul și sarcinile sale, au subliniat necesitatea pornirii *de la procesul istoric real*, de la realitatea socială descifrată în tendințele ei (vezi clasica formulare din *Ideologia germană*, în K. Marx și F. Engels: *Opere*, București, Edit. Politică, 1962, ed. a 2-a, vol. 3, p. 38); ei au întreprins numeroase observații și cercetări metodice directe, au elaborat chestionare de lucru în vederea realizării unor monografii etc. Așa cum a fost conceput și realizat, ca sociologie științifică, materialismul istoric își îndreaptă investigațiile în două direcții principale, care se întregesc, se completează reciproc. Prin operații de conceptualizare, el redă esența realității sociale în categorii pe care le corectează, le adîncește și le îmbogățește necontenit pe măsura dezvoltării istoriei și a aprofundării cunoașterii. În același timp, el folosește sistemul său categorial, concluziile teoretice ale cunoașterii științifice, ca instrument metodologic pentru a dobîndi noi cunoștințe, pentru a obține noi adevăruri prin investigarea, mijlocită și nemijlocită, a realității sociale. Materialismul istoric se îmbogățește și se aprofundează, se dezvoltă continuu atît pe baza studierii — mijlocite — a trecutului, prin intermediul datelor oferite de istoria generală, istoria diferitelor țări și popoare, științele istorice speciale, cît și prin studierea realității prezente, care se realizează atît mijlocit — prin generalizarea datelor științelor sociale particulare —, cît și nemijlocit — prin cercetarea sociologică empirică a acestei realități. În istoria gîndirii sociologice, marxismul a realizat primul (și pînă acum poate și singurul) *uni-*

Scanned with OKEN Scanner

Zeitschrift für Politik

Herausgegeben von

Dr. Richard Schmidt und **Dr. Adolf Grabowsky**

Freiburg i. Br. Berlin

Carl Heymanns Verlag, Berlin W 8 — Rechts- u. Staatswissensch. Verlag

Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik, in ihrem einheitlichen Zusammenhang

Prolegomena zu einem System

Von Dr. Demetrius Gusti

Sonderdruck

Vom Verfassen überreicht

Jährlich erscheint ein Band (40 Druckbogen) in vier Heften zum Preise von 16 ℳ

COPERTA LUCRĂRII IN CARE DIM. GUSTI PROPUNE O CLASIFICARE A ȘTIINȚELOR SOCIALE, IN CADRUL CĂREIA DISTINGE POZIȚIILE PROPRII ALE SOCIOLOGIEI, POLITICII ȘI ETICII

Scanned with OKEN Scanner

Sociologul

Antropometristul

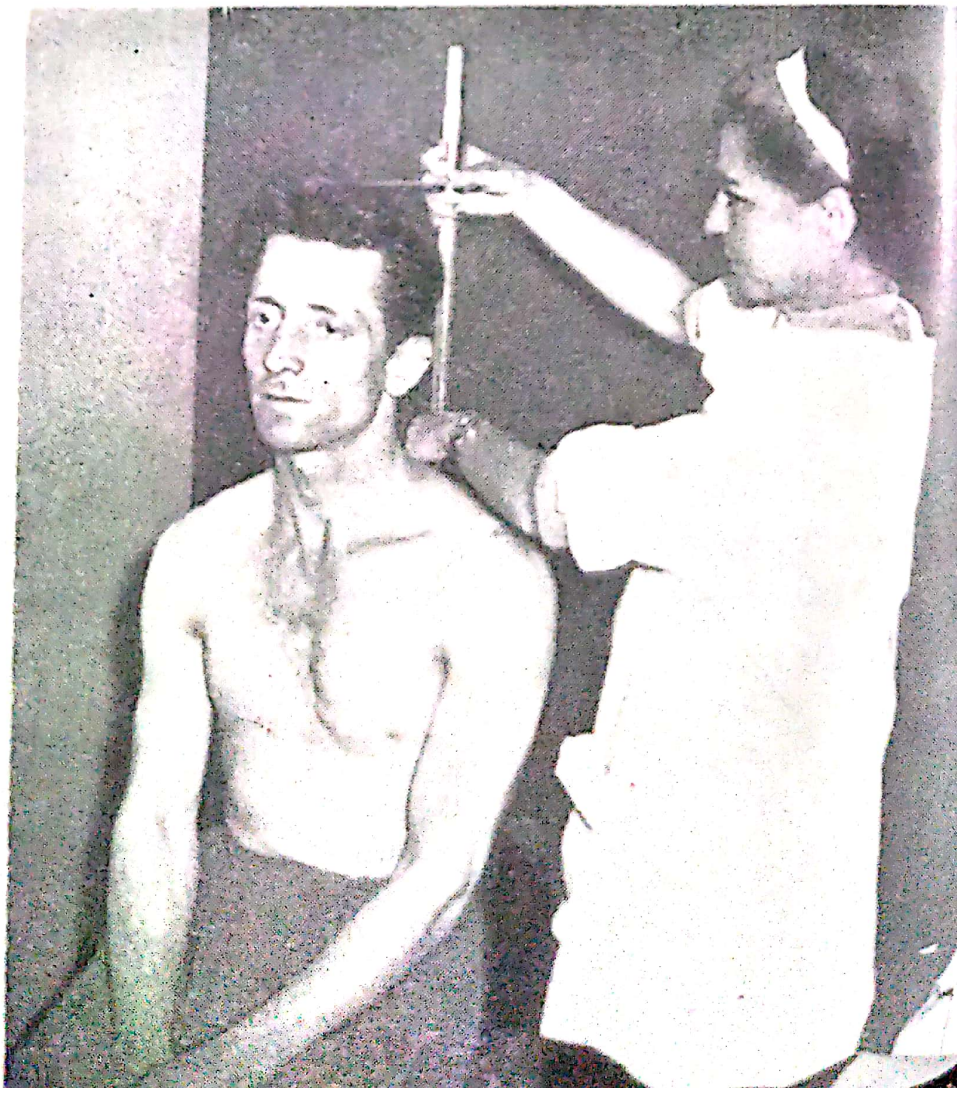

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIA, ALĂTURI DE ALTE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI NATURALE, ÎNTR-O CERCETARE COMPLEXĂ, INTERDISCIPLINARĂ, LA MINELE DE CĂRBUNI BERIVOEȘTI — ARGEȘ EFECTUATĂ ÎN 1964, DE SECȚIA DE ANTROPOLOGIE SOCIALĂ, PSIHOLOGICĂ ȘI CULTURALĂ A CENTRULUI DE CERCETĂRI ANTROPOLOGICE AL ACADEMIEI

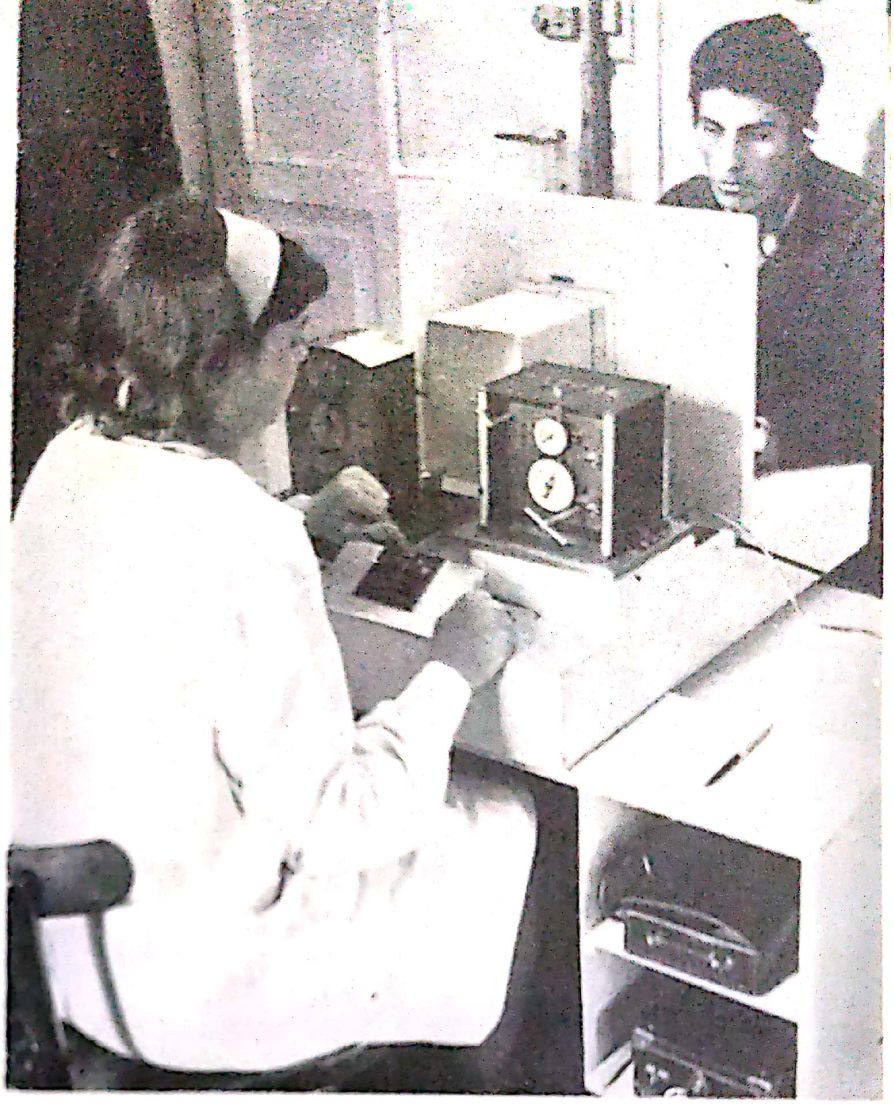

Psihofiziologul

Specialistul în fiziologia muncii.

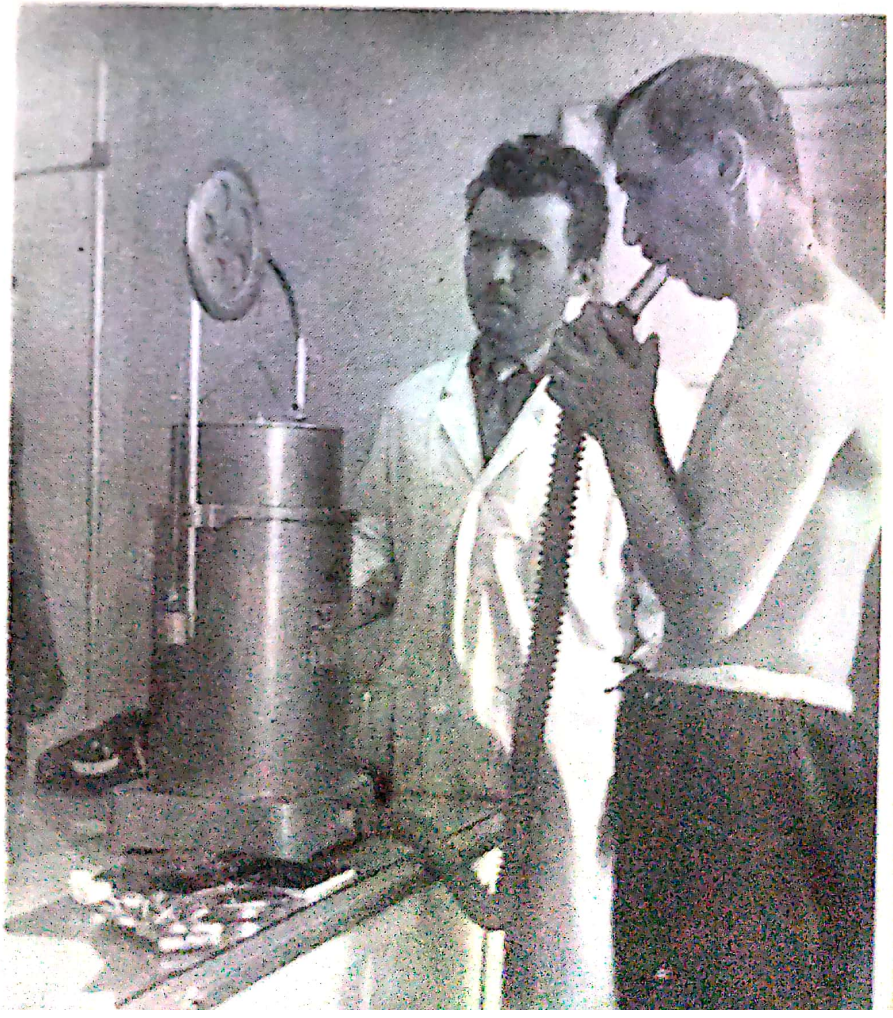

Scanned with OKEN Scanner

Ergonomistul

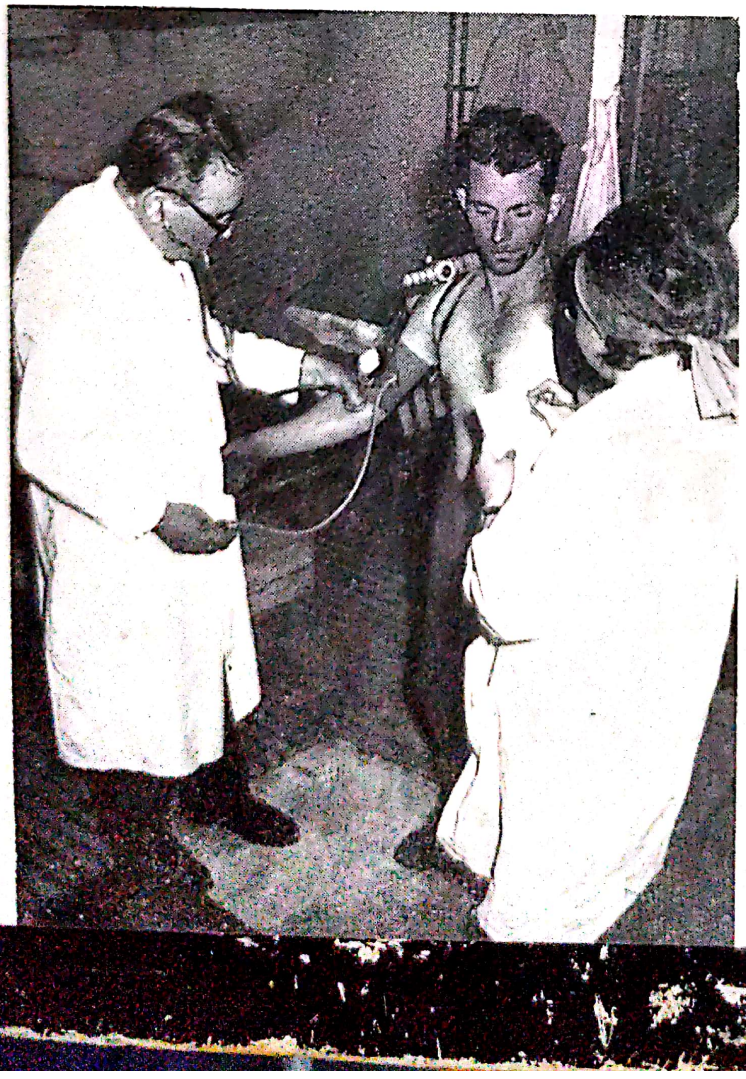

Specialistul
în medicina muncii.

Scanned with OKEN Scanner

tatea efectivă și eficientă a concepției teoretice cu observația concretă, a teoriei generale cu cercetarea empirică. Valoarea acestui demers revoluționar în știința socială este tot mai mult recunoscută și de sociologi burghezi.

În epoca contemporană, studiul particularităților acțiunii legilor generale, ca și acela al noilor însușiri, relații, procese, tendințe apărute în noile condiții istorice sînt impuse de nevoile interne ale dezvoltării materialismului istoric, ca teorie sociologică, nevoi care se împletesc astăzi, mai mult ca oricînd, cu cerințele nemijlocite ale practicii revoluționare transformatoare. Materialismul istoric este o concepție științifică vie, creatoare și chezășia viabilității și dezvoltării sale este tocmai legătura sa nemijlocită cu realitatea socială concretă. Pentru toate acestea ni se pare cu totul *ilegitimă* și *inactuală* postularea materialismului istoric ca filozofie și, implicit, întreprindere teoretică exclusiv mediată, de rang secund, atît sub raportul implicațiilor teoretice, cît și al acelora de ordin practic. Arătam și cu alt prilej că tocmai o astfel de poziție (dublată de o înțelegere confuză a raportului dintre metodologie și procedeele (tehnicile) de cercetare, datorită căreia tehnicile de cercetare sociologică, utilizate la nivel mondial au fost în chip forțat identificate cu sociologia empiristă burgheză, extinzîndu-se o atitudine ideologică asupra unor elemente care, prin natura lor, sînt extraideologice) a alimentat în trecut subaprecierea cercetărilor sociologice empirice (de teren).

Există la unii preopinenți tendința de a aprecia că materialismul istoric, ca filosofie a istoriei s-ar ocupa cu legile generale ale dezvoltării sociale, deci cu procesul istoriei, cu dinamica socială, în timp ce sociologiei marxiste îi revine studiul staticii sociale, descrierea raporturilor sociale structurale. Dar se știe că marxismului îi este străină această viziune *nedialectică.*

Premarxiștilor (chiar și lui H e g e l), din cauza limitelor sociale și gnoseologice cunoscute, le-a rămas ascuns, neidentificat angrenajul construcției interne a societății, care determină devenirea istorică ; de aceea încercările lor de surprindere a sensului istoriei și a forțelor sale motrice erau lipsite de înțelegerea structurii reale a

vieții sociale. În edificiul sociologiei lui A. Comte se disting două secțiuni distincte : statica și dinamica socială, tratate separat. Alții au vorbit, în același spirit metafizic, despre anatomie socială și fiziologie socială. Astăzi chiar cercetătorii burghezi se ocupă, unii de sociologie statică (denumită «sociologie»), alții de sociologia dinamică (ce ia numele de «filozofia istoriei»). Așa au apărut asemenea construcții ca teoria «culturilor» sau «civilizațiilor locale», plurale și impermeabile, care reprezintă în fapt o filozofie a istoriei fără istorie, în timp ce sociologia propriu zisă, concentrîndu-se asupra analizei structurale a societății prezente, o face în afara unei autentice perspective istorice, ruptă artificial de teoria istoriei. Materialismul istoric, ca sociologie marxistă, realizează nu numai studiul societății ca sistem, în integralitatea laturilor și relațiilor sale, *ci și în perspectiva dialectică a unității dintre conexiune și mișcare, structură și dezvoltare*. Categoria fundamentală de «formațiune socială» desemnează *sistemul social dinamic*, istoricește condiționat, exprimînd tocmai această unitate între principiul dialectic al istorismului și înțelegerea materialistă și dialectică a structurii societății. O altfel de perspectivă generează inevitabil un mod de abordare unilateral, impropriu pentru elaborarea unei explicații științifice a vieții sociale. Numai printr-o astfel de sinteză integrală a putut marxismul să ofere cea mai suplă și totodată cea mai completă explicație a fenomenelor sociale. Este ceea ce sînt nevoiți să recunoască și sociologii burghezi. «Marxismul constituie primul sistem complet de explicare a fenomenelor sociale, prima cosmogonie. Înaintea sa, nu se cunoșteau decît sinteze parțiale... Se poate spune de altfel că nici o altă cosmogonie n-a venit să înlocuiască pe aceea a lui Marx: niciunul dintre sistemele elaborate de atunci n-are un caracter atît de complet, nici unul n-a ajuns de altfel să depășească audiența restrînsă a unei școli științifice particulare» — scrie Maurice Duverger în *Méthodes des sciences sociales*. Paris, P.U.F., 1961, p. 12).

Iată de ce socot că am putea să ne întrebăm nu atît dacă materialismul istoric este sociologie, cît dacă ade-

vărata sociologie — în sensul explicației autentice și al metodologiei adecvate — poate fi *altceva* decît materialismul istoric. Cînd spunem aceasta nu ignorăm că dogmatismul perioadei «cultului personalității» și-a pus, într-o măsură, amprenta asupra concepției despre obiectul materialismului istoric și asupra orientării cercetărilor întreprinse sub această denumire. Dar noi pornim în această apreciere de la materialismul istoric așa cum l-au conceput și realizat făuritorii săi.

Nu poate fi identificată sociologia cu un curent sau altul, cu o tendință sau alta, sau chiar cu o «modă» sau alta în cercetarea sociologică, după cum nici nu poate fi redusă la un nivel sau altul (teoretic sau empiric) al demersului științific ce trebuie s-o caracterizeze. Se știe că în gîndirea socială burgheză, după o îndelungată perioadă de *filozofie socială* (inclusiv filozofia istoriei), cu caracter prin excelență raționalist, speculativ, știința societății a ancorat, ca o reacție «eliberatoare», de „pozitivare" după exemplul (absolutizat însă) al științelor naturii, în empirism. De la *teoria fără fapte* (bazată uneori, desigur, și ea pe observație, nemijlocită sau mijlocită, dar totdeauna nesistematică, neorientată și neverificată de o metodologie adecvată), s-a ajuns la *fapte fără teorie,* la sociografie. Drumul cunoașterii, ca orice dezvoltare, reproduce și el linia în zig-zag. O sociologie formalistă sau raționalistă, golită de orice conținut concret, devine, cum sublinia A. Cuvillier (*Manuel de Sociologie,* Paris, P.U.F., 1958, t.I., p. 246) o vagă filozofie socială, în care domnesc arbitrarul și inerența turnului Babel, iar acumularea de fapte nu reprezintă o știință, după cum o grămadă de cărămizi nu este încă o casă. Astăzi sînt tot mai numeroși sociologii burghezi care resping empirismul, rămînînd însă, cel puțin parțial, prizonierii concepției epistemologice care l-a generat, pozitivismul. Este subliniată lipsa teoriei sociologice, carența explicației teoretice. Menținîndu-se reticențe de natură pozitivistă, e propusă elaborarea unor teorii «of the middle range», ca și cînd, cum observă acad. Ath. Joja, poți încadra faptele observate și

Scanned with OKEN Scanner

emite teorii «of the middle range» fără o concepție despre societate. Se vorbește mult despre «microsociologie». Este, firește, un merit al inițiatorilor ei de a fi atras atenția asupra necesității și modalităților cercetării microstructurilor și microproceselor sociale. Dar studiul microsociologic nu poate conduce la o explicație științifică a societății ca atare, deosebirile calitative împiedicînd simpla extrapolare a rezultatelor de la scara microsocială la cea macrosocială. Este pe deplin îndreptățită remarca lui M. Simon că refuzul sociologilor burghezi de a vorbi despre societate în ansamblu «traduce și refuzul de a întîlni marxismul pe un teren unde se știe că aceasta întîlnire este inevitabilă și periculoasă din numeroase motive» (*Însemnări în legătură cu concepția marxistă despre sociologie,* în «Cercetarea sociologică» București, Editura Politică, 1966, p. 71). Cu toată amploarea cercetărilor desfășurate sub flamura ei, sociologia burgheză contemporană nu poate oferi un model epistemologic al științei sociologice. Încercînd să depășească peregrinările infructuoase între Scylla raționalismului și formalismului excesiv și Carybda empirismului eidofob, ea vizează astăzi, încă destul de timid, unitatea investigației empirice cu teoria sociologică. Ceea ce materialismul istoric a și realizat pe un teren autentic științific.

Uneori se adoptă o poziție, pe care aș numi-o conciliantă: se acceptă că materialismul istoric este *sociologia generală,* caracterizată prin cercetarea exclusiv mijlocită a realității sociale trecute și prezente, dar alături și în strînsă legătură cu el se postulează necesitatea unei *sociologii empirice* (nu empiriste), care ar frecventa calea și ar practica mijloacele cunoașterii nemijlocite a realității sociale prezente, sprijinindu-se pe concepția materialismului istoric și utilizînd categoriile sale sociologice. Sociologia empirică ar fi deci o știință sui-generis, care își împrumută condiția existenței și validității din afara ei, de la sociologia generală. Pe de altă parte, ea este inevitabil limitată la cuprinderea unui «moment» al vieții sociale, reeditînd astfel separarea metafizică a studiului structurii sociale de cel al

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltării sociale, ceea ce o împiedică să-şi realizeze funcţia sa primordială de *explicare* a fenomenelor cercetate, de a stabili legi ale procesului social şi de a întemeia previziunea ştiinţifică ce orientează practica socială. Aceeaşi obiecţie fundamentală o aducem şi punctului de vedere care, postulînd o sociologie marxistă în afara materialismului istoric, reduce obiectul acesteia la realitatea socială prezentă. Desconsiderînd unitatea dialectică a conexiunii şi mişcării, a structurii şi dezvoltării, el reprezintă un pas înapoi în raport cu stadiul contemporan al gîndirii sociale ştiinţifice. «Sociologia empirică» nu este, după părerea noastră, nici sociologie, întrucît nu poate oferi *singură* imaginea unitară, sub raport structural şi procesual, a vieţii sociale şi nu este nici ştiinţă, neavînd categorii proprii.

După părerea noastră, ceea ce se numeşte «sociologie empirică» nu este o ştiinţă sociologică, alături de materialismul istoric (sociologia generală), ci doar *un nivel* al cercetării, firesc indispensabil ştiinţei sociologice. Considerăm, aşadar, că nu există două sociologii, în sensul menţionat. Sociologia ştiinţifică e pentru noi una singură (întemeiată sub raport teoretic şi metodologic pe *materialismul istoric*), şi în *cadrul* ei întîlnim nivele diferite de întreprindere teoretică, de cercetare şi generalizare. «Sociologia empirică» este doar *nivelul empiric* al cercetării sociologice, care nu se poate — din considerentele menţionate — constitui ca ştiinţă sociologică aparte sau ca ramură a sociologiei. De altfel acest nivel nu este propriu numai ştiinţei sociologice ; toate ştiinţele sociale (teoretice, iar nu istorice) presupun un astfel de nivel în măsura în care nu pot exista şi nu se pot dezvolta fără investigarea nemijlocită a domeniului social ce constituie obiectul lor, fără cercetarea *socială* (*nu* sociologică, în cazul lor) empirică. Dar pentru aceasta nimeni nu s-a gîndit încă (după cîte ştiu) să afirme necesitatea, de pildă, a unei etici empirice !

Orice definiţie acceptabilă a ştiinţei subliniază unitatea momentelor empiric şi teoretic, ca laturi ale unui proces gnoseologic unic. Din punct de vedere epistemologic şi logic nu este justificată separarea între o ştiinţă care in-

vestighează nemijlocit realitatea socială, culege fapte și date, și alta care operează generalizările. Revendicarea unei sociologii «concrete» (prin care se înțelegea, de cele mai multe ori, o sociologie empirică) trebuie interpretată și ca reacție a sociologilor marxiști față de unele interpretări dogmatice ale materialismului istoric, față de starea temporară de subdezvoltare a cercetărilor sociologice de teren. Dar cercetarea sociologică empirică nu se adaugă din exterior materialismului istoric, sociologiei științifice, nu este un complement al gîndirii teoretice și cu atît mai puțin o «ilustrare» a ei. Ea este modalitatea esențială de îmbogățire și verificare continuă a teoriei sociologice, de înglobare a faptelor noi în explicația științifică, de modificare a teoriei în conformitate cu aceste fapte, de descifrare a tendințelor sociale noi. Ea reprezintă totodată un mijloc esențial de realizare și finalizare a științei sociologice, de întemeiere științifică a «ingineriei sociale», adică a vocației social-practice a sociologiei.

Natura deosebit de complexă a obiectului său — societatea ca unitate concretă și dinamică a laturilor sale constitutive, privită în dezvoltarea sa, ca proces unitar și logic —, caracterul său de știință generală a socialului, determină sociologia să realizeze unitatea armonioasă a integrării și diferențierii cunoașterii. Cerința obiectivă a diferențierii cunoașterii, care se afirmă impetuos în epoca noastră, se realizează prin constituirea de ramuri distincte care să studieze, prin prisma globală, sociologică, adică a raportării la întreg și a dezvăluirii funcționalității lor specifice, domenii unitare ale vieții sociale, care, implicînd un anumit specific calitativ obiectiv, reclamă pentru perfecționarea investigației în vederea aprofundării cunoașterii, metode și mijloace specifice, specializate, tot mai adecvate acestei sarcini. Ea este legitimă cu atît mai mult cu cît științele sociale particulare, datorită unilateralității lor inevitabile, nu vor putea niciodată sintetiza rezultatele cercetării unor fenomene sociale complexe : munca, familia, națiunea, modul de viață, opinia publică, orașul, satul etc. etc. Bineînțeles că această tendință trebuie privită cu cir-

Scanned with OKEN Scanner

cumspecție, verificînd întemeierea ontologică, epistemologică și practică a uneia sau alteia din ramurile al căror drept la existență este invocat. Dar în absența funcției integratoare, această tendință — cum s-a putut observa în sociologia burgheză — poate amenința sociologia cu pulverizarea într-o sumedenie de discipline care pierd orice legătură între ele. Această funcție integratoare a sociologiei științifice se detașează tot mai pregnant (aceasta e însăși dialectica cunoașterii), pe măsură ce se accentuează tendința analitică, de diferențiere și specializare a cunoașterii sociale. Ea e posibilă tocmai datorită concepției teoretice științifice care orientează cercetările sociologice concrete și asigură justa lor interpretare.

Sociologia, așadar, este știința societății, a socialului, cum o arată și numele: știință, adică explicație prin cauze și legi, teorie științifică; a socialului, adică a societății în esențialitatea și globalitatea fenomenelor și proceselor sale, în istoria sa. Ea implică unitatea teoriei și cercetării empirice, servind înțelegerea autentică a vieții sociale și a istoriei sale, orientarea eficientă a practicii sociale. *Această* sociologie este materialismul istoric.

Scanned with OKEN Scanner

DOCUMENTAR

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie sociologică românească 1967

A. CĂRŢI

COLECTIV : *Materialismul istoric. Manual*
Bucureşti, Ed. Politică, 1967, 392 p. (sub redacţia : prof. C. Borgeanu, prof. dr. doc. C. Nicuţă, conf. dr. C. Petre, conf. P. Popovici, conf. dr. C. Vlad)
Cuvînt înainte. Introducere. Cap. I Natura şi societatea. Formaţiunea socială. Cap. II Producţia materială — Temelia dezvoltării sociale. Dialectica bazei şi suprastructurii. Cap. III Rolul maselor şi al personalităţii în istorie. Cap. IV Clasele sociale şi lupta de clasă. Cap. V Revoluţia socială. Cap. VI Statul şi dreptul. Cap. VII Formele istorice de comunitate umană. Cap. VIII Familia. Cap. IX Conştiinţa socială şi formele ei. Cap. X Cultura. Cap. XI Progresul social. Cap. XII Omul în societatea contemporană. Cap. XIII Valoarea teoretică şi metodologică a materialismului istoric. Cap. XIV Curente şi orientări în gîndirea sociologică contemporană.

●

COLECTIV : *„Capitalul" lui Marx şi Contemporaneitatea*
100 de ani de la apariţia „Capitalului". Bucureşti, Editura Politică, 1967, 285 p.
„Capitalul" — revoluţie în economia politică, de
conf. dr. *Aurel Negucioiu*
De ce „critica economiei politice ?", de
prof. *Miron Constantinescu*
Din istoria începuturilor pătrunderii şi răspîndirii ideilor „Capitalului" în România, de
dr. *Gheorghe Dobre*

Karl Marx și unii istorici nemarxiști ai doctrinelor economice, de conf. *Armand Popper*

Karl Marx și economiștii noștri (Poziții ale unor economiști burghezi din România perioadei interbelice față de doctrina economică a lui Marx), de conf. dr. *Nicolae Ivanciu*

Variații ale mărimii plusvalorii în deceniile recente, de *L. Stroja*

Probleme ale elaborării sistemului categorial al capitalismului monopolist de stat, de prof. dr. *Emilian Dobrescu* și prof. dr. *Tudorel Postolache*

Dialectica în formele valoare și în formele de judecată la Karl Marx, de conf. *R. Stoichiță* *G. Offenberger*

Semnificația abstractului și concretului în „Capitalul" lui Marx, de *Alexandru Florian*

●

MIHAI KOGĂLNICEANU: *Texte social-politice alese*, București, Ed. Politică, 1967, 423 p. (coordonator: Dan Berindei)

Notă asupra ediției. Studiu introductiv (Dan Simonescu, Leonid Boicu, Dan Berindei, Nicolae Ceachir, Matei Ionescu). Antologie (aceiași) — scrisori, note, articole, studii, discursuri, circulare, dispoziții. Cronologie (Dan Berindei, Matei Ionescu, Dan Simonescu).

Indice de nume de persoane (Dan Berindei).

●

MIHĂILESCU, R.: *Democrația și socialismul*, București, Ed. Științifică, 1967, 281 p.

Cuvînt introductiv. Cap. I Esența democrației ca formă de stat și evoluția ei istorică. Cap. II Democrația și libertatea. Cap. III Locul istoric, esența și unele probleme ale democrației burgheze contemporane. Cap. IV Statul socialist, cel mai înalt

Scanned with OKEN Scanner

tip de democrație. Cap. V Dezvoltarea democrației socialiste — legitate a desăvîrșirii construcției socialiste în România. Cap. VI Centralismul democratic — principiu fundamental de organizare a statului și democrației socialiste. Cap. VII Evoluția și conținutul profund democratic al sistemului electoral în România. Cap. VIII Sistemul drepturilor, libertăților și îndatoririlor cetățenești. Încheiere.

●

ACHIM, MIHU : *Sociometria — Eseu critic,*
București, Editura Politică, 1967, 323 p.

Introducere. I. *Liniamentele teoretice și de clasă ale sociometriei.* 1. Din ce este compus „universul social" și care latură a acestuia face obiectul sociometriei. 2. Natura „matricei sociometrice". Raportul interindividual. a. Tezele sociometriei. b. Legătura cu existențialismul. c. Legătura cu psihologia abisală. d. Legătura cu curentul psihologic în sociologie. e. Cîteva considerații istorice cu privire la înțelegerea raportului interindividual. f. Semnificațiile reale ale raportului interindividual. 3. Geneza „matricei sociometrice". Rolul spontaneității și creativității. 4. Ce este preferința ? a. Puncte de vedere nesociometrice. b. Problemele axiologice ale raportului interindividual. 5. Grupul mic — elementul central al configurației vieții sociale „microscopice". a. Orientări spre grupul mic. b. Întrebări legitime. c. Sfera problematicii grupului mic și limitările sociometriei. d. „Determinismul" grupului mic. e. Despre conținutul conceptelor de grup și grup mic. f. Relația dintre individ, grupul mic și societate. g. Latura preferențială a grupului mic. 6. „Revoluția" și „reconstrucția" sociometrică — mit și adevăr. 7. Unele probleme ale relațiilor nemijlocite dintre oameni în socialism. II. *Metodele sociometriei.* 1. Caracterizarea lor generală. 2. Tipurile principale de metode folosite în cercetarea sociometrică. a. Testul sociometric propriu-zis. b. Testul configurației generale. c. Psihodrama. 3. Cîteva concluzii cu privire la utilizarea metodelor sociometrice. Indice bibliografic.

Scanned with OKEN Scanner

CHEPEŞ, GHEORGHE, DROB, EMANOIL, POPESCU, MARIA : *Sociologia muncii. Integrarea profesională*
(Aspecte ale integrării profesionale a muncitorilor în industria modernă).
Bucureşti, Editura Politică, 1967, 326 p.
Cuvînt înainte. Introducere. *Partei întîi : Cerinţele tehnicii noi şi calificarea muncitorului industrial.* Cap. 1 O dispută a contemporaneităţii. Cap. 2 Influenţa progresului tehnic asupra solicitării tehnologice a omului : sărăcirea sau îmbogăţirea conţinutului intelectual al muncii ? (studiu comparativ al unor posturi de lucru). a) Consideraţii preliminare privind metodologia cercetării şi tehnica de investigaţie. b) Tehnica investigaţiilor. c) Primele concluzii. Cap. 3 „Descalificare" sau depăşirea calificării „tradiţionale" ? (Condiţionarea complexă a problemei pregătirii profesionale a muncitorului). a) Dinamica istorică a cerinţelor de calificare ca funcţie a progresului tehnic şi a evoluţiei solicitării tehnologice a omului. b) Calificarea profesională a muncitorului în coordonatele diviziunii şi organizării muncii. c) Sensul calificării moderne. Cap. 4 Cerinţele obiective şi starea de fapt pe tărîmul calificării muncitorului industrial. Aspecte ale asigurării concordanţei. a) Coordonate şi date ale problemei. b) Căile satisfacerii nevoilor crescînde. Cap. 5 Opinia muncitorilor în problemele cercetate (Rezultatele unei anchete sociologice). a) Scopul urmărit. b) Eşantionul : modalitatea constituirii şi caracteristicile lui principale. c) Părerile exprimate privind consecinţele tehnicii moderne în munca industrială. d) Mărturii privind atitudinea faţă de problema perfecţionării profesionale. Cap. 6 Pe scurt despre semnificaţiile procesului analizat. *Partea a doua : Automatizarea şi relaţiile de muncă în colectivele elementare.* Cap. 1 Despre obiectul şi metoda investigaţiei. Cap. 2 Progresul tehnic şi relaţiile de muncă la nivelul colectivelor elementare. a) Trecerea de la linia individuală la linia automată de transfer şi schimbări în raporturile de muncă. b) Cîteva consideraţii cu privire la cerinţele utilajelor automate faţă de raporturile din colectivele primare de muncă. Cap. 3 Cu privire la climatul psihosocial în colectivele elementare din întreprinderile cercetate. a) Principialitatea în comportarea şi apropierea dintre oameni — elemente de bază ale climatului psihosocial. b) Întrajutorarea în muncă la nivelul colectivelor elementare. *Partea a treia : Randamentul muncii ca expresie a integrării profesio-*

nale (factorii umani ai randamentului). Cap. 1 Tehnicitatea și randamentul individual. Cap. 2 Omul și randamentul muncii (rolul vîrstei, al experimentului și al cunoștințelor). a) Vîrsta muncitorului și randamentul activității sale. b) Influența experienței dobîndite asupra randamentului obținut. c) Rolul pregătirii școlare privind eficiența muncii. d) Ierarhia factorilor generali. e) Influența combinată a factorilor generali și unele caracteristici ale fruntașilor în producție. Cap. 3 Omul și randamentul muncii (satisfacția în muncă și manifestarea deplină a capacităților și aptitudinilor muncitorului).

GH. FISCHER

B. ARTICOLE DIN PUBLICAȚII PERIODICE

A. O.: *Cercetarea științifică și progresul economic.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 3, p. 127 (fișier bibliografic).

ALBERT, FR., CRISTEA, P.: *Progres tehnic, cultură, timp liber.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 11, p. 63.

BERLOGEA, O., CULEA, H., TISMĂNEANU, M.: *Influența socială a televiziunii.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 10, p. 75.

BIJI, M.: *Informarea și documentarea științifică.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 5, p. 40.

BORGEANU, C., CONSTANTIN, P., MAZILU, D., MOCA, GH., PETRESCU, M., POPOVICI, C., VLAD, C., POSTOLACHE, T.: *Națiunea în lumea contemporană* (masă rotundă). În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 10, p. 99, nr. 11, p. 51.

BRCUAN, S.: *Sociologia relațiilor internaționale.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 5, p. 88.

BULGARU, M.: *Folosirea rațională a forței de muncă în agricultură.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 6, p. 33.

COLECTIV: *Valoarea teoretică și metodologică a materialismului istoric.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 2, p. 87.

CONSTANTINIU, FL.: *Psihologia socială în cercetarea istorică.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 6.

Scanned with OKEN Scanner

CRIȘAN, AL.: *Valorificarea cercetării științifice — imperativ al producției moderne.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 6, p. 14.

CUCU, V.: *Implicațiile fenomenului de urbanizare.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 12, p. 66.

ENE, H.: *Cercetări asupra raportului dintre democrația cooperatistă și rezultatele economice ale cooperativelor agricole.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLII, nr. 9, p. 37.

FLOREA, I.: *Istorie și determinism.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 6, p. 44.

GOLIAT, I.: *Aspecte ale formării și structurii colectivului de cercetare.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 3, p. 53.

GUSTI, G.: *Cu privire la sistematizarea localităților rurale.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 10, p. 67.

IOANID, V.: *Sistematizarea satelor în perspectiva civilizației socialiste.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 5, p. 65.

IONESCU, C.: *Bugetul de timp al muncitorilor.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 8, p. 64.

LEPĂDATU, D., VASILESCU, GH.: *Tematica sociologică în „Studia universitatis Babeș Bolyai" — Cluj.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 5, p. 123.

MALIȚA, M.: *Condiția umană în dezvoltarea economică.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 6, p. 44.

MURGESCU, C.: *Știința contemporană și cooperarea internațională.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 5, p. 50.

OPREA, A.: *Gradul de ocupare a forței de muncă.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 3, p. 101.

ORNEA, Z., MARCU, N.: *Sociologie și statistică în gîndirea socială românească.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 4, p. 75.

PESCARU, AL.: *Coordonate demografice.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 4, p. 64.

PERȚ, STELIANA: *Muncitorul și calificarea sa în producția modernă.* În «Lupta de clasă», seria a V-a, anul XLVII, nr. 4, p. 43.

PINTILIE, C.: *Știința conducerii, o disciplină dinamică.* În «Lupta de clasă», seria V-a, anul XLVII, nr. 3, p. 24.

Scanned with OKEN Scanner

Note critique

W. Achermann et S. Moscovici : La sociologie existentielle d'Alain Touraine.

Comptes rendus

J. D. Reynaud : (Georges Friedmann : Fin du peuple juif ?)
Eli Ginzberg : (Claude Durand : Technology and social change)
Julien Freund : (Claude Gousse : L'essence du politique)
Daniel Vidal : (C. H. de Saint-Simon : La Physiologie Sociale)

Bibliographie — Documentation

Informations

Nr. 3, iulie—septembrie, 1966

L'administration face aux problèmes du changement (număr special publicat sub conducerea lui Michel Crozier)

225 *Introduction*
227 *Michel Crozier :* Crise et renouveau dans l'administration française
249 *Jean-Pierre Worms :* Le préfet et ses notables
276 *Pierre Grémion :* Résistance au changement dans l'administration territorielle : le cas des institutions régionales
296 *Jacques Lautman et Jean-Claude Theenig :* Conflits internes et unité d'action : le cas d'une administration centrale

Note critique

317 *Jean-Claude Thoenig et Jean-Claude Willig :* L'analyse organisationnelle : démarche scientifique et phénomène culturel
325 *Comptes rendus*

Daniel Vidal : (A. Touraine et col. : Les travailleurs et les changements techniques, Paris O.C.D.E., 1965)

Jean-Claude Thoenig : („Sondages", număr special consacrat Poştelor şi Telecomunicaţiilor, 1965, nr. 2—3, 214 p.)
Jean-René Tréanton : (Les cadres retraités vus par eux-mêmes. anchetă realizată de Casa de Prevederi Sociale, Paris, 31, rue Médéric, 17e, 1965, 159 p.)

Sabine Erbès-Seguin : (Pierre Pierrard : La vie ouvrière à Lille sous le Second Empire, Paris, Bloud et Gay, 1965, 532 p.)
Jean Bonis : (P. Cazamian, Y. Chich, G. Deveze, G. Faure : La maîtrise, son rôle et sa place, vol. I, vol. II, 1961, 463 p.)

Scanned with OKEN Scanner

434 *C. Monteil :* (J. Larrue : Loisirs ouvriers chez les metallurgistes toulousains)
436 *Sami Dassa :* (J. Delcourt : Investir en hommes)
437 *M. C. de Gaulejac :* (H. de Montbron : L'action syndicale dans l'agriculture)
438 *B. Schaller ;* (Al. Sauvy : Mythologie de notre temps)
438 *D. Vidal :* (La pensée socialiste contemporaine, actes des colloques socialistes, 1964).
440 *C. Durand :* (Dr. J. Gadourek : Absences and well-being of workers)
440 *C. Barrier :* (Les tâches automatisées, conférence mixte nord-américaine)
442 *D. Vidal :* (J. Dofny, C. Durand, J. D. Raymond, A. Touraine : Les ouvriers et le progrès technique. Etude de cas : un nouveau laminoir)
Informations

An. IX (1967)

Nr. 1, ianuarie—martie, 1967

1 *J. Zupanov et A. S. Tannenbaum :* La distribution du contrôle dans quelques organisations industrielles yougoslaves
24 *N. de Maupeou :* Présence et signification d'une conscience collective jeune
48 *G. da Gloria, G. Désaunay :* Deux mécanismes de régulation sociale : télévision et participation politique
64 *Dany Benusiglio :* L'intégration de la recherche scientifique dans l'entreprise. II.
83 *Débat :* A propos de la recherche dans l'entreprise par d. Benusiglio, M. Crozier, M. Moscovici, P. Piganiol.
99 *Comptes rendus*
99 *D. Lehmann :* (C. Wright Mills : Les cols blancs, essai sur les classes moyennes américaines)
101 *J. C. Thoenig :* (P. M. Blau : Exchange and Power in social Life)
102 *S. Erbès-Seguin :* (J. M. Verdier : Syndicats)
104 *M. Durand :* (A. N. Turner : Industrial Jobs and the Worker)
103 *J. Frich :* (P. Demondion : La promotion sociale)
106 *W. Ackermann :* (A. Léon : Formation générale et Apprentissage du métier)
Informations

Scanned with OKEN Scanner

Nr. 2, aprilie—iunie, 1967

113 *Melvin Seeman :* Les conséquences de l'aliénation dans le travail
134 *G. Benguigui :* La professionnalisation des cadres dans l'industrie.
144 *W. Weselowski :* Les notions de strates et de classe dans la société socialiste.
165 *B. Lamy :* La fréquentation du centre ville par les différentes catégories sociales.
Débat : De l'utilité sociologique de la notion d'aliénation.
180 *M. Seeman :* L'étude de l'aliénation dans la société de masse
185 *D. Vidal :* L'aliénation, structure du non sens.
190 *M. Amiot :* L'aliénation, concept explicatif ou objet d'étude ?
192 *A. Touraine :* L'aliénation de l'idéologie à l'analyse.
202 *M. Seeman :* Quatre problèmes concernant l'aliénation : vers un „nouveau" débat.

Note critique

210 *O. B. Guilbot et C. Durand :* De la théorie à la recherche : „La conscience ouvrière" d'Alain Touraine.
216 *Comptes rendus :*
J. Dofny : (Y. Delamotte : Le recours ouvrier dans une entreprise américaine)
217 *M. de Maupeou :* (C. et M. Durand : La promotion professionnelle et les horizons sociaux)
220 *Manuel Castells :* Al. C. Comin : Espana del Sur)

„SOCIOLOGICAL ABSTRACTS"

Editată de o Asociație internațională de sociologie în colaborare cu Societatea americană de sociologie, colaborare începută în 1965 ; sediul revistei (lunară) la New York, 2315 Broadway, New York, N.Y. 10024).

În asociația internațională printre afiliați, pentru schimb de materiale, păreri, intră următoarele reviste :

„Sociological Abstracts" (U.S.A.)

---

* Biblioteca Academiei, cota P. III 32 482.

Scanned with OKEN Scanner

„Quaderni di Sociologia" (Italia)
„Romanian Journal of Sociology"
„Revue française de sociologie", editor J. D. Reynaud.
„Rivista Latinoamericana de Sociologia", editor Elisea Verona.
„Bolletino di Documentazione ed Informazione Tecnico-Scientifiche", editor Luciano Rossi.

Revista este dedicată studiilor și lucrărilor de sociologie, conține bibliografii cu scurte prezentări ale lucrărilor apărute sau manuscrise din domeniul sociologiei, unele studii, lucrări, pe care autorii lor vor să le supună discuției colegilor lor, adresîndu-se acestei reviste care popularizează astfel prin paragrafe de cca 25 rînduri (100 cuvinte) toate lucrările apărute sau pe care autorii le propun și le trimit în manuscris; clasate după conținut, cele aproximativ 800 titluri recenzate în fiecare număr ocupă în revistă următoarea ordine indicată pe pagina de titlu, aceeași în fiecare număr:

1) Metodologie și tehnologia cercetării științifice
2) Sociologie: istorie, teorie și sociologia cunoașterii
3) Psihologie socială
4) Interacțiunea (relațiile) grupelor
5) Cultură și structură socială
6) Organizații complese
7) Schimb social și dezvoltare economică
8) Fenomene de masă
9) Interacțiuni politice
10) Diferențieri sociale
11) Dezvoltarea comunității și sociologie rurală
12) Structuri urbane și ecologie
13) Sociologia artelor
14) Sociologia educației
15) Sociologia religiei
16) Control social
17) Sociologia științei
18) Demografie și biologie umană
19) Familie și socializare
20) Sociologia sănătății și medicină
21) Probleme sociale și prosperitate socială (gerontologie, dezorganizare socială (crimă), sociologie aplicată (muncă socială), delicvență).

AURA JITĂRAȘU

Scanned with OKEN Scanner

Șantier editorial sociologic

EDITURA POLITICĂ

Activitatea editurii în domeniul tematicii sociologice se orientează spre publicarea unor materiale de informare, spre valorificarea cercetării originale și spre lucrări de sinteză istorică și de idei contemporane. În momentul de față întregul plan pe anul 1968 și cel de perspectivă se realizează în cadrul celor două colecții „Teorie și metodă în științele sociale" și „Biblioteca de filozofie și sociologie".

Ca în anii precedenți, și în anul 1968 urmează să apară două volume — un volum de studii originale și unul de traduceri — în cadrul colecției inițiate de Editura politică în 1965 sub titlul „Teorie și metodă în științele sociale". Volumul VI, o culegere de studii originale, se va intitula *Studii de sociologie și psihologie socială* și va dezbate aspecte privind rolul și locul sociologiei și psihologiei sociale ca științe. Volumul VII, *Sociologia contemporană franceză*, va include texte din cele mai reprezentative lucrări de sociologie și psihologie socială franceză contemporană, semnate de G. Gurvitch, C. Lévi—Strauss, P. M. Chombart de Lauwe, G. Friedmann, J. Stotzel, A. Cuvillier, M. Duverger, R. Daval, V. Bourricaud, R. Pages, H. Wallon etc. În perspectivă se mai prevăd un volum (VIII) de studii originale consacrat teoriei istoriei și un volum (IX) cu caracter antologic din sociologia contemporană a țărilor socialiste.

„Biblioteca de filozofie și sociologie" prevede pentru anul 1968 *Concepția sociologică a lui Petre Andrei* de M. Mîciu ; *Sociologia relațiilor internaționale*, de Silviu Brucan, care va trata printre altele despre necesitatea ridicării studiului empiric al faptelor, al cercetării sociologice la nivelul teoriilor asupra relațiilor inter-

Scanned with OKEN Scanner

naționale, opinia publică și politică externă, statul și funcțiile lui internaționale, rolul social al diplomației și reglementarea litigiilor, socioliogia schimburilor internaționale, norme sociale și obiceiuri în relațiile cu alte țări etc. ; *Probleme fundamentale ale demografiei contemporane* de M. Biji și Gh. Retegan, care va trata probleme ca repartizarea teritorială a populației, dezvoltarea economică și creșterea populației, aspecte derivate din modificarea structurii populației ; *Două sate*, o cercetare sociologică concretă de tipul monografiei, efectuată de un colectiv de la Institutul de filozofie în două sate care au fost cu decenii în urmă obiectul cercetării monografice a echipelor lui Dimitrie Gusti ; *Sociologia țărănistă*, de Z. Ornea, în care autorul analizează în amănunțime sociologia țărănistă, relevînd atît problematica reală pe care a generat-o, cît și caracterul neștiințific al soluțiilor propuse și implicațiile cu diferite sfere. În cadrul Bibliotecii va mai apărea și cel de al treilea volum al seriei. Din volumele apărute, primul, elaborat de Gh. Chepeș, Em. Drob și M. Popescu, trata despre integrarea profesională a muncitorilor, al doilea, elaborat de M. Cernea, M. Micu, V. Dumitrescu, despre mișcarea inovatorilor. Cel de-al treilea volum, semnat de H. Cazacu, E. Ene și El. Florea, se intitulează *Atitudinea muncitorilor față de progresul tehnic*. Ca și volumele precedente, și acesta se bazează pe cercetări efectuate în mai multe uzine ale industriei noastre. După abordarea unor probleme teoretice — definirea categoriei sociologice de personalitate, specificul abordării sale sociologice, metodele de investigație folosite —, autorii analizează factorii obiectivi care determină schimbări în atitudinea muncitorilor față de progresul tehnic, relevă modul concret în care acesta se exprimă fie în activitatea muncitorilor, fie în opinia, în ideile lor. În cadrul „Bibliotecii de filozofie și sociologie" sînt prevăzute să apară studiul critic *Sensul istoriei* de Radu Florian, *Sociologia familiei* de I. Matei și H. H. Stahl. *Mit și cultură* de C. I. Gulian, *Știința politicii* de Ovidiu Trăsnea și I. Voiculescu, *Cibernetica activității umane* de Gh. Zapan, *Umanismul marxist* de Gáll Ernö, *Umanism și religie* de Petre Berar, *Cibernetică și acțiune* de Pavel Apostol, *Progresul social* de C. Borgeanu, *Metodele cercetării sociologice concrete* de I. Iordăchel și altele.

L. R.

Scanned with OKEN Scanner

EDITURA ACADEMIEI

Editura Academei rezervă deocamdată un spaţiu redus lucrărilor de sociologie. E adevărat că Centrul de sociologie se află la începutul activităţii sale, dar nu e mai puţin adevărat că o mare parte din cercetătorii Institutelor Academiei îşi publică multe lucrări la alte edituri.

În 1968 a apărut primul volum din *Opere* de D. Gusti sub îngrijirea lui O. Bădina şi Oct. Neamţu, urmînd ca în anii următori să mai apară încă două volume. Încă trei lucrări figurează în planul de apariţii pe anul 1968 : *Psihosociologia organizării întreprinderilor industriale*, de Traian Herseni, în care se înfăţişează stadiul actual al cercetărilor de psihologie socială organizaţională pe plan mondial cu scopul de a pune la dispoziţia cadrelor de conducere din industrie cunoştinţele necesare optimizării muncii lor cu oamenii ; *Etica muncii şi modul de viaţă*, de Gh. Berescu, în care, pe baza unor cercetări concrete, sînt abordate probleme actuale de sociologia moralei, ca adaptarea la munca industrială a populaţiei provenite din mediul rural, conţinutul moral al îndatoririlor de muncă, implicaţiile morale ale modului de viaţă, urbanizarea şi viaţa moral-spirituală a populaţiei ; *Atitudinea morală şi stimulentele materiale*, de Vasile Popescu, de asemenea un studiu de sociologie a vieţii morale, în care, pe baza unor cercetări concrete, sînt abordate în special probleme ale stimulilor materiali ai muncii. În afara operelor în 3 volume ale lui Gusti, planul de perspectivă al Editurii Academiei cuprinde *Istoria sociologiei româneşti* de Tudor Bugnariu şi Traian Herseni şi altele.

L. R

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

Cerinţele faţă de cartea sociologică, atît ale specialiştilor, cît şi ale publicului larg, au găsit la Editura Ştiinţifică un ecou corespunzător. Între măsurile luate de conducerea editurii în întîmpinarea acestor cerinţe se înscriu : înfiinţarea în 1967 a unei redacţii de specialitate, îmbogăţirea considerabilă a planului editorial cu teme din domeniul ştiinţelor sociologice şi al altor discipline interferente cu acestea, proiectarea unor noi colecţii etc.

Scanned with OKEN Scanner

Împreună cu consilierii săi sociologi, Editura Ştiinţifică a elaborat un plan de perspectivă, pe mai mulţi ani, a cărui înfăptuire a început încă din acest an, şi-a revizuit portofoliul şi a contractat un număr considerabil de noi lucrări — originale şi traduse. Orientarea generală a planului a fost determinată de următoarele considerente: informarea specialiştilor şi a publicului larg asupra celor mai preţioase achiziţii pe plan mondial pe tărîmul ştiinţelor sociologice, valorificarea tradiţiilor sociologiei româneşti, stimularea creaţiei sociologice originale, toate acestea fiind subordonate preocupării de integrare a ştiinţelor sociologice în efortul pentru desăvîrşirea construcţiei socialiste în ţara noastră.

Deoarece experienţa editorială — de la noi, ca şi din alte ţări — promovează într-un ritm susţinut cartea apărută în colecţii şi cartea de buzunar, Editura Ştiinţifică s-a orientat cu precădere spre îmbinarea acestor două tipuri de carte — soluţie cu largă audienţă la publicul românesc — şi a proiectat noi colecţii şi serii pe profil tematic sociologic.

Nu mai revenim aici asupra seriei «Sociologia militans», prezentată în articolul care deschide volumul de faţă, ci ne vom referi la colecţia «Sinteze sociologice» aflată în stadiu avansat de pregătire.

Mici şi moderne monografii pe probleme, volumele din colecţia «Sinteze sociologice» se înscriu în patru serii tematice:

1. Teoria generală a ştiinţelor sociologice, sociologia generală şi de ramură, şcoli-curente-opinii sociologice;
2. Interdiscipline sociale interferente cu sociologia;
3. Metodologie şi tehnică de cercetare sociologică;
4. Probleme sociologice ale lumii contemporane.

Citãm cîteva titluri pregătite pentru tipar: *Sociologia sistematizării teritoriului* (H. H. Stahl), *Teoreticieni ai civilizaţiei* (N. Bagdasar), *Introducere în sociologie* (T. Herseni), *Eseu asupra culturii* (D. Trancă), *Populaţie şi economie* (Al. Pescaru), *Teorii structuraliste în sociologia americană* (St. Cernea), *Îndrumar de sociologie pedagogică* (L. Topa, T. Truţer), *Introducere în istoria sociologiei* (P. Caraioan) ş.a.

Volumele au în mijlociu cîte 150 p., sînt ilustrate şi apar în condiţii grafice superioare.

Scanned with OKEN Scanner

«Istoria ştiinţelor sociale în texte alese şi comentate», va încerca să suplinească ediţiile integrale ale operelor clasicilor fiecăreia dintre aceste discipline, a căror realizare este încă dificilă. Fiecare *Istorie* este de fapt o amplă antologie. Deocamdată sînt proiectate următoarele titluri :

Istoria sociologiei în texte alese şi comentate, Istoria etnografiei în texte alese şi comentate, Istoria psihologiei sociale în texte alese şi comentate, Istoria doctrinelor politice în texte alese şi comentate.

Fiecare «istorie» cuprinde : un studiu introductiv, în care se schiţează dezvoltarea ştiinţei respective, fişe biobibliografice despre autorii din ale căror opere au fost extrase textele antologice, textele antologice (reprezentînd 85% din volumul întregii lucrări), note şi comentarii infrapaginale, indici, ilustraţii.

Volumele (150—160 pagini, în format mare) vor umple un raft, două în bibliotecile noastre şi totodată un mare gol în bibliografia românească de specialitate.

Editura Ştiinţifică intenţionează proiectarea şi a unor serii de lucrări de referinţă : „introduceri", tratate, pentru disciplinele considerate în această prezentare.

Firește, planul editorial cuprinde şi cărţi care apar în afara colecţiilor şi a seriilor menţionate.

Amintim, între altele, recentele apariţii : *Elemente de demografie*, de Al. Pescaru, *Fundamentul cultural al personalităţii*, de R. Linton, *Civilizaţia universalului*, de R. Maheu. Sub tipar se găsesc: *Psihosociologia culturii de masă* (redacţie T. Herseni), *Sociologie generală* (Miron Constantinescu şi colectiv), *Integrarea socială a tineretului* (Miron Constantinescu şi colectiv), *Controverse de istorie socială românească* (H. H. Stahl) etc.

Pentru întîia oară va fi tipărită în limba română opera clasică a lui Spiru Haret, *Mecanica socială* (traducere din limba franceză) cu note şi comentarii de Leon Ţopa. Remarcabila lucrare a regretatului N. Petrescu, *Primitivii*, cu numeroase adăugiri făcute de autor pînă în pragul morţii sale, va fi reeditată sub îngrijirea lui H. H. Stahl. În diferite faze de redactare se găsesc titluri ca : *Sociologia personalităţii* (N. Dumitru), *Psihicul uman şi ştiinţele sociale* (T. Herseni), *Aspecte sociologice ale urbanizării* (L. Ţopa), *Social şi psihologic în sistemul sociologic al lui*

Scanned with OKEN Scanner

D. Drăghicescu (V. Constantinescu). În planul editorial mai figurează : *Educație și societate* (F. Georgescu), *Sociologia modului de trai* (Gh. Trandafir, L. Mureșanu) ș.a. Editura duce tratative cu cîteva colective de autori în vederea publicării unor volume cu cercetări de sociologie și psihosociologie concretă.

Menționăm și cîteva traduceri : R. Merton ș.a., *Sociologia americană contemporană;* Cl. Lévy-Strauss, *Totemismul azi* și *Gîndirea sălbatică;* R. Pressat, *Demografie* (3 vol.) etc.

P. C.

Scanned with OKEN Scanner

Redactor: POMPILIU CARAIOAN
Tehnoredactor: GHEORGHE POPOVICI

Dat la cules 31.01.1968 Bun de tipar 12.08.1968 Apărut 1968 Tiraj 5000 + 140 + 20 ex. Hîrtie velină ilustrații 80 g/m² Format 80 × 100/32 Coli editoriale 12,30 Coli tipar 14,25 + 1 coliță a 4 pag. A. 21 159/1967 Indici de clasificare zecimală pentru bibliotecile mari 301 : 1M3, pentru bibliotecile mici 1M

Intreprinderea Poligrafică „Informația", str. Brezoianu Nr. 23—25, București
Republica Socialistă România, comanda nr. 61

Scanned with OKEN Scanner

DIN CUPRINSUL VOLUMULUI

II

STUDII

H. H. STAHL

Unealta de lucru a „modelului" sociologic creat de Dimitrie Gusti

TR. HERSENI

Metodologia cercetărilor psihosociologice de la Boldeşti

GH. ZAPAN

Cibernetica activităţilor umane, cu aplicaţii

ACAD. O. ONICESCU

C. Gini, statistician umanist

OPINII

V. V. CARAMELEA

Metodele sociologice în antropologia socială

MARIA MICU

Standardizarea întrebărilor

DOCUMENTAR

Antropologia socială şi culturală românească (V. V. CARAMELEA)

Cercetări sociologice de teren efectuate de Institutul de Filozofie al Academiei (GH. CHEPEŞ)

A. ZOLA

Consemnări bibliografice

Scanned with OKEN Scanner

I

OBIECTUL SOCIOLOGIEI

ARGUMENTUM

STUDII

ROMAN MOLDOVAN
Sociologia, ştiinţă a prezentului şi a viitorului

TRAIAN HERSENI
Despre clasificarea ştiinţelor sociale

HENRI H. STAHL
Păreri cu privire la actuala răscruce a sociologiei

LEON ŢOPA
Comentarii cu privire la conceptele de «sistem sociologic» şi «structură socială»

I. DRĂGAN
Unitate şi diversitate în sociologie

POMPILIU CARAIOAN
Sociologia, ştiinţa sistemelor sociale

OVIDIU BĂDINA
Cîteva reflecţii în legătură cu obiectul sociologiei

OPINII

VASILE V. CARAMELEA
Obiectul sociologiei faţă de al celorlalte ştiinţe sociale şi ale omului

PAUL POPOVICI
Locul materialismului istoric în sistemul ştiinţelor

O. TRĂSNEA
Obiectul sociologiei : sociologia — materialismul istoric

DOCUMENTAR

Bibliografie sociologică românească, 1967
A. Cărţi — **Gh. Fischer**
B. Articole din publicaţii periodice — **Gh. Fischer**
Bibliografie sociologică străină
A. Cărţi — **A. Zola**
B. Periodice — **Aura Jitărașu**
Şantier editorial sociologic
Editura Politică (L. R.)
Editura Academiei (L. R.)
Editura Ştiinţifică (P. C.)

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

Lei 7,25

Scanned with OKEN Scanner

I

OBIECTUL SOCIOLOGIEI

ARGUMENTUM

● STUDII

ROMAN MOLDOVAN
Sociologia, ştiinţă a prezentului şi a viitorului

TRAIAN HERSENI
Despre clasificarea ştiinţelor sociale

HENRI H. STAHL
Păreri cu privire la actuala răscruce a sociologiei

LEON ŢOPA
Comentarii cu privire la conceptele de «sistem sociologic» şi «structură socială»

I. DRĂGAN
Unitate şi diversitate în sociologie

POMPILIU CARAIOAN
Sociologia, ştiinţa sistemelor sociale

OVIDIU BĂDINA
Cîteva reflecţii în legătură cu obiectul sociologiei

● OPINII

VASILE V. CARAMELEA
Obiectul sociologiei faţă de al celorlalte ştiinţe sociale şi ale omului

PAUL POPOVICI
Locul materialismului istoric în sistemul ştiinţelor

O. TRĂSNEA
Obiectul sociologiei : sociologia—materialismul istoric

● DOCUMENTAR

Bibliografie sociologică românească, 1967
A. Cărţi — **Gh. Fischer**
B. Articole din publicaţii periodice — **Gh. Fischer**
Bibliografie sociologică străină
A. Cărţi — **A. Zola**
B. Periodice — **Aura Jităraşu**
Şantier editorial sociologic
Editura Politică (L. R.)
Editura Academiei (L. R.)
Editura Ştiinţifică (P. C.)

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

Lei 7,25

Scanned with OKEN Scanner